ALEXANDRU MARGHILOMAN

Note Politice

1897 – 1924

VOLUMUL 5
(1920 - 1924)

BUCURESTI
Editura Institutului de Arte Grafice «EMINESCU» S. A.
Str. Parlamentului, 2
1927

Varianta V1.0
Martie 2018

1920.

2 Ianuarie. — S-a votat o lege de împrumut combătută de Vintilă Brătianu şi o tranzacţie cu Biroul Britanic, de asemenea combătută de el. În focul discuţiunilor, liberalii mi-au spus că la nevoie vor arăta ce sunt Ardelenii şi vor produce actele ce au contra lor. Este o opinie curentă că Marele Cartier a adunat dosare în contra miniştrilor, şi nu se sfieşte nimeni ca să-i trateze de tâlhari. Diamandy a spus în gura mare că nu cunoaşte oameni mai falşi şi mai lesne de mituit. S-a găsit, cu sacrificii băneşti, un fel de almanah-calendar din 1917, care conţine actele de renegare ale lui Pop, Goldiş, Vaida, o pastorală de Miron Cristea, etc.

— În ceea ce priveşte tranzacţiunea englezească: D. Pitts vine în numele lui Rattigan să-mi dea explicaţii, pe care nu a vrut să mi le dea înainte pentru a nu avea aerul că vrea să-mi influenţeze votul. — Asupra grâului britanic, guvernul nostru a luat 14.000 vagoane cu obligaţia sau să-l plătească sau să-l restituie în natură. După iniţiativa lui Vintilă Brătianu (care cu toate astea a combătut proiectul), Constantinescu a redactat proiectul de lege. Era vorba să se facă să accepte ministrul de finanţe englez (care a opus rezistenţă) valoarea la un curs inferior cursului zilei. Era deci, după spusele lui Pitts, o afacere bună pentru noi. Dar generalul Văitoianu nu îndrăznise să o reguleze printr-un decret-lege; deci guvernul n-a făcut altceva decât să lichideze. Am reţinut, cu deosebire, atenţiunea de a-mi da explicaţiuni liniştitoare.

8 Ianuarie. — *Vaida* a venit la mine la 10 jum. seara şi m-a ţinut până la 1 jum. noaptea.

— D-na Zizi Lambrino a născut un băiat şi conversaţia a

început printr-o comunicare din partea Regelui. Tot se speră că se va obţine de la Prinţ să-şi lase soţia, şi de la aceasta să redea Prinţului libertatea. Regele îmi cere să ajut la această acţiune sau mai bine zis – ceea ce precizez bine – «să nu mă opun la ea». N-am nicio obiecţiune de făcut. Se doreşte ca continuitatea Dinastiei să nu se rezeme pe un singur cap. Pentru Vaida este şi o chestiune sentimentală: el îmi spune că chiar de la naşterea lui, Prinţul Carol a fost un simbol pentru Ardeleni. El bazează acţiunea lui pe prezumţia că iubirea Prinţului se răceşte pe zi ce trece; şi a stipulat libertatea pentru Principe să poată corespunde pe faţă şi să nu mai fie redus la complezenţa lui Vârnav şi altor «postillons d'amour» (sic). Aşa să fie, în ce mă priveşte pe mine. Am aflat mai târziu că Brătianu, care la început, la Iaşi, pentru a-şi face mână bună, combătuse ideea mea ca Prinţul Carol să fie înlăturat numaidecât de la Tron, isprăvise prin a pune multă insistenţă ca să fie lăsat să se demită. Deci vizita lui M. Pherekyde (a se vedea în note în privinţa asta), nu fusese o înscenare.

Vaida are greutăţi la fiecare moment: trebuie să domolească pe Vlad, a cărui ieşire în contra Băncii Naţionale o blamează şi care face greşeala să creadă că poate să se lipsească de ajutorul străinătăţii pentru regularea finanţelor noastre. Trebuie să piardă un timp enorm cu şedinţele Blocului, care îşi are Parlamentul seara; de exemplu, pentru alegerea Mitropolitului, un deputat preot din Basarabia l-a asasinat cu nesfârşite discursuri pentru a-l convinge să consulte poporul înainte de a proceda la vot! Mihalache, care are acum măsurători şi statistici de făcut, va vedea ce distanţă este între vorbe şi acte. Trebuie să domesticească pe ţărănişti; Vaida speră să reuşească prin gogoriţa dizolvării: «de aceea le-am mărit leafa». Nu e rău! — Vaida a căutat să dezarmeze opoziţia care e în afară de Parlament. — Astfel el a propus lui Titulescu să-l trimită la Paris, dar Take nu i-a dat voie. Ar fi oferit bucuros acest mandat lui Take, dar opoziţia ţărăniştilor şi a lui Iorga a fost prea mare.

Mai târziu, după ce ceilalţi ar fi fost introduşi, poate că ar fi putut să reuşească. — Cu generalul Averescu, fuziunea partidelor a stricat totul. Argetoianu o cerea imediat: – «Cum era să cedez, îmi spune Vaida, când cunosc trei persoane din acest partid, dar nu o a patra?» Argetoianu cerea pentru dânsul portofoliul internelor, fără niciun amestec din partea cabinetului în numirile ce va face, şi un al doilea portofoliu pentru Negulescu. Iar generalul ar fi rămas minisitru de Stat. Cum n-a putut să primească condiţiile lui Argetoianu, generalul şi-a dat demisia. Cu Cămărăşescu, comedia a fost mai completă. I se oferise secretariatul general, pe care-l primise; mergând la Rege, de la care venise ideea, Cămărăşescu a ieşit de la El cu oferta unui minister: mare dificultate, cu Vlad mai ales, dar s-a primit şi aceasta. Totul era hotărât, când Cămărăşescu vine şi spune că Take Ionescu îi cere mai întâi demisia din partidul lui şi că atunci Regele trebuie să-i garanteze că va avea sprijinul şefilor de partide. Vaida şi-a pus întrebarea dacă nu avea a face cu un dezechilibrat.

Vaida mi-a dat impresia că are logică, voinţă şi că este îndemânatic. Ştie că Inculeţ este foarte contestat în Basarabia. Trebuie bine asigurată recunoaşterea Basarabiei (oare ar mai exista un dubiu?); trebuie făcută o lege administrativă pentru asimilarea completă şi vreo doi ani de stare de asediu.

Două confidenţe: Americanii oferă reorganizarea şi completarea căilor noastre ferate în schimbul concedării lor pentru 25 de ani; Englezii ne dăruiesc un cuirasat şi ne oferă alte vapoare cu preţul fierului vechi, cu condiţia să punem un amiral englez în capul marinei noastre: «va trebui refuzat cu multă delicateţă, căci sunt în stare să ofere să plătească ei solda amiralului».

9 Ianuarie. — Colonelul *Duncan* vine să mă vadă. Îmi spune că nu este simplu ataşat militar, dar că este însărcinat şi cu o misiune. El studiază ţara. Nu va merge nimic cum trebuie cât timp nu vom avea căi de comunicaţie; dar aşa

cum merg lucrurile, nu este nicio speranţă de ameliorare. Un colonel englez, un specialist, este venit aici într-adins; până acum nimeni nu i-a făcut cinstea să-l consulte. Nu există administraţie, *«trebuie un om!».*

10 Ianuarie. — Cele ce mi-a spus Vaida în privinţa Prinţului Carol par că se confirmă. Un fel de comunicat publicat de «Izbânda» zice că Prinţul, după alte exemple ilustre, va şti să-şi sacrifice iubirea pentru obligaţiunile sale. Aflu că d-na Lambrino începe să fie îngrijată.

14 Ianuarie. — Anul nou al nostru, căci cu toate sforţările făcute, tot se serbează oficial astăzi anul nou. Zi splendidă, 15 grade de căldură. Leul nostru este la 28 ctm., curs fictiv, căci nu se găseşte pe piaţă un singur franc sub 4 lei.

16 Ianuarie. — «Epoca» publică facsimilul unei seri-sori a Prinţului *Carol* către d-na Lambrino, în momentul când a fost expediat pe front: «Vreau ca toată lumea să ştie că copilul pe care o să-l ai este al meu, şi că, cu toate că căsătoria noastră a fost anulată, eu tot mă consider soţul tău», – Ca d-na Lambrino să se fi hotărât să dea această scrisoare publicităţii, trebuie să fie părăsire la mijloc. Dar ce sfat prost i s-a dat: aceasta are menirea să accelereze procesul de anulare.

18 Ianuarie – Prinţul *Carol,* într-o scrisoare către profesorul Murnu publicată de «Universul», se plânge de indelicateţea comisă; scrisoarea către Zizi nefiind destinată să fie divulgată – (dar atunci cum ar afla «toată lumea» paternitatea lui, cum o doreşte prin scrisoare dacă nu se publică nimic?)—şi cere stăruitor ca această publicaţiune să aibă sfârşit. Lesne de zis, dar să aşteptăm răspunsul «Epocii».

24 Ianuarie. — Corteanu vine să-mi comunice că *Mitilineu,* plecat la Paris, l-a însărcinat să-mi trasmită că M. S. Regina continuă să facă politică «à sa facon».

Duminică a fost o masă de adio pentru Saint-Aulaire la Simki Lahovary. Regina asista, toată legaţiunea franceză, ministrul Italiei, Rattigan: aliaţii. Mitilineu a fost chemat cu

insistenţă. (La schimbarea guvernului francez, când cu alegerea lui Deschanel, Saint-Aulaire a fost expediat la Varşovia; prietenii mei prevăd din aceasta, că Francezii vor schimba atitudinea lor faţă de mine). În timpul mesei, în două rânduri M. S. a căutat ocazia să spună până la ce punct amintirea «guvernului Marghiloman» o exasperează. A reamintit între altele că la o ceremonie la Mitropolie, aflându-se în faţa Regelui, ar fi vrut să sfâşie, să omoare toată oficialitatea care înconjura pe Rege! Doreşte din toate puterile ei reconstituirea Rusiei şi va lucra în acest sens din toate puterile ei. (Săraca Basarabie! Iată o bună urare pentru ea!) —După masă, Regina a chemat pe Mitilineu lângă Ea: Ceea ce vrea Ea, vrea din toate puterile şi trebuie să reuşească; nicio crimă măcar nu ar opri-o. Ştie că de câte ori vrea să fie aşa are dreptate. (Ce frumoasă justificare pentru revoluţionari, care la rândul lor pot să zică la fel!) Şi în chestiunea Prinţului Carol va sfârşi prin a birui. În urmă, pentru a îndrepta puţin ceea ce spusese pe socoteala mea, a făcut elogiile soţiei mele şi a criticat pe doamna... care, pentru M. S., face un contrast absolut. — Rattigan a luat imediat pe Mitilineu la o parte ca să-i spună că nu împărtăşeşte ostilitatea Reginei în contra lui Marghiloman care, după dânsul, a fă cut ceea ce orice bun Român ar fi trebuit să facă în locul lui.

26 Ianuarie. — Deschiderea Camerelor. Iorga citeşte un răspuns al Prinţului *Carol,* în care îşi reia titlul de Principe regal. Se consideră acest act ca semnul exterior al lichidării afacerei Zizi Lambrino. Acei care au publicat renunţarea Prinţului încercau, cunoscând pe Prinţ să ia o garanţiei publică; *osteneală inutilă!*

30 Ianuarie. — Camerele au luat vacanţă ieri pentru serbările Universităţii din Cluj. N-avem să ne lăudăm cu alegerea personalului pe care-l trimitem acolo şi din care Plastara e cel mai frumos ornament. A fost poftit şi corpul diplomatic, dar au fost uitaţi(?) foştii preşedinţi de consiliu şi miniştri de instrucţie publică!

— Ştiam că Marele Cartier formase dosarul unora din miniştrii ardeleni. Judecătorul de instrucţie *Zătreanu* îmi confirmă faptul. Prezan, în timpul când Zătreanu funcţiona ca comisar la Curţile marţiale, l-a trimis să facă o anchetă prin băncile din Ardeal pentru a constata coroanele introduse prin fraudă. La Oradea-Mare şi peste tot a găsit numele lui Vlad şi acela al lui Lapedatu amestecate în aceste operaţii.

31 Iannarie. — Fraţii Goga, cu Goldiş, în complicitate cu Take Ionescu, au început în «Renaşterea Română» o campanie în contra Consiliului Dirigent, şi cer dizolvarea lui. Se pretinde că acţiunea aceasta este mai ales îndreptată în contra lui Maniu. Se simte că Blocul este surpat; se reproşează lui Maniu că s-a opus la fuziunea cu Averescu, ceea ce ar fi pus partidul în slujba lui Take Ionescu.

— «Universul» publicând că are să se ofere o candidatură în Ardeal lui Take, lui Averescu lui Stelian, şi probabil şi lui Arion, imediat Take Ionescu a telefonat lui Goldiş că el n-ar primi să candideze dacă se «oferă o candidatură şi lui Arion! Pe de altă parte, Take Ionescu obţinuse chiar din ajun de la slabul Arion ca acesta să se ducă să-l vadă, după ce Take lonescu îi întorsese spatele în plină stradă! Take i-a făcut fel de fel de protestări şi l-a asigurat că Averescu i-ar reţine un scaun.

Am rugat imediat pe Caragea să comunice lui Vlad că, din moment ce nu cerusem nimic, nu admit să se refuze acum un scaun lui Arion, fiindcă Take o cere.

1 Februarie. — Ministrul *Vlad* s-a invitat la dejun la mine. Este un om drept, care-şi are opinia făcută şi care nu o ascunde. Nu-i plac profesorii în politică (presupun că nu face excepţie pentru Iorga). Este în contra atribuţiunii de pământ tuturor ţăranilor; după el, este mai bine să se completeze lotul aceluia care are pământ şi care-l lucrează şi să se lase cei fără pământ să se facă lucrători: altminterelea, cum s-ar putea avea o industrie? Este pentru munca agricolă obligatorie sau să se pretindă de la ţărani plata pământului,

ceea ce i-ar sili să muncească. Speră să scoată un miliard din taxele asupra alcoolului; Elveţia oferă pentru alcool preţuri nebune.

3 Februarie. — Averescu se crede în ajun de a lua puterea; prietenii săi spun că e o chestie de zile. A făcut personal apel la Garoflid pentru un minister fără portofoliu, delegat special la direcţiunea centrală a Băncilor populare (chestiunea agrară).

— Lloyd George pronunţă un discurs care este interpretat ca un ordin de a sfârşi ostilităţile cu bolşevicii. Vie alarmă în Polonia. Anglia tratează cu sovietele. Motivul este că «Trade-Union» au significat că dacă până la 1 Martie relaţiile comerciale nu vor fi reluate cu Rusia, va izbucni greva generală.

De asemenea fabricanţii americani se agită pentru ca să se reia afacerile cu Rusia.

9 Februarie. — Ieri, alegerile parţiale pentru Senat au dat o mare majoritate lui Averescu şi prietenilor lui. Liberalii se bucurau şi au dat de mai multe ori peste nas ţărăniştilor la Cameră. Madgearu a interpelat asupra transformării Băncii Generale, care a devenit o bancă liberală. Pop a răspuns citind note pe care i le-au dat birourile sale. — Întâlnesc pe Răducanu: «D. Cicio Pop este un căţel fără dinţi care face treburile liberalilor. Când s-a sporit capitalul băncii, i s-au dus plocon 200 acţiuni». De altfel Masaci mi-a afirmat Sâmbăta trecută că un client al lui n-ar fi putut să obţină viza lui C. Popp – care o dă personal pentru Ardeleni, – pentru a obţine un paşaport, decât după ce a dat 2000 lei în aceiaşi zi unui prieten de-al lui Popp.

10 Februarie. — «L'Orient» din 3 Februarie îşi bate joc de *Boyle;* articol răutăcios dar bine scris, care zgârie puţin şi pe Regină. Este articolul intitulat «Ducele de Iassy». Evident că articolul nu e scris de redactorii obişnuiţi ai gazetei. Ieri seară Regina a scris în englezeşte o scrisoare Irinei Butculescu semnalând acest articol «care insinuează chiar că bunul nostru Boyle ar fi fricos» şi cerându-i ca N.

Butculescu, căruia Boyle i-a salvat viaţa, să-i ia apărarea! Bietul băiat consideră această invitaţie ca un ordin, dar nu ştie cum să procedeze ca să nu se facă ridicol. Toate gazetele au atacat pe Boyle, dar nimeni n-a protestat vreodată. O foaie obscură vorbeşte de el, amestecând şi numele Reginei, şi M. S. intervine! Este oare posibil să mărturiseşti într-un mod mai stângaci că gluma şi-a nimerit scopul?

— Din ce în ce mai bine. «Chicago Tribune» anunţă că conferinţa a hotărât să suspende orice nou ajutor Poloniei în lupta sa în contra bolşevicilor. Această măsură se va întinde asupra tuturor ţărilor care luptă în contra trupelor bolşevice. Nu e mult de când aceleaşi puteri predicau cruciada în contra bolşevismului. Este probabil că America se gândeşte să reconstituiască o Rusie care să poată fi opusă Japoniei.

14 Februarie. — Stam de vorbă la intrarea sălii de şedinţe a Camerei, când soseşte ministrul *Vlad,* care îmi spune că va reveni având să-mi vorbească: «Mi-ai dat sfatul să păstrez intact Blocul nostru ardelean; recunosc această necesitate, dar trebuie să eliminăm câţiva, vreo 20 , cu S. Popp, intrigantul Goldiş, Goga, – care nu are nicio însemnătate – Popovici şi poate chiar şi Vaida. Aceştia toţi ne compromit şi am documente teribile contra lor». Răspund că mi s-au raportat unele fapte recente în contra lui Popp, care m-au făcut să stau pe gânduri. Să facă cum crede că e mai bine, dar Blocul lor să fie un partid puternic. (Reamintesc că Moczoni are o foarte slabă opinie de St. Popp!).

— D-na Zizi Lambrino a ţinut să vadă pe Irina Butculescu pentru a se plânge; Irina a văzut imediat pe d-na Simki Lahovary, care asigură ca pe viitor Regina este liniştită: «s-a ivit o nouă perspectivă de moştenitor aiurea».

16 Februarie. — Regina a spus Irinei Butculescu că nu se aştepta decât întoarcerea lui Vaida pentru a schimba guvernul şi că Regele nu va semna niciodată legea chiriilor, cu care se laudă Lupu, căci este o lege bolşevică.

Clubul transilvănean, cu toată opoziţia lui Maniu, a votat

dizolvarea Consiliului Superior (Comitetul Naţional) al Ardealului. Propunerea a venit de la Goldiş şi Goga; Vlad, care a votat pentru, a spus-o la Cameră în mod incidental, vorbind despre incompatibilităţile pe care un proiect din iniţiativă parlamentară voia să le şteargă pentru oarecari deputaţi din Basarabia.

18 Februarie. — Am pronunţat ieri *discursul* care conţinea programul nostru financiar. A fost primit foarte călduros. Toată Camera m-a ascultat cu multă luare aminte. Azi dimineaţă un articol ditirambic în «Ţara nouă», gazeta ţărăniştilor.

— *Vlad* trebuia să-mi răspundă azi. Când am sosit era în luptă cu totalitatea liberalilor care îl apostrofau foarte gălăgios. A atacat din nou Marele Cartier: «ori se duce el, ori mă duc eu». — Mare gălăgie. — «Marele-Cartier nu este decât agentura partidului liberal pentru a teroriza guvernul». — Scandal. Preşedintele suspendă şedinţa. În timpul suspendării, Vlad vine la mine şi-mi spune: «am făcut-o înadins». — La reluarea şedinţei, în urma unei vii întreruperi, Vlad spune: «Guvernul îl dă majoritatea, nu-l dă nici Marele Cartier, nici alt factor!» – Iată unul ale cărui zile sunt numărate. De altfel este un consiliu la ora 5 şi se ridică şedinţa.

Prin culoare se zvoneşte că Bontescu şi Răşcanu şi-au şi dat demisiile. Acea a lui Răşcanu este sigură, dar se pretinde că declină orice răspundere asupra situaţiei militare, din cauza Marelui Cartier. Iar Mihali afirmă că demisionează fiindcă de 15 zile nu parvine să treacă prin Consiliu două proiecte de lege. — E ciudat că toate astea se petrec pe când Vaida este în străinătate. Mihali îmi spune: «Dar i-am spus lui Alexandru: omuler ce cauţi la Paris?»

20 Februarie. — Nu se mai vorbeşte de criză.

— Prinţul Carol, pe care Regina s-a dus să-l întâlnească la Sinaia, a sosit în Bucureşti; miniştrii erau comandaţi la ora **7½** pentru a-l primi; se zice că pleacă în Japonia chiar astă-seară!

21 Februarie. — Prinţul Carol a plecat astă-noapte la ora 1½ la Constanţa; vreo şapte-opt persoane îl însoţeau. Merge în Egipt, apoi India şi Japonia. Misiuni aşa zise politice sau comerciale. Nu şi-a văzut nici nevasta nici copilul. Lipsă probabilă 7—8 luni.

— Mare îngrijorare în public. Nu se vorbeşte decât de bolşevism. Ceea ce e sigur, e că acţiunea guvernului e cam dizolvantă. Liberalii vorbesc de concentrare; *Mârzescu* a poftit câţiva prieteni de-ai mei la masă şi nu a vorbit de altceva. Formula lui ar fi un minister Maniu cu personalităţi din toate partidele şi cu mine la Interne. *«Este singurul om cu autoritate care nu se teme de nepopularitate».*

Pe de altă parte Miclescu îmi spune că Averescu vrea cu orice preţ să mă vadă.

— Conferinţa – ceea ce mai rămâne din ea – capitulează pe toate chestiunile care pot aduce vreo cornplicaţie. Renunţă să ceară Germaniei predarea acelora pe care-i acuză: rămâne ca Germania să-i judece şi conferinţa va aduce dovezi! Pe de altă parte, cuvântul de ordine general este pace cu Sovietele!

23 Februarie. — Aseară Duminică prânzeam la Butculeşti; d-na *Dissescu,* pe care o evitasem până aci cu toate numeroasele chemări telefonice, a venit după mine până acolo din partea Regelui. Era o insistenţă grabnică şi am putut controla că văzuse pe M. S. de două ori în cursul zilei, fiindcă Regele i-a spus că mă văzuse la concert, pe când ea îi spunea că toată ziua nu putuse să mă găsească. Devotamentul, zelul neobosit, îndrăzneala acestei sărmane femei, care simte că toată lumea pricepe rolul pe care îl joacă, este o minune pentru mine. Regele este neliniştit, foarte neliniştit. Vrea un sfat. A admis pe Lupu «fiindcă Iorga şi el au aranjat afacerea Prinţului»; vrea o soluţie grabnică; au fost incidente în provincie. — Înţeleg că insistenţele lui Averescu de a lua cu dânsul pe Take Ionescu la Finanţe, au cam răcit pe Rege în ceea ce îl priveşte. Tot privitor la Averescu: cum d-nei Dissescu îi dăduse Averescu

faimoasa declaraţie care s-a speculat atâta în contra lui, Regele i-ar fi spus că declaraţia i-ar fi fost *furată* din sertar. (Pur şi simplu Regele o dăduse lui Bratianu!).

Mi se cer soluţiile mele; indic într-un mod sumar şi d-na Dissescu transcrie: Nicio soluţie care ar necesita dizolvarea Parlamentului înainte de toamnă; trebuie să fie întrebuinţat Averescu, dar nu singur: ar fi o imprudenţă; să nu se facă nimic până la întoarcerea lui Vaida, atât ca deferenţă pentru puterile cu care tratează, cât şi ca respect faţă de el: altfel nici un om politic n-ar mai avea încredere dacă ar şti că poate fi demis în lipsă.

Astăzi, în timpul dejunului, iar s-a anunţat d-na Dissescu. Regele vrea să mă vadă. În cursul zilei să spun o vorbă lui Catargi şi imediat voi fi primit.

— Ministerul de finanţe este la ultima extremitate, împrumută la toate băncile – Banca Naţiunii a dat suma cea mai mare – pe socoteala garanţiei pe care au luat-o băncile pentru împrumutul naţional.

— Nitti, într-un interview la Londra, a spus că de 15 luni s-a uitat să se facă pacea, că nu trebuie nimeni să se hipnotizeze pe revendicări locale; că cele 300 milioane de Germani, de Ruşi, de Austro-Ungari şi de Turci nu se mai pot socoti ca vrăjmaşi. Prin lucrul lor şi producţia pământurilor lor, sunt colaboratori indispensabili pentru ridicarea Europei. («Le Matin» din 16 Febr.). — *Fericită Italia, care găseşte totdeauna, în momentul oportun, un om politic!*

25 Februarie. — Două ore şi jumătate de audienţă la Cotroceni. Nu că s-a spus în acest răstimp lucruri esenţiale, dar parcă *Regele* punea o grijă specială să prelungească întrevederea. Când am plecat, el mi-a spus: «Am plăcerea să vă văd mai des acum... la concert!» Regele e mai liniştit, el nu poate schimba nimic acum, câtă vreme va lipsi preşedintele consiliului; a trebuit să se repete acest cuvânt de ordine — după formula trimisă de mine — căci Brăescu mi-a spus acelaşi lucru azi la Cameră, cu toate că averescanii anunţaseră imediata lor venire la putere. Regele

nu-şi va da semnătura pentru nicio lege importantă înainte ca preşedintele consiliului să se fi întors. Cum vorbisem mult de legile agrare, nicio îndoială că proiectul Mihalache va avea aceiaşi soartă.

Regele nu va acorda dizolvarea: pentru aceasta nu exista niciun motiv constituţional; a înştiinţat de aceasta pe Averescu. Şi apoi nu este momentul să se sustragă ţăranii de la munca câmpului. — Am spus: trebuie menajat Maniu, de care s-a vorbit prea des ca să mai rămână încă odată pe din afară; nu trebuie indispuşi Ardelenii, care sunt singura grupare compactă în Cameră. (Vlad, care a dejunat la mine înainte de a pleca la Sibiu, mi-a spus: «Să vedem odată pe Maniu cu Averescu în guvern şi să *scăpăm* de amândoi deodată!»).

Observaţiile Regelui mi-au dat impresia că avea puţină stimă pentru Transilvăneni puşi până aici la încercare. Vrea un guvern tare: ceea ce ar conveni mai bine ţării, ar fi un guvern naţional. — Eu: «Lucrul începe să fie posibil şi s-ar evita pentru câtva timp dizolvarea». — Regele: «Averescu nu primeşte preşidenţia unui Ardelean (asta e pentru Maniu!), şi eu cred că se poate obţine orice de la acest Parlament; ţin mult la cei 5000 lei. Dar preşedintele e complet nebun. E furios în contra mea fiindcă nu l-am consultat şi *pentru acest motiv* a refuzat deunăzi să prânzească la Palat. Nu e un prezident şi pe deasupra e şi mojic». (Cum s-au schimbat timpurile...!) Regele ţine de aproape pe Lupu, care i-a declarat că e socialist, dar naţionalist şi mai ales dinastic- «Sui generis», zice Regele râzând, după cum s-a definit el singur la Cameră! — Lupu a adăugat că e impulsiv, dar numai cu vorba.

Regele blamează prostia făcută de Aliaţi cerând extrădări. Mare greşeală de a fi refuzat să facă pacea cu Împăratul. Aşa ar fi făcut pace cu cineva, pe când acum... — Am răspuns: «Acesta e argumentul pe care l-am invocat şi eu, când Puterile Centrale voiau să răstoarne pe Majestatea Voastră...». Şi repede schimbăm subiectul conversaţiei.

Guvern tare este un «leit-motiv» care revine mereu. Fie că-şi ascunde jocul, fie că e sincer, Regele nu arată decât o stimă relativă pentru înţelepciunea lui Brătianu. (Iată încă un lucru nou!).

Astăzi am început retragerea noastră pe linia Clemenceau; trebuia să o continuăm mâine, dar în urma unui ordin al lui Foch, întârziem cu două zile. Acesta ştie ce vasăzică o retragere de o sută de klm pe jos.

Asupra Basarabiei şi a Ardealului: Trebuie să începem să atragem pe nobili şi pe proprietari.

Inculeţ, cel mai deştept dintre Basarabeni, dar nu e om sigur; Halipa, un om de treabă, dar foarte mărginit.

Regele crede afacerea Prinţului definitiv terminată. S-a detaşat! A trebuit multă dibăcie şi răbdare.

6 Martie. — O săptămână întreagă de sterilitate guvernamentală, de incoerenţă parlamentară. Se votează credite cu duzinile de milioane, se măresc pensiile, se măreşte personalul judiciar, dar nu e franc şi Statul împrumută prin bănci în contul sumelor garantate de ele pentru viitorul împrumut. Ardelenii caută ocazii pentru a se înjura între ei şi pentru a-şi reproşa toate faptele rele posibile, în şedinţă sau în particular.

Am văzut de două ori pe doctorul *Amos Frâncu,* instruit, pedant, dar desigur, dezechilibrat. Conduce unele bănci din Transilvania (Cluj) şi se intitulează preşedintele partidului ţărănesc şi muncitoresc al Armoniei Sociale. Este în raport cu oamenii politici şi pretinde că l-a chemat Averescu pentru a-i oferi portofoliul finanţelor, etc. E vrăşmaşul Consiliului Naţional; după el Bontescu ar fi câştigat 60 milioane; Maniu lasă să se fure, şi nu e nici el la adăpostul oricărei critici; Vlad, alt pungaş; toţi oameni violenţi, care s-au numit între ei în familie şi pe care nu i-a ales nimenea; toţi au abjurat cu laşitate; nu trebuie să se uite ceea ce a scris Vaida în contra tricolorului românesc.

Vlad a fost atacat la Cameră, iar Popp şi mai violent. Liberalii se bucură de aceste răfuieli în familie.

Preşedinţii au citit astăzi la Senat şi Cameră o telegramă din Paris de la Pelivan, delegat pentru Basarabia care anunţă că Conferinţa a recunoscut într-un mod definitiv drepturile noastre asupra Basarabiei. Mare entuziasm.

— O telegramă din Paris anunţă că Franţa a făcut la Londra rezerve în ceea ce priveşte acordul cu Sovietele; ea nu va căuta să influenţeze ţările în stare de război cu Rusia, dacă nu le convine să facă pace. Aceasta este o frână pentru Lloyd George.

11 Martie. — S-a discutat la Cameră legea agrară a Basarabiei, care în articolele 17 şi 23 conţine monstruozităţi; art. 49 consacră o spoliaţiune, dând indemnizarei baze nedrepte şi consacrând precedentul funest al exproprierii pădurilor. — Lăsasem lui Wyzanti, deputat, instrucţiuni scrise asupra sensului declaraţiunilor de făcut; Corteanu a crezut de cuviinţă să le înlocuiască cu alte declaraţii, care nu ţineau seamă de angajamentele luate de mine la Sfatul Ţării, ceea ce a permis lui Inculeţ să ia ofensiva. Am repus lucrurile la punct, la începutul şedinţei.

— Din sorgintea cenzurii telegramelor se zvoneşte că conferinţa de la Paris nu a recunoscut anexiunea Basarabiei decât cu condiţia să i se dea un statut organic. Aceasta ar fi foarte grav şi m-aş mira ca guvernul să fi pus să se scoată drapelele pe străzi cu ocazia telegramei lui Pelivan din 6 Martie, dacă ar avea acest teribil postscriptum.

12 Martie. — Se simţise dinainte că se uneltea ceva la Cameră. Chiar Romulusi Voinescu o confirmase lui Lascar Antoniu. În adevăr, de la începutul şedinţei, la Cameră ca şi la Senat, *din iniţiativă parlamentară şi cu mari manifestaţii s-a prezentat: legea rurală, legea chiriilor şi o lege a asociaţiunilor muncitoreşti.* Se şoptea ca Lupu ar fi consultat Clubul socialist în privinţa unei confederaţii muncitoreşti (Ioaniţescu); — în ceea ce priveşte celelalte două legi, se ştie că Regele refuzase semnătura până la întoarcerea lui Vaida; cum Lupu şi Mihalache au insistat, Regele nu i-a mai primit. Atunci ei au hotărât această mică lovitură de Stat

parlamentară.

Lupu a spus formal la Senat, lui Victor Miclescu, ca Regele nemaiprimindu-l, a vrut să-i forţeze mâna; iar Mihalache a spus, iarăşi la Cameră, că «Blocul şi-a însuşit proiectele guvernului şi că situaţia sa de factor constituţional se va lichida aiurea». — Aceasta este un «şah la Rege». — Nu este posibil ca Regele să nu reacţioneze şi dizolvarea se impune. Aceasta este şi părerea lui Vlad, lui Mocsony şi a tuturor oamenilor serioşi cu care stai de vorbă.

La ora 7 se află că Regele a chemat pe Averescu la Cotroceni.

13 Martie. — Popp a prezentat Regelui demisia cabinetului, dar Maniu, la întrunirea clubului ardelean, a declarat că nu se separă de Bloc. Această ştire a produs multă mirare: presupun că numai convocării lui Averescu la Rege se datoreşte această hotărâre. *«. Marele Bărbat» a lăsat să-i treacă ora!*

La ora 3 noul guvern s-a prezentat Camerei. Toţi miniştrii sunt de faţă, afară de Argetoianu şi Trancu-Iaşi. — Sunt numiţi: Averescu, Duiliu Zamfirescu, generalul Valeanu, Cudalbu, Tăslăoanu, Anton Mocsoni, nelipsitul Inculeţ, Trancu-Iaşi(!!), P. Negulescu, generalul Răşcanu, Argetoianu, care are şi un interimat. Camerele sunt prorogate pentru 10 zile, când guvernul îşi va face declaraţia. Pentru moment îşi dă directivele în câteva cuvinte: menţinerea ordinii şi împiedicarea turburării spiritelor. Liberalii, noi, câţiva Ardeleni, Cuza şi Z. Codreanu aplaudăm. Iorga îşi organizase o mică înscenare: lăsase scaunul prezidenţial gol câteva minute după intrarea miniştrilor, apoi a apărut îmbrăcat cu blana. Liberalii au subliniat prin strigăte această mică necuviinţă, iar Blocul i-a făcut ovaţii, în frunte cu Maniu.

Aşa cum se prezintă Camera, astăzi e o mare majoritate în contra guvernului.

Lipsa lui Take Ionescu din noua combinaţie este foarte caracteristică; se zice că ar fi furios că nici nu a fost

consultat.

20 Martie. — Săptămâna a fost liniştită. Ardelenii şi-au şi schimbat faţa. Maniu s-a întâlnit cu Averescu şi majoritatea grupului a trecut de partea guvernului, care este sigur de a avea o majoritate. Chestia dizolvării nu este încă tranşată.

— Din scrisori primite de la *Barbu Catargi,* de la Paris, anterioare căderii guvernului, deci sincere, rezultă că guvernul Averescu era negociat şi admis la Paris. În acest concurs se vede puţină ostilitate în contra lui Vaida, pe care Parisul îl acuză că s-ar fi dat prea mult de partea Londrei. — Din negocierile provocate de Cicerin reiese că noi am fi accedat prea repede sugestiunilor lui Lloyd George. În această privinţă este o mare divergenţă între Anglia şi Franţa, care rămâne contra bolşevicilor. Italia susţine politica englezească, şi cum Nitti merge mai departe şi cere şi reconcilierea cu Germania, se înţelege nemulţumirea Parisului. Se pare – din citirea ziarului «Le Temps» – că recunoaşterea de către Lloyd George a stării de lucru din Basarabia este punctul pe care s-a apăsat mai mult pe lângă Vaida.

— Lovitura de Stat din Berlin este lichidată. Guvernul revoluţionar al lui von Kapp şi al generalului Luttwitz s-a retras, după ce a negociat cu guvernul Ebert-Bauer. Iar guvernul Ebert a primit o remaniere ministerială, alegeri noi şi principiul ca preşedintele sa fie ales de popor. Se crede că aceasta este o îndrumare spre restauraţiune; se vorbeşte de ducele de Braunschweig, ginerele lui Wilhelm. O telegrama anunţă că s-ar fi dat ordin înaltei Curţi din Lipsca să instruiască în contra lui Kapp, Luttwitz, von Iagow; dar probabil că este o înscenare.

— Am primit vizita contelui Francisc *Kinsky;* botezat în cehoslovac, el a venit cu o misiune din Cehoslovacia pentru a aduna argumente în contra reformei agrare, aşa cum se vrea sa se facă în Cehoslovacia. Şase luni după revoluţie, Statul a luat tot pământul, lăsând proprietarilor o întindere de 150—300 ha. Acum că vor avea loc alegerile în Aprilie, s-a făcut o

lege nouă pentru a se da acest pământ ţăranilor; dar cum nu s-au regulat indemnizările, legea este inaplicabilă. Proprietarii s-au organizat; au comitete, misiuni în străinătate; într-un cuvânt se apără, – nu ca la noi! Contele Kinsky spune că corupţia este îngrozitoare la ei; jaf în toate; s-au perindat 12 ministere; s-a întreit numărul funcţionarilor, s-a cheltuit peste un miliard pe lună numai pentru import de alimente; culturi aproape nu mai există, şi cum ţăranii nu cultivă sfeclă, exportarea zahărului o să înceteze. Legea agrară este pur electorală; exact ca la noi!

25 Martie. — Averescu s-a prezentat la Cameră şi şi-a citit programul. Cuminte, cam vag, dar liniştitor în forma lui generală. Sala ticsită. S-a putut judeca până la ce punct prietenii lui Iorga sunt copii în materie de politică. În mijlocul expunerii sale, Averescu şi-a întrerupt citirea pentru a ataca violent presa ţărănistă şi mai ales un articol al lui Mihalache. După terminarea citirii, nimeni nu a mişcat, nici Iorga, care era de faţă, nici ministrul vizat: n-au fost dezbateri. Simionovici, care prezida, după ce a întrebat zadarnic dacă nimeni nu dorea cuvântul, foarte liniştit a ridicat şedinţa.

Gazetele redau acuzaţia adusă de către Conferinţă guvernului Brătianu în actul de recunoaştere al Basarabiei. «Independenţa» răspunde destul de muşcător. Şi cam fals. Dar toate acestea arată urgenţa ce era de concedia guvernul liberal!

30 Martie. — Am primit pe Dr. *Roth,* fost deputat Sas. Este secretar al Clubului german. El duce Saşilor civilizaţi din Ardeal două impresii măgulitoare(?) pentru ţara noastră: A prezentat lui Zamfirescu — afaceri străine – doleanţele confesionale ale Saşilor (toate şcolile lor sunt confesionale) şi Duiliu Zamfirescu le-a răspuns că se va trata în curând un concordat cu Papa. Ministrul nu ştia că Saşii sunt protestanţi! — Lui Averescu i-au vorbit de pretenţiile lor naţionale garantate la Alba-Iulia: limbă şi funcţionarii. Generalul le-a răspuns că nu au decât să se înscrie în Liga

Poporului. — Cap!

Saşii sunt foarte îngrijaţi din cauza legii agrare. Ei sunt plugari de secole şi ţăranii lor au până la 12 jugăre în medie, pe când ţăranii ceilalţi n-au decât 2 jugăre. Nota generală: actualul guvern le este antipatic; au sentimente conservatoare.

— La o conferinţă a Băncii Naţiunii, Aurel Vlad şi Bontescu s-au arătat foarte sceptici în ceea ce priveşte pe generalul Averescu, pe care îl cred foarte inferior menirii pe care o are. Vlad crede că Vaida ar înclina să se unească cu Federaţia democratică a lui Iorga, Lupu, etc.

— În Franţa s-a vorbit deschis la Cameră că ar trebui sa se întindă mâna Germanilor. Barthou e acela care a luat iniţiativa.

1 Aprilie. — Am avut la dejun pe Bontescu, Vlad şi Osvada. Câteşitrei blamează guvernul, dar încă mai mult pe Maniu şi Vaida; *Vlad* crede că Vaida este gata sa se arunce în braţele lui Iorga şi să resădească ţărănismul în Ardeal. Ei sunt de părere că Maniu ar trebui sa se retragă pentru câtăva vreme din politică.

Împrumutul merge destul de rău; băncile abia acoperă sumele garantate de ele. Iar această sumă este treptat ridicată de minister care se află la ultima extremitate. Vlad insistă asupra prostiei lui Argetoianu, care a declarat într-un interview că renunţă la impozitul asupra beneficiului de război, când singurul mod de a atrage pe subscriitori era scutirea pentru ei de acest impozit.

Guvernul a vrut să modifice legea electorala în Ardeal, dar a fost nevoit să renunţe înaintea opoziţiei tuturor Ardelenilor. Numai numărul aleşilor va fi scăzut în tot Regatul. În această privinţă, Vlad îmi spune că de la început Ardealul ceruse ca numărul deputaţilor să fie mai mic şi că Brătianu este acela care s-a opus!

2 Aprilie. — *Mihali* a dejunat la mine cu *Brandsch;* acesta era prezidentul grupării germane în Cameră; este un om calm, moderat, un adevărat German bine crescut; la fiecare

cuvânt ce spune, se simte că guvernul îi este antipatic. Este conservator în tendinţele lui. Crede şi el în dislocarea grupului ardelean. Nu va fi lângă Goga şi Tăslăoanu, pe care-l dispreţueşte.

Mihali este ostil lui Maniu-Vaida. El e sigur că aceştia merg spre Iorga-Lupu. Mihali e dispus să susţină pe Averescu, dar l-a sfătuit şi va sfătui şi pe Brătianu, pe care-l vede astăzi, că nu poate fi salvare decât într-un guvern al tuturor.

A mai spus acest lucru şi astăzi de dimineaţă, într-un interview pe care l-a dat «Universului». Vlad a propus aceiaşi unire într-un articol din «Izbânda».

— D-l Cambon, însărcinat de afaceri al Franţei, a-făcut o primă apariţie la Jockey-Club, pentru a fi prezentat de generalul Oulcer. A doua zi a depus cartea lui de vizită, împreună cu a soţiei lui, la mine. Nu mai sunt pus la carantină pentru domnii de la Paris!

5 Aprilie. — Am fost primit astăzi cu soţia mea, în audienţă, la *Regina,* cu toate că se anunţase că audienţele erau suspendate în săptămâna mare. Foarte afabilă şi lăsând să se înţeleagă, în conversaţie, că nu trebuie să se ţină seamă de violenţele datorate împrejurărilor? A găsit mijlocul să se invite la Buzău... trecând spre Cislău pentru a-şi alege un cal.

Averescu este foarte şiret şi Regina înţelege influenţa ce o are asupra femeilor, care îl apără din toate puterile: ştie să le măgulească. De exemplu, după primirea miniştrilor, Averescu a cerut să rămâie pentru a vorbi cu Regina şi i-a mulţumit cu efuziune ca şi cum i-ar fi datorat Ei numirea lui. Regina i-a răspuns că în adevăr vorbeşte des cu Regele, dar nu trebuie să i se atribuie ei o cinste care nu revine decât Regelui. Apoi a adăugat pentru noi: «Ştia foarte bine Averescu că Eu nu am niciun amestec(?), dar a vrut să mă măgulească şi să se pună bine cu mine». (Avis amatorilor). — Vaida este mai serios ca Maniu; dar e cam dispus a lăsa să se înţeleagă că ar putea să se răzbune excitând ţărănismul în

Ardeal. Desigur că a reuşit în Anglia, dar nu-şi da seama că această reuşită o datorează reacţiunii contra lui Brătianu. Nota sa personală este că a cunoscut bine chestiunile ungureşti şi că a fost foarte util pentru facerea păcii cu Ungaria. Când a părăsit pe Rege, era hotărât că el se va întoarce la Londra; dar pretenţiile lui Duiliu Zamfirescu au stricat totul. — Take Ionescu (Regina foarte circumspectă în ceea ce îl priveşte) nu a dat tot ceea ce se putea spera de la inteligenţa sa. Nevasta lui a spus lucruri care au făcut rea impresie. — Iorga se războieşte în contra Regelui şi a Coroanei, dar pe de altă parte este foarte plictisit dacă i se închid uşile Palatului. A luat obiceiul să se adreseze Reginei pentru toate: «Am fost nevoită să-i împrumut tâmplarul meu pentru mobilele lui, cuie pentru tablouri, i-am procurat un vagon când s-a mutat; atacă pe Rege, şi cinci zile după aceea se adresează lui Denise ca să-i împrumut din nou pe tâmplarul meu!»

— Ieri *Vaida* mi-a cerut o întâlnire ca să-mi spună că este foarte amărât. Chiar în ziua în care îşi lua rămas bun de la Lloyd George şi de la membrii Conferinţei, a fost nevoit să le anunţe retragerea sa. Lloyd George, nemulţumit, nu înţelegea cum era posibil din momentul ce avea majoritatea? Nu s-a făcut nicio sforţare pentru a-l reţine. Se lucrează la distrugerea a tot ce făcea puterea partidului lor în Transilvania. Ei nu aunt obişnuiţi să fie guvernaţi de «ukaze»; aceasta mergea pe timpul lui Tisza. Averescu, se ia după sfaturile unui descreierat (Goga) şi ale unui borfaş (Tăslăoanu). Frumos rezultat va fi când partidul, care singur era sprijinul Românismului, va fi distrus în profitul intriganţilor şi al străinilor. Toată lumea în Transilvania este îngrijorată. El a cerut mereu prorogarea Camerei, dar Iorga s-a opus de frică să nu se spună că nu se lucrează nimic. — E sigur că Ungurii au acum mână liberă; pacea urma să fie semnată înaintea Paştelui şi el, Vaida, obţinuse de la Lloyd George al cărui «mentor» ajunsese în toate chestiile ungureşti şi cehoslovace, să nu lase pe Appony sa meargă la

Londra. Acum semnătura este amânată, dosarele sunt la Wilson şi când se ştie ce sunt statisticile ungureşti, putem să ne aşteptăm să pierdem oraşele de la graniţă.

8 Aprilie. —D. *Hériot,* corespondentul lui le «Journal» din Paris, destul de bine documentat asupra chestiunilor economice româneşti, se miră de puţinele cunoştinţe ale miniştrilor actuali, mai ales ale generalului Averescu, care «este îmbătat de popularitatea lui, ale cărei motive a vrut să mi le explice». Asupra tutulor întrebărilor a răspuns invariabil: «Vezi pe d. Argetoianu». D. Hériot se teme, tot ca Vaida, că amânarea semnăturii tratatului cu Ungaria să nu fie o revizuire a graniţei noastre occidentale. — Acest gazetar, care pare a fi un om priceput, n-a avut aerul să mă considere ca francofob. Ca toţi Francezii, vede cam peste tot bolşevismul (el a fost multă vreme pe lângă bolşevici); se miră de mania lui Lloyd George de a face pace cu Rusia *căci în Rusia nu se mai găseşte absolut nimic; ţara este absolut golită.*

9 Aprilie. — Se începe să se vadă mai limpede în conflictul franco-german. Sub cuvânt că Germanii, pentru a înăbuşi mişcarea revoluţionară, au introdus în regiunea Ruhr mai multe trupe decât erau autorizate să o facă printr-o convenţiune din August 1919, Franţa a ocupat milităreşte Frankfurtul, Hamburg Hanau şi Darmstadt. Aceasta s-a făcut pe neaşteptate şi mareşalul Foch se află la faţa locului.

În fond, aceasta este vechea ideie franceză de a urmări dezarmarea Germaniei. Germanii pretind că nu au adus mai mult de 17.000 oameni – cifră legală – şi că ei nu sunt răspunzători dacă în urma tulburărilor spartachiste nu pot preda cantitatea de cărbuni impusă de tratat; Francezii afirmă că în Ruhr se află 40.000 oameni şi că vina revoltei de acolo cade asupra loviturii de Stat Kapp-Luttwitz.

Franţa a lucrat într-un mod unilateral. Italienii şi Englezii nu se mişcă; a fost nevoie chiar, în urmă, să se dea explicaţii ambasadei Statelor-Unite. Francezii se plâng. «Le Temps» zice: «Nu putem să aşteptăm o zi mai mult; aliaţii noştri

englezi trebuie să înţeleagă...» «Le Petit Journal»: «... după explicaţiile date de D-l Millerand ambasadorilor Americii şi Angliei, atitudinea noastră *pare* a fi fost înţeleasă şi aprobată de aliaţii noştri, cu toate că ne lasă nouă toată sarcina tratatului elaborat şi semnat de toţi».

12 Aprilie. — Paştele le-am avut pe un timp splendid. Loviturile de tun din noaptea Învierii şi sunetul clopotului de la Mitropolie evocau, din nenorocire, prea mult amintirea bombardamentelor aeriene. Se anunţă că lordul Curzon ar fi comunicat Franţei că Anglia nu va participa la ocuparea oraşelor din Ruhr. Am întrebat la curse pe Rattigan despre aceasta şi el a confirmat. Pe de altă parte Regele mi-a spus: «Prea se exagerează». Cum s-a confirmat alaltăieri prin decret-lege tratatul cu Germania, presupun că această grabă este inspirată de Englezi.

«Radio Horsea» dă următoarea telegrama din Washington: «Acţiunea ministrului afacerilor străine americane se va mărgini să exprime părerea ca trebuie să se dea voie guvernului german să trimită în regiunea Ruhr un număr potrivit de oameni pentru necesitatea de a readuce ordinea şi de a menţine supremaţia guvernului».

Şi Roma anunţă că opiniunea italiană este de acord cu opiniunea englezească.

13 Aprilie. — Am văzut pe Bădărău. El vrea să reintre în activitatea politică şi să lucreze alături de noi. Mi-a vorbit de importanţa electorală a Evreilor, dar Uniunea Evreilor pământeni lucrează în sensul ca să se admită pe lista guvernului doi Evrei, desemnaţi de ea. Averescu ar primi doi candidaţi, însă aleşi de el.

14 Aprilie. — După tonul telegramelor se simte că conflictul dintre Franţa şi Anglia, în chestia ocupării oraşelor nemţeşti, a fost grav. «Le Temps» zice: «Se poate considera *criza* cu Franţa ca terminată. D-l Lloyd George... sub presiunea opiniei publice, pe care a simţit-o neînduplecată, a făcut sing*urul lucru cuminte pe c*are îl putea face şi a încercat să dreagă tot ceea ce stricase săptămâna trecută».

«Le Temps» adaugă că guvernul britanic nu părea Miercurea trecută foarte doritor să păstreze un acord intim şi cordial cu Franţa!

În declaraţia ce a făcut D-l Bonar Law la Camera Comunelor, regretând divergenţa de opinii dintre Franţa şi Anglia, a avut grijă să adauge că D-l Millerand a reînnoit asigurarea că oraşele din Ruhr vor fi evacuate imediat ce Reichsiwehrul va fi părăsit zona neutră.

— Convorbirile pentru pacea cu Ungaria sunt suspendate! Îmi reamintesc cu îngrijorare ceea ce mi-a spus Vaida la 5 Aprilie.

21 Aprilie. — Am petrecut patru zile la Buzău, unde am vorbit despre alegeri cu câţiva prieteni, printre care şi Bărdescu, venit din Bucureşti. Nu mai avem nimic acolo. De când am lăsat judeţul pe mâna lui Arion, totul s-a dizolvat. Bărdescu, căruia i-am dat direcţia, va încerca să se strecoare pe lista Averescu.

22 Aprilie. — Am avut cu *Regele,* la curse, o lungă convorbire. Regele doreşte să se reconstituiască partide tari, căci cu coaliţii nu este nimic statornic de făcut. Ţărăniştii au fost bătuţi la Roşiori-de-Vede, şi M. S. râdea de satisfacţie. (Fapt: pentru Vineri, Izvorul Tămăduirii, zi de târg la Roşiori, ţărăniştii voiau să ţie o întrunire. Demobilizaţii au pus mâna pe preoţi şi sub cuvânt că ar trebui sa fie la biserică şi nu la întrunire politică, au bătut pe vreo 7—8 dintre ei. Prefectul Cioc are oameni bine dresaţi!)

Bontescu a dejunat la mine. El lucrează la o apropriere între guvern şi partidul naţional: jumătate din locuri pentru fiecare grup, iar fiecare din grupuri la rândul lui ar pune 7 sau 8 scaune, la dispoziţia personalităţilor politice mai însemnate din vechiul Regat. — Îi pun clar următoarea întrebare: Se poate continua în Ardeal cu ideea unui partid etnic regional? Şi adaug că dacă forma de partid cu un şef nu le place, primesc formula unui comitet de direcţiune. El îmi răspunde: Nu se mai poate partid regional, ci contopirea unei grupări cu unul din partidele din Regat. — Vom

continua această convorbire Vineri, când el se va întoarce din Ardeal.

24 Aprilie. — Mariu Teodorian, în lipsa mea, cu Corteanu, au proiectat să caute o apropiere cu liberalii, cel puţin pentru viitor. O scrisoare a d-nei Pia Brătianu, de mulţumire pentru condoleanţe, i-a dat prilejul unei vizite. Dânsa l-a rechemat peste două zile şi a spus, pe tonul şi cu aplicaţiunea unei lecţii învăţată din partea lui Ionel: Ionel ştie că Mariu a lucrat totdeauna pentru o apropiere şi îi mulţumeşte; o colaborare actuală, în vederea alegerilor, ar slăbi prea mult pe Averescu(!!) *şi* aceasta ar fi o primejdie; dar pentru viitor idea este admisă, cu atât mai mult că el Ionel, a fost, cu toată acea nenorocită dare în judecată, totdeauna favorabil.

1 Mai. — Repaus general; lucrătorii serbează 1 Mai. Administraţiile au hotărât şi ele, foarte confuz, un fel de serbare a Primăverii. Nu sunt nici trăsuri, nici tramvaie, nici lumină electrică, tăcere absolută. Se zice că C. F. R. vor funcţiona.

— Toată săptămâna s-a petrecut în combinaţii electorale. În Ardeal, Maniu şi Vaida s-au dat de partea Federaţiei (Iorga, Lupu, etc.); Nistor din Bucovina a făcut la fel, iar Averescu s-a certat cu Flondor. Pe de altă parte listele candidaţilor guvernului sunt surprinzătoare: toţi transfugii, toate secăturile.

Pentru moment, noi suntem singuri, izolaţi. Evreii, care nu pierd o ocazie să ne facă curte, nu numai că pun candidaţi pe socoteala lor, dar au dat şi candidaţi guvernului...

— În străinătate, conferinţa de la San-Remo (se zice pompos că ar fi ultima, din conferinţele istorice) şi-a terminat lucrările. Se proclamă peste tot că niciodată unirea între aliaţi n-a fost mai perfectă, dar America a asistat *fără să ia parte* şi s-a hotărât ca, pentru a uşura negocierile cu Germania, se va renunţa la sistemul notelor scrise şi că o conferinţă va avea loc; s-a şi ales Spa ca sediu al primului conclav. Gazetele italiene au comentat soluţia ca un pas

important făcut spre împăcarea cu Germania.

— Seara la 11½ primesc, la Jockey-Club, cartea lui *Roswadowski.* Poklevski îmi spune ca acuma este metamorfozat în Polonez. Îl primesc; revede pe vechii colegi de acum 13 ani; stăm de vorbă. Roswadowski, general, este ajutorul mareşalului Pilsudski; se duce în Franţa sa vadă pe Foch. La ce poate ajunge tulburarea mondială! Roswadowski confirmă că Polonezii au bătut pe bolşevici şi că au ajuns la porţile Kievului. Petliura este deci «redivivus» şi Polonia, care şi-a delimitat graniţele cu ei, susţine reconstituirea Republicii ucrainiene.

7 Mai. — D- *Madge,* fostul mamoş al Reginei, care s-a înapoiat din Ardeal, a fost împreună cu Vaida la Londra «eu am făcut succesul lui Vaida la Londra , zice el!). Este un agent al politicii engleze, tot aşa cum Cosenz Hardy este un agent economic; a cerut să mă vadă. L-am întâlnit la Barbu Catargi Miercuri 3 Mai. În urmă a spus lui Barbu Catargi că a fost foarte satisfăcut de convorbirea noastră, că sunt un om de Stat nesemănând cu nici unul din oamenii politici români: nu-i spusesem nici un rău de adversarii mei!

«Anglia nu admite ruina Germaniei şi nu-şi însuşeşte ura Francezilor. S-a făcut ceva care nu este «gentleman»: era hotărât că Germania va fi constrânsă prin forţă să semneze tratatul politic, dar *că se va discuta* partea financiară; iar Clemenceau a smuls totul. S-a socotit că dacă Germania va plăti regulat anuităţile ce i se cer, după 25 de ani va fi datoare o sumă şi mai mare ca cea de la început. San-Remo nu e făcut decât pentru ochii lumii. Trebuie să se reducă, căci altfel va avea loc un nou război, sau, mai sigur, o revoluţie îngrozitoare. Nu vrem aceasta. — Despre politica internă: Averescu merge spre o înfrângere, ceea ce ar fi regretabil; este un naiv. D. Argetoianu joacă pe lângă el rolul lui Iago. Chestia Basarabiei mai este încă pendinte şi plină de primejdii. Rolul d-tale e rău cunoscut; vi se aduce o vină din faptul păcii şi eu constat că Averescu şi-a dobândit popularitatea fiindcă a vrut pacea»!.

— A doua zi, *Rattigan* îmi cere o întâlnire. L-am primit azi dimineaţă. El este foarte amărât de campania ce se duce contra Angliei. Argetoianu, care la Craiova i-a acuzat că vrea să speculeze România, s-a mulţumit să-i spună că a fost rău înţeles. — «Universul» şi jurnalele liberale îi atacă cu persistenţă. — În chestia marinei: «Noi am oferit contra-torpiloare cu a zecea parte a preţului ce am cerut Italiei; faptul că am împrumuta pentru zece ani un monitor, înseamnă că l-am dăruit; dar ni se cere un material de care nu este nevoie, greu de manipulat; nu există un minister al marinei, – asta zice tot, – şi ar trebui mecanici şi instructori, fiindcă meseria de marinar nu se învaţă în două zile. Acelaşi lucru pentru C. F. R. Putem da de toate şi mulţi bani, dar dorim să ştim ce se face cu toate acestea şi deci să avem câţiva fucţionari englezi în administraţia dv.». Rattigan îmi comunică un raport din 1915, prin care redă o convorbire ce am avut cu dânsul: *«Dacă nu ar fi decât Franţa şi Anglia, aş fi cu dv.; dar este şi Rusia şi nu vreau să fie ţara sugrumată de ea; deci rămân neutru».* El adaugă: «Este păcat că nu putem avea de partea noastră o personalitate de talia d-lui Marghiloman, dar recunosc că vorbeşte ca adevărat om de Stat român».

8 Mai. — Întrunirea partidului la Club; rostesc un discurs în care nu uit să vorbesc de Anglia. Întrunirea are succes. Seara foarte frumos banchet la Boulevard; şi se poate spune «tot unul şi unul»...

— Gazetele din Paris sunt răuvoitoare pentru Anglia. Un număr din «Le Rire» este în întregimea lui o satiră la adresa aliatei «care a uitat».

13 Mai. — *Regina* a venit la Buzău, după cum se invitase când am fost în audienţă la Dânsa. Miercuri dimineaţa am plecat în automobile spre Cislău: Regina cu d-na Lahovary; Drossu cu Marie şi cu mine; generalul Botez cu generalul Baliff şi colonelul veterinar Rădulescu. La întoarcere dejun pe iarbă în pădurea Vipereşti, oferit de Regină; multă cordialitate. La 4 am sosit la Villa Albatros; după masă am

plecat cu trenul regal şi de la Cotroceni automobilul Reginei ne-a dus acasă. Tot timpul intimitate amabilă, M. S. declarându-se foarte satisfăcută.

În timpul prânzului, Regina a spus: «D-l Marghiloman mi-a făcut un compliment la care am fost foarte simţitoare; el mi-a reamintit că am fost singura fiinţă care am crezut că sfârşitul războiului va fi cum a fost. Este adevărat: toată lumea s-a îndoit, *dar toţi,* fără excepţie!» —Eu: «Trebuie să adaug că ochii M. V. fulgerau şi m-au sfâşiat cu adevărate săgeţi»... — Regina: «Da. Am fost foarte supăraţi. Dar am redevenit buni prieteni». — Regina a profitat de ocazie ca să-mi spună că generalul Averescu timp de două ore a încercat să o convingă; şi că a isprăvit prin a-i spune: «Nu înţeleg pe M. V.» – «D-ta uiţi că eu sunt Englezoaică». — În privinţa asta Regina ne-a povestit o anecdotă: Lucrul se petrecea la Iaşi, se inocula în contra tifosului exantematic tot personalul unui spital; singură, o «nurse» bătrână rezista şi când s-a încercat să o convingă, baba a răspuns foarte mândră: «sunt Englezoaică», şi Regina râse din toată inima.

— Am primit la Buzău de la Mareşalul Curţii o telegramă, invitându-mă în numele Regelui să asist la Putna (Bucovina) la serbările comemorative pentru Ştefan cel Mare.

14. Mai. — Comemorarea lui Ştefan cel Mare nu corespunde nici cu data morţii, nici cu naşterea marelui Voievod. Este o invenţiune a lui Averescu şi excursiunea Suceava-Putna-Cernăuţi, apoi Hotin şi toată Basarabia de sud, terminându-se tocmai la 25 Mai, prima zi de alegeri, seamănă mai mult unei manopere electorale. Întreb pe Henri Catargi, care deploră şi epoca când se face şi graba. Brătianu a refuzat, Iorga la fel, se crede că nici Maniu nu va merge. La rândul meu scriu o scrisoare ca să mă scuz, pe motiv că Duminică plec în Basarabia pentru campania mea electorală. Take era singurul care primise, dar când a aflat că noi toţi ne abţinem, s-a grăbit să declare prin gazeta lui că şi el se va abţine. De altfel nu prea era o plăcere: tren special Sâmbătă la 5, sosire la Putna la 11 Duminică,

întoarcere Luni, plecând Duminică din Putna!

— «Monitorul» conţine un decret instituând «un şef superior» al Casei Regale, căruia vor fi supuse şi Casa Civilă şi Casa Militară. Titlul e ciudat; se pretinde că există în Spania. Mare Mareşal era anti-democratic, Ministru al Casei Regale ofusca pe membrii guvernului; atunci Averescu a găsit «şeful superior»! E o prostie.

21 Mai. — Am dat o raită în sudul Basarabiei; mi s-a pus candidatura la Akerman şi la Ismail. Cum am întâlnit un întreg aparat administrativ anume mobilizat, un inspector «controlorul subprefecturilor» foarte modern stil, care, în persoană, învăţa pe primari tactica electorală, nu pot avea mari iluzii. Niţă Sergie, noul ministru pentru Basarabia, candidează în contra mea. Ceea ce nu împiedică pe onorabilii de la «Epoca» să repete în fiecare zi că guvernul mi-a pus candidatura ca să mă aleagă acolo. Totdeauna aceiaşi bună credinţă românească! — Plecat din Bucureşti Duminică seara 16 Mai – transportul automobilului meu de la Bucureşti la Galaţi pe C. F. R. socotit 2700 lei! —am făcut prima zi în automobil Galaţi-Reni-Bolgrad şi Tarutino; a doua zi Clastitz-Teplitz-Sărata-Akerman; a treia zi Budace-Divizia-Akmangit-Tatar-Bunar-Bolgrad; a patra zi Bolgrad-Reni-Galaţi-Tecuci-Mărăşeşti-Focşani-Buzău. Foarte obositor, dar foarte instructiv. Populaţia germană şi cea bulgărească mult mai înaintate decât cea din Regat. Sate frumoase, biserici admirabile, case bine ţinute şi bine aliniate. Culturile îngrijite, vitele, şi mai ales caii, de toată frumuseţea. Populaţia este unanimă a se plânge de abuzurile administraţiei şi de brutalitatea militarilor. Bătaia şi luarea cu forţa sunt la ordinea zilei. Şi nu e chip de a se plânge: nu se poate circula fără permis. Toată lumea ar renunţa voios la dreptul de vot numai ca să fie liber să lucreze în linişte.

Drumuri nu există, – sistem defensiv în contra invaziilor, – dar poduri foarte frumoase peste orice râuleţ sau vâlcea. Foarte frumoşi stâlpi de piatră pentru a indica direcţiile; dar cum nu rămân decât bucăţi din ei, te rătăceşti la fiecare

bifurcaţie. Am făcut vreo sută de kilometri mai mult decât trebuia. Populaţie bună, ţară foarte frumoasă care merită o soartă mai bună decât aceea pe care i-o facem noi.

25 Mai. — Încep alegerile. La Bucureşti, linişte. În provincie se strânge şurubul şi este «la manière forte». Butculescu personal a văzut în Teleorman cum alegătorii erau bătuţi. Violenţele prefectului Cioc sunt din cel mai pur «vechi regim Chiriţescu».

31 Mai. — La alegeri suntem bătuţi peste tot. De altminteri este foarte natural, căci nu putem promite nici pământ gratis, nici pădurile în plus, ca ţărăniştii, nici noi exproprieri şi islaze, ca guvernul. Rolul nostru nu poate reîncepe decât când va fi terminat procesul agrar. La Bucureşti, s-a fraudat pentru a putea fi ales Take Ionescu. În plus de «umplutură», în două comune s-au adăugat pachete de buletine egal cu numărul votanţilor înscrişi. La Buftea judecătorul de ocol a anulat 480 de liste ţărăniste, fără niciun motiv: Bărbătescu şi Anastasiu, care erau martori, nu au zis nimic de frica ţărăniştilor. Mulţi prieteni ai noştri, la Bucureşti, au votat lista lui Averescu pentru «a evita revoluţia»!

2 Iunie, – Aurel *Solacolu* îmi raportează că la Constanţa prefectul Berea, tânăr foarte puţin considerat, transfug politic, adunat de Averescu, trafica cât poate. Iar zelul lui electoral a provocat o telegramă de protestare din partea judecătorului de la Hârşova către ministrul justiţiei. Prefectul în automobil, cu capul gol, perora şi ameninţa mulţimea alegătorilor în faţa localului de vot.

La Bazargic, prefectul Gherghel, un alt transfug, şi-a luat rămas bun de la prietenii noştri, foarte politicos, dar zicându-le pe faţă: «Ce vreţi? nu vreau să mor sărac»! În adevăr, în două luni de zile a şi realizat 600.000 lei. A vrut să vândă lui Stoian un scaun de deputat pentru 200.000 lei.

La Silistra Averescu are alt prefect, Ghibănescu, care a fost suspendat doi ani din învăţământ pentru că în calitate de director al Şcolii Normale, trafica; la Iaşi a fost suspendat

în timpul războiului pentru a doua oară, pe motivul că vânduse certificate de studii!

Dacă oamenii din aceste judeţe nu sunt mulţumiţi, trebuie să aibă caracter rău. Guvernul nu se va lepăda de ei: au reuşit alegerile în plin!

3 Iunie. — Generalul *Christescu* mi-a spus, acum vreo 8 zile, că vrea să părăsească armata. Nimic nu merge. Nu avem muniţii şi niciun arsenal nu e în stare de funcţiune, pe când la Unguri toate atelierele metalurgice! militare sunt în plină activitate.

— Ultimul împrumut emis la 85% se află pe piaţă cu 71 lei. Acesta e rezultatul politicii financiare isteţe a guvernului, care a admis subscripţia coroanei la 50 bani când pe piaţă se găsea la 30 şi chiar la 25 bani. Ardelenii care îşi vând titlurile chiar cu cursul de 71, tot mai au un foarte frumos câştig!

12 Iunie. — De mai multe ori am fost solicitat de un d. Ionel *Halmaghi* din Scoreiu, fost ofiţer în armata austriacă, care ar dori să alipească partidului conservator câteva judeţe din Ardeal, dar care ar vrea mai ales să creez o gazetă «independentă», cel puţin la început. Nu fac nicio mişcare până nu culeg referinţe. Dar stau de vorbă cu el: el tratează de bandiţi pe membrii comitetului naţional ca Lepădatu şi Bontescu; Maniu, un mare vinovat fără voinţă; Tăslăoanu-ministrul, un aventurier care dormea înainte pe postavul biliardelor. Zice că oamenii curaţi, ca Mihu, se ţin la o parte. Că sunt probe că Goga, pe timpul când era membru în comitetul dirigent, scria lui Christofi, ministrul ungar al internelor, tot ce se petrecea la comitet! — *Hotărât, salata transilvăneană are multe legume putrede.*

13 Iunie. — În fine şi Take Ionescu a ajuns ministru, dar nu are interimatul Finanţelor atât de dorit. Averescu părăseşte Internele şi se însărcinează el cu Finanţele în momentul propice, când rublele şi coroanele vor fi retrase.

În aceiaşi zi – coincidenţă simbolică – «Monitorul» anunţă concesiunea monopolului de distribuţia petrolului societăţii

«Industria Română a Petrolului», care este, din toate afacerile veroase, cea mai scandaloasă pe care o cunosc. Tăslăoanu poate acum să se retragă din minister; şi-a făcut suma.

— Giolitti a fost chemat la Afacerile Străine. Semnal timpurilor! Cristescu îmi spusese că la San-Remo, Nitti mersese mână în mână cu Lloyd Oeorge în chestia îndemnizării de război şi în celelalte chestii germane şi că Lloyd George, dintr-o dată, l-a părăsit după ce obţinuse de la Francezi tot ceea ce cerea în Asia. S-ar putea prea bine ca numirea lui Giolitti să fie o ripostă.

16 Iunie. Am văzut pe Mihail Boerescu de Ia Londra: Succesul lui Vaida în Anglia a fost foarte serios; Lloyd George şi trufaşul Balfour i-au arătat cu atât mai multă prietenie, cu cât Brătianu le fusese odios la amândoi. Greşeala de a se reproşa într-una aliaţilor că nu se observă tratatul din 1916 ar fi putut fi evitată. În adevăr, trei zile după armistiţiul din 17 Noembrie, tânărul Nicholson, mâna dreaptă a lui Balfour, s-a dus după Boereseu la Club ca să-i recomande călduros: 1) a nu scoate veşnic înainte convenţiunea din 1916; 2) să fie numiţi plenipotenţiari Mişu şi Take Ionescu, cunoscuţi în Anglia. Trei zile mai târziu, Nicholson s-a reîntors la Boereseu ca să afle dacă acesta avizase guvernul lui de chestia esenţială a convenţiunei din 1916! Şi parcă s-ar fi făcut într-adins, toată diplomaţia lui Brătianu nu s-a bazat decât pe această convenţie. — Steed de la «Times» ura şi el pe Brătianu. De altfel, în timp ce presa din Paris costa milioane, presa din Londra era dispreţuită.

Boereseu mi-a confirmat ceea ce aflasem în privinţa faimosului general Thomson, care avusese conducerea distrugerii sondelor noastre; el s-a făcut membru în Labour-partid şi în calitate de «travaillist», când a fost convocată presa pentru Vaida, a reprezentat la legaţiunea noastră gazeta englezească cea mai bolşevică!

Anton Bibescu – prinţ şi ginerele lui Asquith, mă rog! — şi-

a pierdut complet capul. Nu are cu colonelul Rosetti, ataşat militar, decât raporturi prin note scrise; şi, perfect gentilom, a trimis la Bucureşti o notă telegrafică în contra lui Rosetti, pe care a semnat-o cu numele lui Boerescu, fără măcar să vestească mai târziu pe acesta.

— Am atacat foarte vehement în «Le Progrès» şi în «Steagul» mârşăvia concesiunii distribuţiei petrolului societăţii Industria Română a Petrolului.

19 Iunie. — Campania în contra concesiunilor lui Tăslăoanu societăţii I. R. D. P. – concesionara monopolului de distribuţie şi de import al petrolului, – şi societăţii pentru «Refacerea Industriei» pe care o duc personal şi care a obligat pe «Dacia», pe «Universul», pe lângă gazetele ţărăniste, să facă cor cu mine, îşi aduce roadele. *Garoflid* a fost la Corteanu pentru a încerca să obţină o dezarmare, prin făgăduiala unei modificări a legei şi prin oferta de trei locuri de deputaţi pentru Arion, Săulescu şi mine. Regele este îngrijorat şi nu mai vrea să semneze nici un decret-lege. Teza lui Garoflid este că trebuie ajutată burghezimea, expropiată de pământul ei, să se refacă pe un alt teren.

— D-l *Franklin-Martin,* ministrul Italiei, a chemat pe Kiriacescu şi i-a comunicat că Polonezii au suferit o foarte mare înfrângere care, crede el, nu e lipsită de pericol pentru noi; consiliul de miniştri a avut ieri o lungă şedinţă; se vorbeşte de o alianţă cu Polonia. Pe de altă parte Bulgaria nu se va da învinsă în chestia Traciei. Ambele furtuni ameninţă graniţele noastre. Şi aliaţii n-au de gând să mişte nici degetul cel mic şi să se amestece în eventualele noastre greutăţi!

— Privitor la alegeri: un ordin al ministerului de război a prescris corpurilor de trupă să ţină gata camioanele militare, care vor trebui să servească pentru propaganda electorală! Şoferii fiind demobilizaţi s-au tocmit pe piaţă, cu preţul cerut de ei, toţi mecanicii disponibili; în modul acesta au fost întrebuinţate 100 trăsuri. Singur Văitoianu a răspuns că camioanele armatei nu pot sluji pentru un astfel de scop

politic şi a refuzat în scris.

21 Iunie. —Ieri a avut loc deschiderea Camerelor: discursul Tronului foarte scurt şi gol. Niciun cuvânt despre politica externă, cu toate că s-a vorbit de lungile consilii ţinute în privinţa Poloniei. În ajun, la adunarea majorităţilor, Averescu ceruse deputaţilor să nu discute Mesagiul şi să lase discursurile opoziţiei fără răspuns.

— La curse, după primirea Regelui, făcusem semn lui Greceanu să mă înlocuiască şi eu mă retrăgeam când *Regele* a venit personal după mine şi, chemându-mă înapoi, a coborât cu mine ca să-mi arate noul automobil Rolls-Royce. Cum M. S. nu spusese lui Greceanu să-l însoţească, am înţeles că vrea să stea de vorbă cu mine.

Am atacat chestiunea I. R. D. P. – Regele: «Nu! nu! trebuie să vă spun că am fost înşelat». — Eu: «Ştiu că un ministru (Negulescu) a spus acum în urmă M. V., că se câştigă mulţi bani şi că era mai bine ca Statul să fie acela care îi va câştiga...» – Rege*le:* «Nu numai atât, mi s-a spus că era o lichidare şi nu este adevărat!» (Citez textual). Regele a adăugat că acest lucru trebuie corectat; că au fost reclamaţii justificate; că trebuie multă prudenţă în afaceri de petrol: că a *refuzat să semneze* o altă afacere, «Hambarul» (lucru de care s-a plâns Garoflid, vezi 19 Iunie). — Am spus verde Regelui că Taslăuanu este un hoţ şi că trebuie să se ferească de el. — Regele: «Dar are pe Deleanu(?) ca să-l conducă, şi de acesta nu s-a zis niciodată nimic». — Regele m-a lăsat să înţeleg că şi Averescu fusese indus în eroare.

24 Iunie. — Alexandrescu, avocat la ministerul de industrie, mi-a povestit că a însoţit la ministerul de finanţe pe o rudă a lui, ofiţer cassier, care de trei zile aşteaptă încasarea unei ordonanţe de plată de 300.000 lei pentru un regiment din Basarabia. Cu toate intervenţiile, Anghelescu a refuzat plata: *Cassa e goală!* Dar, adaugă el, în minister se fac instalări măreţe. Trancu-Iaşi cel dintâi dotează... asistenţa socială cu mobile şi cu personal ultra-costisitor. În ceea ce priveşte pungăşiile, zice el, liberalii erau copii de

ţâţă pe lângă Tăslăoanu şi personalul lui Averescu.

— Am prânzit aseară, invitat de Stolojan, cu contele *Skrzynski,* ministrul Poloniei. El pare foarte îngrijat de mersul războiului; front prea întins şi care nu se mai poate ţine. Ukraina n-a fost în stare să organizeze măcar o miliţie. «Nu există! suntem blocaţi!», zice el. Franţa şi Anglia trimit muniţii şi ajutoare, dar nu trece nimic din cauza lucrătorilor englezi şi italieni; grevele servesc tocmai să anuleze aceste transporturi. «Dacă nu avem un succes înainte de iarnă şi dacă intrăm într-un război lung, chiar fiinţa Statului este primejduită!»

25 Iunie. — Germanii nu-şi pierd vremea. O mulţime de misiuni oficioase se află la Bucureşti pentru a reînoi relaţiunile comerciale. Hildebrand are chiar o misiune oficială. Dl. Rudolf Rengshausen, însoţit de Heinz Voss, ar dori să provoace trimiterea unei delegaţii române la Berlin. Dr. Ludwig von Donle, Geheimrat, adus de către Arthur Moos, fost ofiţer de poliţie la Bucureşti pe timpul ocupaţiei, a venit la Bucureşti să trateze acorduri pentru a împiedeca ca «Lloydul Bavarez» să cadă în mâinile Englezilor, care au şi absorbit «Sud-Deutscher-Lloyd» şi «Donau-Dampfschiffahrt-Ges». El vine din Franţa şi are tot concursul Francezilor: bine înţeles! — A văzut pe Take Ionescu; va vedea şi pe Argetoianu şi îmi spune că a făcut un acord cu «Serviciul de navigaţie românească».

L-am convins să se gândească la o societate mare românească care ar cuprinde şi o participare a Statului.

— Mare scandal ieri la Cameră; au avut loc chiar bătăi; alt scandal astăzi. Şi nu s-a trecut încă de validări. Ţărăniştii împreună cu toată opoziţia fac o obstrucţie îndârjită. Trebuie ca Averescu să intervină mereu, personal. Take cu ai lui stau cu braţele încrucişate.. Se zice că Averescu îi va da în sfârşit interimatul Finanţelor. Publicul este foarte decepţionat de acest regim.

28 Iunie. — *Garoflid* m-a căutat de două ori: Ăştia au discutat şi vor să-ţi ofere un loc în Ardeal... «Ăştia» sunt

colegii lui. El e însărcinat să mă pună în contact cu Vaida fiindcă, însărcinat să vorbească cu acesta, l-a găsit foarte încăpăţânat, zicând că dacă s-ar preta la un aranjament, ar reîncepe acuzaţiile de filogermanism în contra lui. Să fi spus el această prostie? să fi pretins ca guvernul să facă pe «Epoca» să tacă din gură? sau e o simplă simulare? Am tăiat-o scurt. N-am ce căuta în Ardeal; nu vreau să mă expun, ca Take Ionescu la Braşov. Dacă este vreun loc vacant în vechiul Regat, voi candida; dacă nu, nu sunt atât de ahtiat de Parlament. — Garoflid îmi spune că guvernul are nevoie de un om ca mine în Parlament; Take nu se amestecă în nimic, nu dă niciun concurs, vrea să pună mâna pe petrol... (probabil aluzie la dezavuarea I. R. D. P-ului).

La Cameră scandal peste scandal. Camera actuală e mult mai rea decât cea dizolvată.

1 Iulie. — Am primit vizita d-lui Seton-Watson*. (Scotus-Viator),* publicistul pe carel-a primit ieri Camera cu mare cinste şi căruia guvernul îi oferă diseară un banchet. Nu se arată îngrijat de starea României; el găseşte că s-au exagerat mult temerile de revoluţie şi că mai ales Curtea s-a speriat zadarnic; în România nu poţi fi decât monarhist, pe când în Cehoslovacia te simţi republican: oameni serioşi şi ştiind să se folosească de o republică. În Jugoslavia Regentul nu se poate desface de influenţa acelora care uită că o ţară nouă s-a născut în locul micii Serbii. El blamează modul în care s-a înlăturat Vaida-Voevod: «D-l Lloyd George este acel care i-a provocat căderea», zice el în mod maliţios.

Scotus-Viator este un om încă tânăr, de aparenţă timid gen «băiat de treabă». Îl simţi imediat foarte documentat şi având un mare spirit de observaţie.

— Tzigara mi-a arătat două caiete de note ale lui Maiorescu (1914-1915). Este pur şi simplu un jurnal intim, cu adnotaţii asupra intimităţilor vieţii, de o scrupulozitate câteodată mişcătoare, adeseori copilărească; însă totdeauna calificativul scurt, dar exact. Notele asupra ultimelor momente ale soţiei sale, de o sobrietate tragică. Puţină

politică; copii după scrisorile de demisie ca şef de partid şi felicitări pentru mine. Am luat şi eu copie.

4 Iulie. —Se svoneşte că guvernul, îngrijat de situaţia lui parlamentară, ar căuta să trateze cu Vaida şi cu grupul naţionaliştilor ardeleni. De altfel, de vreo două zile Parlamentul s-a mai potolit.

— Am văzut aseară la Club pe *Argetoianu,* care-mi-a oferit un scaun de senator la Trei-Scaune; eu am refuzat. I-am vorbit de zvonurile care circulă. El mi-a răspuns: «Nu ştiu nici să facă opoziţie nici să guverneze; trebuie lăsaţi de-o parte; Federaţiunea se clatină; îşi petrec vremea certându-se între ei; nimic, absolut nimic în momentul de faţă».

— În Spania situaţia e gravă. Chestia agrară tulbură toate spiritele. — În Italia lucrurile merg prost, căci la sud ţăranii jefuiesc, ard recoltele, iar trupele nu vor toate să meargă; aceasta explică cum toate partidele fac credit bătrânului Giolitti, al cărui calm şi sentiment de autoritate sunt bine stabilite. (Comunicaţie făcută prin corespondentul ziarului «Osservatore»).

— Furturile lui Tăslăoanu: La constituirea Reşiţei, ministrul a cerut şi obţinut 4.250.000 lei acţiuni, ceea ce vasăzică monopolul primei sigure de 500 la 1000 lei de acţiune, la emisiune. Adică un câştig sigur de 4—8 milioane. — Zilele trecute subdirectorul Links, care sosise pentru repunerea în mişcare, a primit o cerere de la Tăslăoanu de încă 25.000.000 adică jumătate din capital, fiindcă altminterelea nu poate trece legea. Mare scandal, de care a fost sesizat Averescu în persoană. După intervenţia tovarăşului Bontescu, cererea a fost retrasă; dar J. Boambă şi Blank au cunoştinţă de aceasta. *Calificativul de bandit e cel mai moderat calificativ pe care l-a întrebuinţat D-l Links.*

14 Iulie. — O reflecţiune a lui Franklin-Martin, ministrul Italiei: «Proiectele cunoscute ale d-lui Take Ionescu asupra unei confederaţii balcanice, – România mână în mână cu Jugoslavia —ar fi o ruptură cu Italia».

— Polonezii, care voiau să sugrume bolşevismul la Kiew şi

la Moscova, sunt bătuţi şi se retrag! Retragerede 200 klm. sfătuită zic telegramele, chiar de Foch. Preşedintele consiliului Grabski se află la conferinţa din Spa, implorând pe aliaţi. Este vorba să se impună un armistiţiu, căci Polonezii ar fi declarat că vor renunţa, la Wilna şi la Galiţia orientală.

17 Iulie. — Plecăm diseară la Karisbad. Alegerea unui itinerariu, permisele, paşapoartele, schimbul, dificultatea de a obţine credite complică într-atât o călătorie încât nu poţi să nu te gândeşti fără puţină amărăciune la ce a fost şi la ce este.

— Rezumatul ultimelor zile:

Situaţia Poloniei aproape disperată. Generalul Coandă (preşedintele Senatului – întrebuinţat la toate— se dă ca «homo regius»), mi-afirmă că armata polonă este bolşevizată, că ea singură se surpă, iar nu că bolşevicii o înfrâng. La Consiliu, Take a încercat să joace rolul lui Venizelos şi să se intervină, dar m-a asigurat Cudalbu că s-ar fi declinat orice propunere de intervenţie.

— Joi seara *Rattigan* mi-a destăinuit că Lloyd George propusese, chiar în acea zi, o conferinţă redusă între Polonia, România, Lituania, Cehoslovacia şi republica Sovietelor şi că guvernul român ar fi primit. Aceasta va fi desigur recunoaşterea regimului rus. —Când am vorbit cu Poklevski despre un armistiţiu ruso-polonez, el m-a prevenit că «Ruşii vor cere recunoaşterea lor (!)» iar Rattigan mi-a spus: «tot vor trebui odată recunoscuţi; nu-i nimic de făcut!» În gazetele noastre pun să se scrie că această pace este admisibilă, necesară chiar, fiindcă regimul Trotzki-Lenin, intrat în concertul european, va fi mai puţin ofensiv, deci mai puţin primejdios. Am dictat personal articolul din «Le Progrès».

— Am văzut pe *Stirhey* ieri. A venit să protesteze în contra unor cuvinte rău voitoare pe care le-ar fi spus el la Buftea în contra mea, după spusele lui Gică Ştefănescu. Prin el mi se confirmă faptul că Vaida, Mihalache şi M. Popovici

prânziseră la dânsul: «Ei s-au invitat (?)»; – şi că mai înainte el primise pe Popovici şi pe Maniu. (Deci el a negociat, înainte ca Regele să fi primit pe cei trei delegaţi ai Federaţiei, care ceruseră o audienţă în urma violenţelor parlamentare din 2 şi 3 Iulie). Nu este posibil să fi spus el ceva în contra mea acestor domni, care îmi sunt foarte favorabili mie, el care în toate ocaziile mă apără. Poate că ar fi spus numai *că suntem prea anglofili.* «La Curte, unde mă duc foarte mult (sic), nimeni nu are o linie de conducere stabilită!» – Eu: «Cum se poate ca Regele să fi dat dizolvarea lui Averescu fără măcar să aştepte un vot al Camerei? Astăzi ar fi mult mai multe motive pentru dizolvare!» – El: «Atunci chestiunea Prinţului Carol a jucat un rol hotărâtor; Lupu şi Iorga care voiau să o aranjeze, nici nu au primit să stea de vorbă cu Boyle, care avea direcţia ei şi care a adus foarte mari servicii! (Aceasta este un dedesubt care se bănuia, dar care nu se articula). — Stirbey nu consideră afacerea Prinţului Carol ca terminată: el bănuieşte că Prinţul vrea să păstreze şi pe Zizi şi Coroana. Chestia nu va fi tranşată decât dacă Prinţul se întoarce *căsătorit* (deci acesta este un proect al Reginei). «La Curte n-are nimenea voinţa să ducă o rezoluţie la bun sfârşit», zice Stirbey. Am aflat astăzi că la întrevederea de la Buftea se promisese că guvernul ar veni de la sine să modifice noul regulament care supărase opoziţia atât de mult. Stirbey recunoaşte că va fi imposibil să se revizuiască Constituţia cu actuala Cameră, mai ales că guvernul nu are două treimi din Cameră. — Spun că soluţia ar fi o Constituţie dezbătută între şefii de partide şi apoi supusă unui plebiscit. Nu văd altă soluţie. — Da, zice Stirbey, dar cine va putea să constituiască un guvern destul de tare? — Se găseşte cine, am răspuns eu.

— În privinţa alegerilor parţiale, Argetoianu mi-a trimis pe M. Săulescu. La Consiliul de miniştri, când s-a vorbit despre aceasta, Take Ionescu a spus că alegerea lui Arion, Săulescu şi Marghiloman ar fi «o dezonoare» pentru el. Ceilalţi din consiliu nu l-au urmat pe această cale. Dar Argetoianu ţine

morţiş la proiectul lui să candidez pentru Senat la Trei-Scaune; la Botoşani, dacă guvernul nu are candidaţi; nimic nu ar opri Liga Poporului să voteze pentru candidatul ţărănist; însă guvernul consimte să piardă un scaun, dar nu în folosul ţărăniştilor. Tot acest raţionament cade şi nu rămâne în picioare decât ostilitatea, dacă, cum se zice, ţărăniştii nu prezintă candidat. Vom vedea.

— *Cudalbu* a venit să mă vadă. Are conştiinţă de neputinţa guvernului, şi o spune. Este imposibil de lucrat cu un consiliu de 19 miniştri; 2—3 din ei discută, iar restul nici nu deschid gura.

20 Iulie. — Voiaj Veneţia-Lido.

7 August. — Karlsbad. — Sunt de o săptămână la Karlsbad. Nu primesc nimic din România, nici scrisori nici gazete; probabil tot greva căilor noastre ferate. Pentru a putea porni ceva din ţară, trebuie să mergi la Braşov, îmi scrie Butculescu care a făcut acest lucru, şi de fapt am primit două cărţi poştale trimise în acest mod.

Aci totul este pentru Germania şi guvernul din Praga nu prea are partizani. Populaţia munceşte, este politicoasă, ca şi în trecut, şi foarte cinstită, cu toate că nu-şi poate sătura pofta de mâncare. Ea n-are de loc pâine şi cartofii se vând cu 4 coroane kgr. (înainte costa 14 heller). Nicio schimbare în ce priveşte curăţenia şi întreţinerea. Dar preţurile, pentru toate, te împacă cu preţurile din Bucureşti.

— Polonia stă foarte rău şi faptul că a urmat sugestiunile franţuzeşti a început să o coste foarte scump. Este adevărat că Parisul a rechemat pe generalul Henry, şeful misiunii militare! Ruşii au întors aripa stângă polonă pentru a ataca Varşovia prin Nord; gazetele anunţă că Polonezii n-au putut ţine pe Narew şi că inamicul a trecut Bugul pe un front de 100 klm.! Sfârşitul se apropie, mai ales că aceste ştiri arată o debandadă completă. Gazetele franţuzeşti nu tăgăduiesc gravitatea situaţiei, dar pretind că Polonezii sunt în refacere; se anunţă pornirea de muniţii şi chiar de trupe (?!). Dar nimic nu mişcă. Englezii stau foarte liniştiţi. Churchill, cu

toate că e ministru de război, a scris în gazete că ar trebui să se facă concesii Germaniei şi să i se dea mandat să intre în acţiune în contra bolşevicilor, iar Lloyd George, interpelat, a răspuns că articolul lui Churchill intră în vederile politicii guvernului!

Conferinţa de la Londra, bineînţeles, a rămas baltă; Englitera, după insistenţele Franţei, şi-a subordonat atitudinea de suspendarea ostilităţilor cu Polonia.

Se anunţă de asemenea că raporturile comerciale cu Sovietele, vestite de multă vreme, s-au suspendat, dar... «Le Matin» din 4 August anunţă că Kameneff, Krassin şi colaboratorii lor au sosit din nou la Londra!

9 August. — Karlsbad. — Am dejunat cu d-l *Speyer,* marele bancher din New-York. Cu toate că e născut la Frankfurt, este foarte obiectiv şi aspru pentru politica germană dinainte de război: «Niciodată nu s-ar fi putut târî poporul american în război nici hotărî Wilson să intre în război cu toată destoinica propagandă englezească, fără prostia diplomaţiei germane. (Ştiam că Wilson era în contra războiului. Când el a fost ales, Vopicka mi-a spus că acum războiul se va sfârşi, Wilson fiind un mare partizan al păcii). Când s-a aflat de telegrama care povăţuia Mexicul să atace pe Statele-Unite recunoscându-i dreptul să-şi anexeze 2—3 State din Statele-Unite, – State care sunt mai mari decât Mexicul! — a fost o indignare generală în America. Toată lumea a fost jignită de oferta de a lăsa trecerea liberă la 2—*3* vapoare spre Europa, cu condiţia să aibă un anume pavilion şi **să** fie vopsite în anume mod; aşa că atunci când-s-a întâmplat torpilarea «Lusitaniei», submarinele pregătiseră deja explozia opiniei publice».

10 August — **Karlsbad.** —La 5 August «Le Matin» (trebuiesc primite cu oarecare rezerve informaţiile foarte tendenţioase ale acestui ziar) anunţă că Lloyd George, întrebat în Camera Comunelor asupra chestiunii poloneze, ar fi declarat: «După ceea ce ştiu despre Cehoslovacia, nu cred că ar fi nevoie de mari insistenţe pentru ca această ţară să

ajute pe Polonia în contra Rusiei». Primul ministru englez este foarte rău documentat, sau «Le Matin» îşi ia dorinţele drept realităţi.

Consiliul s-a întrunit, la Praga în ziua de 9 August, pentru a hotărâ publicarea unui comunicat prin care să se declare în contra războiului şi că este hotărât să-şi urmeze politica de pace şi să rămână neutru şi ne-intervenţionist.

14 August. — Karlsbad. — Gazetele de aseară şi de astăzi dimineaţa aduc vestea de o quasi-ruptură între Franţa şi Anglia. Millerand şi Lloyd George s-au întâlnit pentru a doua oară la Hythe, de astă dată pentru afacerile poloneze. Din această convorbire n-au ieşit decât cuvinte de mângâiere pentru Polonia, care trage să moară, şi atâta tot; – dar Lloyd George a putut, în plină şedinţă a Camerei Comunelor, să acuze pe Polonezi că ei sunt aceia care au atacat pe Rusia şi au provocat războiul. — După această întrevedere, se află deodată, prin agenţia Havas, că Franţa a recunoscut guvernul Wrangel care se războieşte în Sudul Rusiei. Bolşevicii au propus în mai multe rânduri, printre condiţiile lor de pace şi dezarmarea lui Wrangel! Mare zarvă la Londra: Lloyd George declară că nu crede că această veste să fie adevărată; că o consideră ca foarte primejdioasă şi că ambasada franceză la Londra nu i-a comunicat nimic, şi adaugă cu ironie, că aceasta l-ar mira foarte mult, căci la Hythe s-a vorbit foarte mult de chestia poloneză şi că o astfel de propunere nu s-a făcut. — Înţelegerea dintre Anglia şi Franţa se cam destramă.

24 August — **Karlsbad** — Polonezii şi-au revenit în fire şi o contra-ofensivă a lor a reuşit. Varşovia e scăpată şi Ruşii se retrag; de-abia a putut scăpa aripa dreaptă (Nord); unele unităţi au fost silite să treacă pe teritoriu german, unde au fost dezarmate. Lloyd George va putea din nou să se găsească alături de Franţa.

— Gazetele de aici consideră vizita lui Beneş, ministrul afacerilor străine cehoslovac, la Bucureşti, ca o înfrângere diplomatică. Vorbă multă, dar neant ca politică.

2 Septembrie. — *Bucureşti.* — Ne-am întors de două zile. Bineînţeles că telegramele şi scrisorile anunţând sosirea noastră şi pornite cu mult înainte, au sosit după noi. Toată lumea de aici este foarte surescitată de fantastica operaţie a coroanelor. Ele se găseau cu 25 şi 30 bani; unele gazete bine meşteşugite le-au mai făcut să scadă; şi apoi, brusc, ele au fost schimbate la cursul de 50 bani. Tânărul Xenopol, şef de cabinet al lui Take Ionescu, – în secretele zeilor — a prezentat el singur coroane în valoare de 13.000.000 şi pentru familia lui alte 3 milioane! — Se fură peste tot, în toate administraţiile şi aceasta la lumina zilei; iar Tăslăuanu, luat de gât de toată lumea, continuă a fi ministru!

— Sesiunea Camerelor s-a prelungit până în August. Nu s-a lucrat nimic, dar înjurături câte pofteşti.

18 Septembrie. — Ieri s-a aflat demisia lui Deschanel. Se zice că s-ar fi aruncat în apă şi că această ultimă probă de nebunie a grăbit soluţia.

— În ziua de 13 a avut loc întrevederea de la Aix între Giolitti şi Millerand. — Take Ionescu, care anunţase prin gazetele lui că se va întâlni acolo cu Giolitti, nu numai că nu l-a văzut, dar Giolitti s-a scuzat de la o masă, unde era invitat de Millerand şi la care trebuia să asiste şi Take. El nu a avut decât o scurtă audienţă la Millerand.

20 Septembrie. — *Rattigan* mi-a citit un raport care i s-a cerut asupra oamenilor politici români, dar numai în ceea ce priveşte pe Brătianu şi pe mine. Psihologia lui Brătianu este bine prinsă; el îl declară adversar al Angliei şi gata să se arunce în braţele Germaniei. Portretul meu e măgulitor; el mă declară ca singurul om politic având curajul şi francheţa ideilor sale şi singurul scrupulos cinstit.

Asupra falsităţii lui Brătianu, Rattigan povesteşte că Anglia, când cu discuţiile graniţelor Torontalului, oferise lui Brătianu linia Versecz-Weisskirchen, care ameliora graniţa; el a răspuns că nu face tranzacţii. Cu toate acestea Anglia şi-a susţinut punctul de vedere, dar la conferinţa comisiilor, Franţa şi Italia au votat contra. Aceasta nu l-a oprit pe

Brătianu să ducă o campanie de presă afirmând exact contrariul! Rattigan a facut-o să înceteze, trimiţând răspuns lui Brătianu că va dezvălui adevărul. — Rattigan a văzut pe Beneş, care nu i-a făcut impresie bună. Beneş nu i-a ascuns că nu e mulţumit de rezultatele obţinute la Bucureşti. Rattigan i-a mărturisit că proiectul unei înţelegeri a micilor State centrale îi era simpatic atâta timp cât această înţelegere n-ar fi făcută în contra cuiva şi că părerea lui era aprobată şi de Foreign Office. (Rattigan nu ştie că Beneş căuta tocmai crearea unei ligi contra Ungariei). Rattigan observă că această Mică înţelegere, combătută de gazetele mele este singurul punct asupra căruia el şi cu mine nu suntem de perfect acord.

Are probe ca să afirme că Franklin-Martin lucrează pentru o înţelegere Italia-România-Rusia(!?).

În această privinţă îi spun că România nu trebuia să ia nici o iniţiativă; dacă tinde a se mări prea mult, riscă să nu mai inspire încredere nimănui; ea trebuie *să* aleagă printre aliaţii cei mari pe acela cu care poate, în primul rând, să fixeze o colaborare economică, şi în al doilea rând o colaborare politică; şi să nu întreprindă nimic decât după ce îl va consulta. Ce rost are această Mică Înţelegere, care supără pe Italia, pe care Franţa nu o aprobă şi pe care o «ignorează» Anglia? — Rattigan îmi dă dreptate, dar tăcerea Angliei nu echivalează cu o desaprobare: «Suntem prudenţi, şi n-avem obiceiul să ne pronunţăm înainte de a cunoaşte toate amănuntele unei afaceri». (Deci: se aprobă limbagiul Rattigan; dar oficial nu-i nimica făcut!).

Madige a spus lui Barbu Catargi, la Etretat, ca spre marea părere de rău a lui, nu găsise în România decât foarte puţini «gentlemeni».

21 Septembrie. — *Nicoleanu* îmi face cunoscut că Prinţul Carol s-a oprit, pe neaşteptate, la Zürich, însoţit numai de Condeescu şi că restul suitei a sosit azi dimineaţă la Bucureşti., Motivul dat: Prinţul vrea să-şi vadă bunica, Prinţesa de Coburg; zvon: Zizi ar fi în Elveţia! — Când se va

isprăvi şi cu afacerea aceasta!

— Deschanel, care a avut un ultim acces, – el s-a aruncat în apă, – şi-a dat demisia. Va fi internat, probabil, în sanatoriu, la Maisons. De sigur că Millerand va fi cel ales. El are o Cameră sigură.

25 Septembrie. — *Wyzanti,* om care nu minte, îmi povesteşte: După semnătura armistiţiului, generalul Răşcanu, care era unul din delegaţii militari la Focşani, când s-a reîntors la cartierul lui, îşi exprima părerea nu numai în favoarea unei păci, dar în favoarea unei colaborări a armatei noastre cu puterile centrale (sfârşitul 1917).

La această epocă tulbure şi când Regele îşi depusese comanda de generalisim a armatelor ruso-române şi hotărâse pe Prezan ca generalisim al armatei noastre, la armata II-a, toată lumea era partizan al republicii!

29 Septembrie. — Prinţul *Carol* se întoarce mâine şi, fără a intra în Bucureşti, de la Chitila se va duce la Sinaia. Se afirmă că Diadocul, cu două surori ale lui îl însoţesc, ceea ce face să se prevadă logodna oficială a Principesei Elisabeta.

Filodor, care a însoţit pe Prinţ în calitate de consilier politic, îmi spune că acesta se reîntoarce vindecat şi hotărât să-şi uite amorurile pentru a redeveni Prinţul Moştenitor. Dar cum este foarte slab, când este vorba de femei, – «are naivităţi de copil de 18 ani» — trebuie căsătorit cât de repede şi mai ales trebuie să fie sustras de sub influenţa foştilor lui prieteni. Şi cu orice chip evitată o întâlnire cu Zizi. — Prinţul e deştept, vorbeşte trei limbi cu mare corectitudine, discursurile lui au fost impecabile: el este puţin înfumurat şi cam încăpăţânat. Din ordinul Regelui s-a oprit la Zürich, a plecat chiar din Paris, cu Condeescu, înaintea suitei. — Nicoleanu este, hotărât, bine informat! (vezi 21 Septembrie).

— Prima consultaţie politică la mine. Toată lumea a fost prezentă. Vântul suflă către ţărănişti.

7 Octombrie. — *Vaida* a venit să mă vadă ieri. El e pesimist şi foarte supărat. Totul se dezorganizează în

Transilvania; ţăranii sunt bolşevizaţi: «Nicii domn — nici popă — nici dascăl nu le trebuie». Asta e lozinca lor. Vor să guverneze cu ai lor: niciun alt element. S-a făcut acolo o groaznică demagogie; cel dintâi Filipescu, când cu alegerea lui. Noi pierdem Ardealul ca şi Basarabia. (Acesta este şi pronosticul lui Stere, care a venit dăunăzi să mă vadă). — Am deschis lui Vaida perspective de înţelegere; i-am vorbit de întinderea exproprierii pentru a ajunge la cota făgăduită; prima lui mişcare a fost să reziste: «Ce! Nu s-a dat destul?» I-am vorbit de preţ, care trebuia să fie mărit, diferenţa căzând în sarcina Statului. Şi aici dânsul găseşte că vor fi dificultăţi. — Mihalache ru îndrăzneşte să ţie limbajul cuminţeniei; este supectat chiar în sânul partidului lui. — Vaida m-a încredinţat că se caută o apropiere cu ţărăniştii, dar că el nu admite o fuziune.

8 Octombrie. — Ieri a avut loc la Curte, prânzul de gală pentru întoarcerea Prinţului Carol. Regele dăduse ordin să se invite foştii preşedinţi de consilii, de Cameră şi de Senat, membrii guvernului, plus generalii şi casele civilă şi militară. Din corpul diplomatic numai Rattigan, în calitate de reprezentant al ţării care organizase călătoria în Asia. Mai erau prezenţi Stirbey şi colonelul Stârcea, numit la Budapesta; aceşti doi din urmă în ce calitate?... Mitropolitul n-a putut sosi la vreme şi a fost aşteptat de la 8½ la 9.

Aveam ca vecin pe Averescu, care, era aşezat în stânga Reginei. El mi-a spus că este dezgustat de Ardeleni; nu e nimic de ei, nici de cei pe care-i are în guvern, nici de cei din opoziţie.

După masă, am avut o lungă conversaţie cu *Regele,* izolaţi într-un colţ. Primele cuvinte ale Regelui sunt ca să-mi exprime marea decepţie ce o are în privinţa Ardelenilor. — Eu: «Cine e de vină dacă d-l Brătianu a dat el primul exemplu de a-i «supraclasa»?... – Regele: «Mărturisesc că am şi eu parte în această răspundere. Bătrânul Brătianu avea dreptate.

M-am convins că nu se poate guverna decât cu oamenii

din vechiul Regat. Mare greşeală că s-a neglijat totdeauna New-York-ul; propusesem cu insistenţă Regelui Carol să fie trimis acolo Take Ionescu; ar fi fost beneficiu pentru toată lumea». — Eu: «Ce exportaţie fericită!» – Regele declară că este partizanul unei perfecte înţelegeri cu Ungaria, fiindcă aceasta este singura ţară conservatoare din Europa centrală care, poate furniza un guvern stabil (monarhie?). Regele insistă asupra acestei idei, tocmai în momentul când Take Ionescu plimbă prin toată Europa proiectele lui de *Mică Înţelegere,* îndreptată în special contra Ungariei! — Prinţul Carol va fi căsătorit, pentru a împiedica o recidivă? Regele: – «Da, după alegerea sa, fiindcă «este un băiat care are nevoie de dragoste». — Cu ce ochi zicea Regele aceste cuvinte! Trebuie să fie foarte bun!

Două caracteristici al banchetului: – 1) Răceala asistenţei. Toastul Prinţului, răspunzând lui Averescu şi lui Răşcanu, foarte bun în forma lui, dicţiune excelentă, n-a încălzit atmosfera. — 2) Invitarea lui Meissner şi a lui Dobrescu în calitate de preşedinţi ai unui Corp legislativ anulat, indică că Coroana pune de-o parte decretul din Noembrie 1918, după ce i-a fost impus de Saint-Aulaire şi Brătianu.

21 Octombrie. — Alaltăieri, mecanicii C.F.R. s-au pus în grevă. Ministerul a mobilizat pe cei mobilizabili; vreo 40 au răspuns; ceilalţi sunt căutaţi. S-au operat şi arestări.

Astăzi începe greva generală, dar trenurile circulă şi în oraş. Este apă şi lumină. Nu pare încă a fi lucru serios.

— Alaltăieri seară, 19 crt, am primit următoarea telegramă de la Rege: «Din toată inima mulţumesc pentru urările călduroase ce mi-aduceţi cu prilejul zilei de 11. Le-am aflat aseară întorcându-mă din Bahna Ursului. — Ferdinand.»

31 Octombrie. — Mama Reginei a murit subit la Zürich la 25 Octombrie şi Regina a plecat astă-seară cu Prinţul Carol şi Principesele de Grecia al căror frate, Regele Alexandru, a murit în urma muşcăturilor unei maimuţe. Cum înmormântarea Ducesei de Coburg are loc înaintea sosirii

Reginei este de presupus că voiajul Ei are ca scop aranjarea succesiunei la Tron a Diadocului, a cărui logodnă cu Prinţesa Elisabeta a fost celebrată de curând. Se zice că Venizelos primeşte continuarea dinastiei cu Principele Paul – cel mai tânăr –, cu condiţia renunţării formale a Regelui Constantin şi a Diadocului. Or, în timpul logodnei, anturajul Curţii lăsase să înţeleagă că totul era regulat ca Prinţul George să se urce pe Tron chiar dacă defunctul Regele Alexandru ar mai fi fost în viaţă.

3 Noiembrie. — Oare ce socialişti au însărcinat pe Grigore Golescu să-mi facă propuneri? S-a pronunţat numele lui Gelehrter şi Grigorovici ca doritori să-mi vorbească...

— Generalul Wrangel merge prost. Cere ajutoare. Francezii vor trimite muniţii şi haine; se vor goli magaziile franceze.

«Nu vom avea război în iarna aceasta!» ar fi declarat Millerand. Dar Englezii au refuzat: au destul de furcă în Asia Mică, şi acesta e rolul lor. Se confirmă că trupele credincioase vor fi repatriate prin România. Se examinează chiar ipoteza retragerii lui Wrangel pe teritoriul nostru «pentru a se reface»! (sic). (Catargi – La Chèvre).

13 Noiembrie. — Nimic însemnat în timpul ultimei săptămâni. Cum s-a întors, *Take Ionescu* a început laudele; însă a fost silit să recunoască, implicit, că făcuse fiasco la Varşovia: Acolo nu vrea nimeni să audă de Mica Înţelegere! Toată această comedie Beneş-Take Ionescu a ajuns la ultima ei suflare.

— Astă seară două fapte importante: 1) 4.000 oameni ai lui Wrangel au fost siliţi să se adăpostească în Basarabia şi au fost dezarmaţi. Cavaleria roşie (se pare că tot Budieny) care o fugărea şi care a încercat **să** treacă Nistrul pe gheaţă, a fost nimicită de trupele noastre. — Tony Vasilescu colonelul zice că aceasta este rezultatul unei panici; că atât cei roşii cât şi ceilalţi sunt nişte adunături care n-au nimic dintr-o armată decât numele. — 2) Gazetele publică textul – prezumat numai – al unei înţelegeri franco-ungară

economică, politică şi militară. Partea militară, care a fost necesitată la un moment dat de dezastrul polonez, cade; dar restul este aşa de semnificativ, încât gazetele noastre s-au alarmat, mai ales cele liberale. Cum o învoială franco-bulgară este de asemenea pe cale să se facă, se naşte întrebarea: ce cale vom urma noi?

15 Noiembrie. — Wrangel e pierdut. 60.000 oameni din armata lui sunt pe mare, neştiind unde să meargă. Franţa a trimis 60.000 de echipamente; Englezii nici nu vor să audă. Catargi, care aduce aceste noutăţi din sorginte sigură, crede chiar că e o înţelegere între Ruşii roşii şi Englezi.

17 Noiembrie. — La Geneva au început dezbaterile Societăţii Naţiunilor. Belgianul Hymans a fost ales preşedinte. «Le Figaro» zice că lupta va fi vie asupra admiterii Statelor foste inamice. Am aflat din izvor franţuzesc că România a dat mandat Franţei să voteze în contra admiterii Germaniei.

Se zice că alegerile greceşti au fost în favoarea opoziţiei şi că Venizelos şi-a dat demisia. De altfel, ducele de Sparta, văzut ieri în oraş cu Regele şi Principesa Elisabeta, a plecat aseară în Elveţia.

— Averescu a reluat, fără ruşine, pe Tăslăuanu în minister. Se spune peste tot că Tăslăuanu ţine pe miniştri în mână şi că cerea reintegrarea sa; cu singura deosebire că i se dă Lucrările Publice în schimbul Industriei.

— La procesul socialiştilor au fost ascultaţi ieri, ca martori, *Averescu* şi Petre Negulescu. Moscovici le-a spus în faţă că, cu ocazia alegerilor lui Văitoianu, ei au conferit cu dânsul, la Negulescu. (Averescu spusese că vorbiseră de asemenea şi la o masă la Enescu!) Că Argetoianu a vorbit de republică; Averescu de un prinţ englez şi că se examinase *greva generală* ca mijloc de acţiune! Răspunsurile miniştrilor au fost foarte echivoce, iar Averescu nu a putut nega că oferise un portofoliu lui Moscovici.

19 Noiembrie. — Căderea lui Venizelos, confirmată ieri, a făcut bună impresie. Rhallys cu Gunaris au constituit

guvernul şi restaurarea monarhiei nu mai este îndoioasă. Venizelos a părăsit Grecia, spre Egipt zic unele, spre Nisa zic celelalte telegrame. Gazetele franţuzeşti acuză acţiunea pan-germană(!) şi fac răspunzători de catastrofă pe cei din jurul lui Venizelos. Francezii de aici acuză Anglia, şi generalul Petin, a spus-o cu amărăciune la Statul Major. Italienii se bucură. Take Ionescu a renunţat la călătoria lui la Atena şi bine înţeles şi la călătoria la Belgrad.

— Înţelegerea italo-jugoslavă a fost făcută la Rapallo; Anglia se grăbeşte, «cu toate că nu cunoaşte încă cuprinsul exact al înţelegerii», să trimită felicitările ei ambelor ţări.

— Politica franţuzească încearcă înfrângere peste înfrângere. Wrangel, pe care Parisul se grăbise să-l recunoască ca guvern legal al întregei Rusii, a fost silit să se adăpostească la Constantinopol. Venizelos a căzut. Italia îşi regăseşte libertatea de acţiune care-i dă voie să facă politică mediteraneană; şi în sfârşit Ungaria, preferata ei, este zbuciumată de revoluţii.

25 Noiembrie. — Plebiscitul grecesc, cerut de Regele Constantin, s-a amânat de la 28 Noiembrie la 5 Decembrie. În răstimp, gazetele franţuzeşti sunt furioase; «Le Figaro» şi «Le Temps» sunt de părere ca ar trebui să se revizuiască tratatul de la Sèvres. Iată un precedent periculos pe care Englezii nu vor ezita să-l invoce în contra tratatului de la Versailles. D-rul Madge, care a dejunat la mine, a spus râzând: «Aţi remarcat şi Dv. prostia aceasta?» Francezii repetă mereu că trebuie retrase Greciei imensele concesiuni date de ei numai lui Venizelos. Guillemin, într-o telegramă din 1916, pe care o publică «Le Figaro», îl numeşte pe Venizelos «omul nostru».

— *Madge,* în cursul lungii convorbiri ce am avut cu ei, a spus: «Va fi desigur o alianţă între Anglia şi Germania; fiindcă este singurul mijloc de a împiedica o alianţă germano-rusă».

26 Noiembrie. — Regele îmi spusese la 8 Octombrie, că pentru a se însura, Prinţul Carol avea nevoie de iubire.

Iubirea a venit şi femeia măiastră care e Regina, a ştiut să o provoace. Gazetele anunţă logodna Prinţului cu frumoasa prinţesă Elena a Greciei. Regina s-a întors cu Principesele Maria şi Ileana, iar Prinţul Carol a rămas la Lucerna. Tânărul Berindey afirmă că Prinţul e foarte îndrăgostit de logodnica lui. Atât mai bine.

28 Noembrie. — Deschiderea Parlamentului. Guvernul s-a prezentat aşa cum era, fără niciun fel de schimbare. Mesajul este un program care ar avea nevoie de 8 ani pentru realizare. În afară de impozitul progresiv pe venit, nu conţine însă nicio preciziune.

1 Decembrie. — Bătrânul baron Samuel *Josika,* fost preşedinte al Camerei Magnaţilor, care n-ar cere altceva decât să-şi sfârşească zilele în calitate de bun Român, vine că-şi prezinte doleanţele Regelui. Îmi povesteşte ce se petrece în Ardeal. O circulară a lui Garoflid anulează o dispoziţie clară al decretului-lege agrar al Transilvaniei, bineînţeles în dauna proprietarilor. Decretul evacuărilor (expulzărilor) şi al rechiziţiilor a fost, la Cluj o grozavă nedreptate. (Argetoianu mi-a spus, când i-am vorbit despre aceasta: «Mitocanii de dincolo vor să desfiinţeze pe Unguri!») Josiha mi-a arătat o copie după un ordin al «secretarului Sănătăţii publice», prin care dispune să se rechiziţioneze trei castele, dintre care unul al lui Banfy, să se facă inventar şi să nu se dea voie să se ridice ceva! De altminterea guvernul nu vrea să audă decât un singur glas; Argetoianu, după ce a promis că-i va primi, s-a sustras unei întrevederi şi cu Josika şi cu reprezentanţii Societăţii agricole.

— Corespondentul ziarului «The Evening News». D-l Charles *Woods,* care a vizitat Constantinopole şi Balcanii, nu pare încântat de membrii guvernului pe care i-a văzut.

2 Decembrie. — Socialiştii daţi judecăţii (vezi 13 Noiembrie) au fost toţi, afară de Dragu, condamnaţi la 5 ani munca silnică. Au evadat cu toţii, împreună cu un anume A. Constantinescu, om foarte periculos, după spusele lui

Stârcea, care a adus această veste la Club. Zece condamnaţi de asemenea importanţă, care evadează, nu e lucru curat, trebuie să fie complezenţă la mijloc. (Stârcea nu era decât pe jumătate informat: evadaţii nu sunt condamnaţii, ci nişte comunişti în prevenţie; iar Constantinescu-Bujor a fost condamnat la moarte în timpul războiului).

3 Decembrie, – *Gorski,* subşef de Stat-Major, este trimis în grabă la Paris. El va vizita şcolile de război; va lua cunoştinţă de progresele făcute de tankuri şi de avioane – materialul nostru este mizerabil, – şi va căuta să obţină tankuri, avioane, echipamente şi artilerie grea: «Francezii au vrut să ne speculeze într-un mod infam...», îmi spune el. Va încerca să-i convingă că trebuie să ne facă credit şi să aducă mare grabă la furnizarea acestor materiale. Toate armatele bolşevice sunt libere, şi chiar s-au identificat zece divizii pe graniţa noastră; ameninţarea este mare pentru primăvară, şi generalul Lupescu cere mereu să i se întărească trupele. Christescu este chiar şi mai îngrijat decât Gorski. Plecarea sa a fost atât de precipitată că la ora 6 generalul nu-şi făcuse încă bagajele; şi era şi bolnav.

8 Decembrie. — Am stat de vorbă Duminică cu Garoflid şi ieri cu Romulus Voinescu. Sunt amândoi disperaţi de ceea ce se petrece. — *Garoflid:* Generalul nu ştie nimic, nu înţelege nimic, dar se amestecă în toate şi intră în toate amănuntele. A înfiinţat la Preşidenţie funcţionari «de legătură» pentru fiecare Minister. El e demagog în suflet: proprietarii din Basarabia n-au luat de doi ani niciun ban arendă; se cere un credit de 30 milioane pentru a-i plăti şi generalul refuză: «Dacă erau în Rusia ar fi căpătat ceva?» – Garoflid încearcă, de acord cu grupurile şi partidele, să obţină ca să se fixeze cuantumul de expropriere la preţul regional înmulţit cu 35. Dar tot din partea generalului prevede cele mai mari dificultăţi.

Romulus Voinescu: — Deţinuţii care au evadat de la Jilava cu A. Constantinescu «au fost evadaţi!» Este o flagrantă complicitate din partea autorităţilor: Vizite, planuri,

instrumente, tot ce voiau şi la orice oră, primeau aceşti domni, fără niciun control. Motivul acestor evaziuni n-ar fi oare temerea de noi revelaţii supărătoare pentru Averescu?

Audienţă la M. S. Regina. — Cerusem o audienţă la *Regina* pentru a o felicita. Am fost primit la 12½. Ea este foarte fericită că a reuşit ambele căsătorii: «Am şi energie şi tenacitate». Locul unde vor avea loc căsătoriile este un subiect de controversă, care supără pe Regina: «Mirele îşi caută Soţia în Casa părinţilor ei». — Regina a recunoscut că crezuse de adevărată intriga din vara 1918, cum că eu aş fi vrut să îndepărtez pe Prinţul Carol de la Tron, pentru a face posibilă, cu mai mare uşurinţă, o regenţă. — Ostilitatea pe care aliaţii o au în contra Greciei, din cauza Regelui Constantin, este o prostie: «Politica care are ura la baza ei, e totdeauna o politică rea, şi Francezii nu sunt îndemânateci». Fără provocări din partea mea: «Nu prea merg lucrurile bine, generalul Averescu este cam naiv!» —Eu: «Nu e deştept». — Regina: «Da, nu e deştept; cea mai mare greşeală a lui este că a vrut să-şi facă un partid când ar fi trebuit să constituiască un guvern». — Apoi am vorbit, fără a fi contrazis, de corupţia şi de anarhia ce domnesc; iar conversaţia pe această temă a ţinut o oră şi mai bine.

— Ora 4½. Astăzi o maşină infernală a făcut explozie la Senat în momentul când se deschidea şedinţa. Episcopul unit Radu din Oradia-Mare a fost omorât pe loc; episcopul Ciorogaru, ministrul Greceanu foarte grav răniţi; generalul Coandă rănit în spate, mai grav decât se credea la început; episcopul Nifon are coapsa străpunsă; un senator Gheorghiu grav lovit şi el. Este incontestabil un act de terorism. Se zice că de Duminică se temea guvernul de vreun atentat, dar numai Camera a fost îndeaproape supravegheată.

10 Decembrie. — Sărmanul *Greceanu* a încetat din viaţă în urma rănilor primite la, Senat. Coandă nu este în afară de orice pericol. Nu se sfieşte nimeni de a zice, în gura mare, că atunci când sunt atâtea puşlamale în sânul guvernului, această crimă stupidă loveşte tocmai trei oameni de treabă –

rari nantes!

— Comisiunea noastră de la Societatea Naţiunilor costă atât cât costa tot ministerul Afacerilor Străine înainte de războiu. S-au alocat 12.000 franci elevetieni (1 fr. Elveţian 12 lei) lui Lexis Catargi, secretar, care i-a refuzat, dar Filip Lahovary îi primeşte; Negulescu şi Toma Ionescu au fiecare câte 20.000 franci elveţieni! Bine mergem! Însă din aceşti doi, primul nu deschide niciodată gura, pe când Toma Ionescu, complet ramolit, provoacă scandal în comisie, atacă, gesticulează, se ia la ceartă cu Robert Cecil: Catargi a fost obligat a se duce la Paris ca să înştiinţeze pe Titulescu, primul plenipotenţiar, de a pune capăt acestei ruşini. — Catargi a scris acestea fratelui său.

13 Decembrie. — Am convocat vreo treizeci de persoane pentru a fixa ţinerea unei întruniri: toţi s-au prezentat la apel. Semn bun!

— *B. Catargi* îmi comunică din sorginte sigură: Se lucrează cu multă stăruinţă de către Francezi ca să fim puşi în stare de a opri o invazie bolşevică. El îmi confirmă tot ceea ce îmi spusese Gorski. În plus, o telegramă sosită din Polonia anunţă că aceasta a primit toate condiţiile noastre; ceea ce face să se creadă că este vorba de un tratat militar cu Polonezii.

— La Finanţe: s-au convocat bănci în vederea unui împrumut; «cât mai mare şi cât mai urgent», a spus Argetoianu. Trei miniştri erau de faţă, printre care şi Take Ionescu, care n-a făcut decât act de prezenţă. Argetoianu voia un minimum de 500 milioane pentru locomotive. Văleanu cerea 200 milioane pentru ministerul lui, însă a fost trimis la plimbare... pentru altădată. Din această conferinţă n-a ieşit altceva decât mărturisirea unei primejdii financiare!

17 Decembrie. — *Vaida* a dejunat la mine şi apoi am stat de vorbă împreună până la ora 5. Pentru a rezuma conversaţia noastră, mi se pare că suntem de acord pe toate punctele: avea aerul că răspunde de toată Federaţia, cu Iorga cu tot: «Iorga este un copil de la care poţi să obţii

orice dacă ştii să-i măguleşti maniile». — Este absolut hotărât să refuze orice concurs lui Averescu, «deştept, dar nu real». Motivul lui de căpetenie: trebuie cu orice preţ o Constituţie. Sistemul lui: Regele să indice un «homo regius», – el pronunţă numele lui Stirbey cel puţin ca membru al guvernului, – care ar conduce negocierile.

24 Decembrie. — Am ţinut întrunirea noastră. Cu toată oroarea transporturilor pe căile noastre ferate, foarte multă lume din provincie. Discursul meu a fost primit în mod foarte favorabil. Ce va rămâne din el...?

Spre edificare, asupra laşităţii elementelor politice ale zilei, iată un fapt: După conversaţia mea cu Vaida, o întrevedere cu ţărăniştii era indicată. Răducanu şi Mihalache mă roagă, prin Grigore Carp, să-i primesc la masă; lucrul este hotărât, dar chiar în dimineaţa zilei ei se decomandă; 48 ore mai târziu Mihalache îmi trimite pe Caragea ca să-mi ceară o întrevedere secretă la Caragea acasă! Bine înţeles că am refuzat; eu nu conspir; stau de vorbă fără să mă ascund.

27 Decembrie. — Socialistul bucovinean Grigorovici, senator, vine la mine. Întrevedere lungă. El este un social-democrat în sensul german; se şi recomandă prin cultura lui germană. El recunoaşte, ca mine, că socialismul nostru oficial din vechiul Regat este o maimuţărie. Faptul de a voi să te alipeşti de Orientul mistic şi incult, în loc să te legi de socialismul occidental, este o crimă capitală. El e speriat de consecinţele pe care le vor avea persecuţiile actuale; în Bucovina, un socialist a fost condamnat la moarte; în Ardeal, Ungurii nu băteau. Bucovinenii nu suportă acest regim. — Averescu a complotat; Grigorovici era de faţă când, în casa lui Petre Negulescu, Averescu a ţinut o lungă conferinţă asupra necesităţii de a se face o revoluţie; avea regimente pe care el putea să se sprijine, dar conta mai ales pe invalizii de război, care ar fi dezarmat trupa ce li s-ar opune. Mai erau de faţă la această conferinţă: Moscovici, M. Popovici şi Gelehrter. Generalul Văleanu le-a spus cu o vie satisfacţie:

«Stăm bine. Azi chiar, două cazărmi *sunt în plină revoluţie».* — Grigorovici adaugă că Averescu ştia că M. Popovici, cu care trata, era un bolşevic pur. El certifică că Averescu a cerut o dinastie străină, iar Argetoianu republica. — Deszmăgit, el se retrage la ţară.

28 Decembrie. — Toma *Dragu* a făcut ieri, la Cameră, destăinuiri grozave în contra lui Averescu şi lui Argetoianu. El a confirmat tot ce-mi spusese Grigorovici.

1921.

5 Ianuarie. — Guvernul cu toată defecţiunea lui Titulescu, mizeria Tezaurului, atacurile tutulor partidelor, declară situaţia sa ca excelentă. O parte din guvern – ramura Take Ionescu —ar vrea să acrediteze zvonul că bolşevicii sunt gata să ne atace, că la primăvară vom avea război şi că deci Averescu este indispensabil. Presa franceză are toate complezenţele şi publică toate aceste zvonuri false ce i se trimit din ţară.

— Lloyd George a declarat, în Camera Comunelor, că prietenia poporului grecesc era necesară, că nu se putea schimba o întreagă politică prin simplul fapt că alegerile «pe care le deplorăm» au dat rezultate contrarii celor aşteptate; el a vorbit de tratatul de la Sèvres ca de un act intangibil. Aceste declaraţiuni au dezlănţuit mânia presei pariziene, care veşnic ameninţă Grecia cu revizuirea acestui tratat. Ultima formulă: să se facă din Tracia un Stat independent! Ura nu dă decât poveţe rele!

— Am primit ieri pe d-l *Brandreth,* corespondentul ziarului «Financial Times» din Londra. Vorbit despre finanţe – el aprobă vederile mele pe care i le-am expus., —şi politică. «Anglia doreşte un guvern Marghiloman». — «Mă tem ca un astfel de guvern să nu fie primit de Franţa», răspund eu. — În două rânduri m-a întrebat dacă credeam în pericolul bolşevist, «în care de altfel nu crede deloc ministrul nostru, dar în care două alte legaţii se prefac că cred mult?» – Eu îi răspund că nu cred deloc în acest pericol câtă vreme nu vom avea o revoluţie sau la noi sau în Basarabia. — «Dacă aţi fi D-v. la guvern, aţi recunoaşte sovietele?» – R.: «M-aş călăuzi după Anglia». — D. Brandreth crede exclusă orice posibilitate pentru noi de a face un împrumut în străinătate.

10 Ianuarie. — Invitasem în loja noastră, la concertul Filarmonic, pe d. Brandreth care pleca în aceaşi seară. Ultima lui întrebare: «Este adevărat că se fac preparative de război şi că ameninţarea bolşevică este serioasă?» – Eu: «Este un «bluff» curat». — El: «Aceasta e şi impresia mea».

— Azi de dimineaţă gazetele publică un comunicat Averescu-Argetoianu, foarte viu ca formă, care stabileşte că totul este normal pe graniţa noastră şi care pune toate veştile false pe spinarea samsarilor veroşi şi a speculatorilor! Faptul acesta biciuieşte pe Take Ionescu în plin obraz.

Stambolinski e în oraş. Se pare că guvernul nu-l lasă să stea în ţară decât trei zile. El va fi primit mâine la Sinaia. Averescu, care era în vilegiatură (suntem în toiul sărbătorilor Crăciunului, după calendarul Julian), şi-a întrerupt vilegiatura; limbile rele zic că n-a voit să lase pe Stambolinski între patru ochi cu Take Ionescu – *Un secretar de la legaţia bulgărească a venit în persoană să comunice lui Ciocârdia (secretarul meu), că voi putea vedea pe D. Stambolinski Miercuri la Athénée Palace. Am răspuns că nu părăsesc Bucureştii şi că pot primi pe d. Stambolinski acasă la mine, oricând se va anunţa.* — Se pare că aceiaşi comisiune a fost făcută şi lui Brătianu, care a respins-o cam în acelaşi mod. Oricum procedarea e prea mitocănească. — Bineînţeles că Stamoblinski n-a putut să se oprească să zică în public, că România trebuie să ajute pe Bulgari ca să recâştige Tracia, ceea ce ar asigura şi României accesul Mării Egee. Miercuri seara trebuie să plece.

20 Ianuarie. — *Prinţul Gheorghe* al Greciei depunându-mi Sâmbătă carta sa de vizită: «Ducele de Sparta», arm cerut o audienţă şi am fost primit astăzi de dimineaţă la Cotroceni. Prinţul îmi spune ca adeseori i-a vorbit de mine tatăl său şi că speră că-i păstrasem aceleaşi sentimente ca în trecut. — Prinţul vorbeşte într-un mod agreabil şi îşi spune gândul într-un mod deschis; este foarte în nota englezească. — În ceea ce priveşte alegerile greceşti: partidul regalist şi-a

jucat rolul într-un mod uimitor şi a ştiut să adoarmă administraţia; Turcii, mai ales, au fost extraordinari; disperarea era mare că ei n-au putut fi convinşi, când colo au venit la vot zece mii, purtând toţi cocarda lui Venizelos pe piept şi au dat numai 60 voturi lui Venizelos! — Prinţul este foarte mirat de tonul polemicilor noastre. În ceea ce priveşte raporturile personale cu miniştrii îi spun că afară de Take Ionescu, -care are o ură sălbatică contra mea, ele sunt destul de cordiale. Gazetele mele răspund polemicilor lui Take Ionescu, ironizându-l. — Prinţul: «El e foarte sensibil, mai ales când e vorba de vârsta lui» Râdem amândoi— Prinţul găseşte, în ceea ce priveşte politica internaţională, că cea franceză întrece măsura.

1 Februarie. — În cursul săptămânii a căzut guvernul Leyguies cu o mare majoritate în contra lui. Căderea s-a produs pe o chestie de procedură, – amânarea interpelărilor asupra politicii generale, – dar nimeni nu s-a înşelat asupra adevăratului motiv: politica străină a provocat căderea. Millerand s-a arătat om isteţ şi în loc să cheme pe extremistul Poincaré, a dat puterea lui Briand. Ne găsim în ajunul Conferinţei şefilor de guvern. — La noi, din senin, Take Ionescu provoacă la Cameră două zile de dezbateri în contra mea: pacea cu Germania şi toate celelalte. Furie senilă care din jurnale a ajuns şi la tribuna Parlamentului.

La o masă la mine, *Millller,* ministrul Olandei, şi Stârcea găsesc excesiv acordul asupra îndemnizărilor de război, făcut la Paris. Cerându-mi-se părerea, spun că nu are vreo însemnătate decât pentru cinci sau cel mult zece ani. Are să vină în urmă o constelaţie politică, care va trece cu buretele. Nu, se poate asupri un popor de 70 milioane timp de 42 ani.

După gazete, Germania va trebui să plătească primii ani între 2 şi 4 miliardei mărci aur pe an, apoi 6 miliarde timp de 42 de ani şi în plus o supra-taxă de 12% aur asupra exportului, pentru a împiedica ca industria ei să înlăture industria aliaţilor. Există un acord perfect între Franţa şi Anglia; amănuntele vor fi ulterior stabilite la Londra.

Probabil că suntem rău informaţi în ceea ce priveşte exactitudinea cifrelor.

— Alegeri parţiale. Mare înfrângere pentru guvern. Ţărănistul Dobrescu e ales senator la Bucureşti, bătând cu puţine voturi pe Vintilă Brătianu; la Caracal, I. Duca e ales deputat în contra candidatului guvernului. Argetoianu şi Gongopol anunţau dinainte că va fi o victorie fulgerătoare!

2 Februarie. — V. Miclescu îmi aduce la dejun pe generalul *Anastasiu,* senator ţărănist. El este partizanul unei apropieri cu mine, dar nu există nici şef, nici măcar comitet şi trebuie cu încetul obişnuite masele partidului cu această idee. Pentru aceasta, sunt două mijloace: împrietenirea cu ziarul «Dacia», care ar putea fi întrebuinţat dacă i s-ar îndoi capitalul; întărirea intermediarului, dându-i credit şi punându-l în posibilitatea să ajute gazetele partidului care, «proh pudor!» n-ar primi nimic direct! — Se zice că Mihalache ar fi foarte şiret; constat că nici generalii ţărănişti nu sunt mai puţin şireţi!

— Baronul *Ugron,* fost diplomat austro-ungar, s-a făcut Român. El mi-a descris suferinţele Ungurilor din Ardeal. A venit aci cu o delegaţie, să se prezinte Regelui şi să-i remită un memoriu. Delegaţia ar dori aceeaşi lege agrară ca în vechiul Regat; nu pot încuraja aceste speranţe. Delegaţia ar mai dori ca Ungurii să nu mai fie trataţi ca nişte ciumaţi. Ca şi Josika, acum câtva timp, Ugron îmi descrie vexaţiunile la care ei sunt supuşi de către funcţionari.

Am controlat toate acestea prin *Lică Fălcoianu,* care a fost inspector general administrativ în Ardeal; el mi le confirmă; personalul administrativ de acolo e ceva îngrozitor. A găsit 47 de preoţi care erau şefi de poliţie; o ordonanţă autorizând o taxă specială asupra debitelor, caselor de toleranţă, etc, taxă de împărţit între funcţionarii poliţieneşti: popa-poliţai devenise salariatul prostituatelor! La Oradia-Mare, cântăreţul Mercuş de la Operă era «prefect de poliţie»! Este uşor de gândit ce poate fi un astfel de personal, căruia i se lasă şi mână liberă.

3 Februarie. — La dejun, la Stârcea, *Barbu Stirbey* îmi vorbeşte de un dosar, pe care mi-l poate pune la dispoziţie, despre banii luaţi de prietenii lui Take – poate chiar de Take – cu ocazia reînoirii loteriei.

— La ora 5, mare ceai la *Regina.* Extremă amabilitate pentru soţia mea şi pentru mine, şi Regina m-a făcut, în două rânduri, să-mi părăsesc locul pentru a vorbi cu mine. Ce schimbate sunt vremurile!

7 Februarie. — Am întâlnit ieri pe colonelul *Duncan,* însoţit de un ofiţer englez care soseşte din Lemberg. Situaţia se îmbunătăţeşte acolo, dar schimbul e îngrozitor. Duncan adaugă că el începe a fi pesimist; se caută zdrobirea Germaniei şi aceasta nu va da pacea; în Anglia lucrurile stau prost din cauza lipsei de lucru, iar în Statele-Unite situaţia este şi mai grea.

Găsesc în gazetele din Paris că în Anglia sunt 800.000 de lucrători fără lucru şi în Statele Unite 2 milioane. Este evident că criza schimbului omoară şi comerţul şi producţia.

21 Februarie. — Se afirmase adesea, în faţa mea, că casa M. Blank îşi plasa capitalul politic în partidul ţărănist, din care unul din şefi, Răducanu, este chiar procurist în bancă. Azi dimineaţă d. Dr. Hoenig, intimul lui Blank, a venit să mă întrebe dacă îl autorizăm să negocieze o apropiere cu ţărăniştii. Ei sunt jigniţi că Regele ar fi spus că au nevoie de o garanţie pe lângă El. Mă grăbesc să rectific: Eu sunt acela care am spus această vorbă lui Maniu, acum şase zile. (Deci Maniu a repetat convorbirea mea cu el). — Două întrebări: Dacă aş primi pe Grigorovici? Dar pe Stere? Răspund afirmativ, dar fac rezerve în ceea ce priveşte capacitatea de lucru a acestuia din urmă.

22 Februarie. — D-l *Freytag,* însărcinat de afaceri al Germaniei, avea de gând, după cum mi-a spus astăzi, să mai rămâie câtăva vreme incognito, dar i s-a comumicat astăzi că Regele îl va primi mâine. Presupun că a ţinut să mă facă să observ această grabă. El este categoric şi clar în tot ce spune: «Trebuie ca *«le Bache» s*ă plătească, mi-a spus el

râzând. Deci, nu se va formaliza dacă cineva scapă cuvântul în faţa lui. Take Ionescu l-a primit «foarte amabil» şi i-a spus că dorea cele mai bune raporturi cu Germania! (Ce «farceur!»). Sunt negocieri pe cale de a izbuti: locomotive în contul emisiunii Băncii Naţionale. Take a făgăduit că va ridica lichidarea micilor averi germane şi că de asemenea va pune la adăpostul confiscărilor mărfurile germane trimise în ţară. Freytag nu se arată nemulţumit. În Germania se lucrează foarte puţin. Berlinul acum este foarte murdar, înfrângerea socialismului este completă şi războiul l-a dezorientat în ceea ce priveşte solidaritatea maselor.

— Agitare febrilă în politică; descompunerea cabinetului se desăvârşeşte. Averescu caută prin Dăianu (acesta din urmă a mărturisit-o lui Theodorian) să negocieze cu ţărăniştii, pentru a putea să se echilibreze în vederea unei rupturi cu Take Ionescu; aceasta este vechea formulă a lui Argetoianu. Pe de altă parte, Episcopul Frenţiu îşi continuă influenţa asupra lui Maniu, care, după cum o bănuiam, nu acceptă încă formula mea: «Rândul d-sale este după 2—3 luni». Acesta este răspunsul destul de prost al lui Maniu. Toată lumea face intrigi în jurul situaţiei.

25 Februarie. — Concertul oferit de Filarmonica în onoarea căsătoriei Principesei Elisabeta a avut loc aseară. A fost splendid, şi totul a mers la perfecţie. Take Ionescu, după 24 de ore de gândire, a restituit loja sa fără o slovă de scuze; a avut chiar grija să vocifereze pretutindeni că el nu admite ca Marghiloman să organizeze o serbare oficială. Toată lumea, şi mai ales ministrul Angliei, a judecat cu multă severitate această mojicie. Şi Derussi a restituit locurile sale, dar politicos; iar Goga şi-a lăsat loja goală.

— Am primit pe D-l *Pestel,* director la Disconto din Berlin. El afirmă că Germania nu poate plăti, fiind că nu este vorba de trei sau patru miliarde pe an, ele trebuie înmulţite cu 16 pentru a ajunge la paritatea aur a dolarului! S-ar putea plăti, dacă s-ar primi majoritatea plăţii în mărfuri, dar Franţa şi, lucru care miră Germania, Anglia, cer majoritatea plăţii în

bani! De asemenea taxa de 12% asupra exportului este un lucru pe care ţara nu-l poate suporta. Se lucrează foarte mult în Germania, de astă-vară încoa. (Aceasta nu era părerea lui Freytag). — Viitorul pentru Germania este exportarea de oameni, pentru, a lucra în România, în China, etc.

— Dr. *Madge* mi-a reproşat prin Pleniceanu că n-am găsit mijlocul să mai stau de vorbă cu el. I-am întors vizita, astăzi. El constată o mare schimbare, de la ultima sa călătorie: indiferenţa publicului pentru politică! Tot ce se face astăzi nu este decât tranzitoriu şi nu se poate păstra un astfel de guvern. Viitorul pentru el (presupun că aceasta este doctrina sferelor oficiale englezeşti), este un guvern Brătianu – Marghiloman – Transilvănenii; a se prelungi Camerele a se guverna şase luni, în care timp se va ameiiora situaţia, şi apoi a se face alegeri care vor fi astfel uşoare. (Ce puţin cunoaşte el ţara noastră în această privinţă!) – Din punct de vedere economic: Trebuie cumpărat în Germania, fiindcă este mai eftin, tot ce este nevoie; iar pentru întreprinderile mai mari să se lucreze împreună cu Anglia şi Germania. — El critică pe Take Ionescu; purtarea lui faţă de mine este o nebunie; şi-a permis să reproşeze lui Dering «că m-a cunoscut». Concesiunea atelierelor este opera lui; contractul, pe care Madge l-a văzut, este o insultă pentru o ţară, dar Take Ionescu este obligat prin aceste mijloace să-şi constitue o putere economică şi financiară, pentru a putea combate puterea liberalilor.

28 Februarie. — Serbările căsătoriei Principesei Elisabeta s-au săvârşit bine. Toată lumea a luat parte. Lume multă şi multă simpatie. Sâmbătă a avut loc reprezentaţia de gală la Teatrul Naţional (lungă şi plicticoasă); sala foarte frumoasă. Se avusese ideea ciudată ca foştii mari demnitari să fie în lojile de rangul al III-lea. Iar beignoarele să se dea tinerelor perechi elegante şi micilor prietene care dau ceaiuri. Aceasta a fost idea lui Argetoianu. —La biserică ordinea a fost perfectă, dar, ca în totdeauna, Regele a sosit

cu 20 de minute întârziere. La dejun (2 şi un sfert în loc de 1½), aşezarea locurilor a dat loc la reclamaţii: Cum eu eram aşezat la dreapta Principesei Marioara; nevasta mea la dreapta Prinţului Nicolae (D-na Take Ionescu numai a treia la dreapta Infantului Alphons, în faţa Principesei Mignon) şi cum Brătianu era la întorsătura potcoavei, care era ocupată de ambele părţi de către Familia Regală. Averescu; Mitropolitul şi Nunţiul papal; – Take Ionescu: a fost atât de violent în reclamaţiile lui, încât a ameninţat că-şi dă demisia dacă cumva Regina n-ar merge mâine la ceaiul ce-l oferă el în onoarea prinţului Sapieha, care soseşte diseară.

— La ora 4 *Mişu* îmi telefonează pentru a fi primit, având o comunicare urgentă să-mi facă. Zece minute mai târziu era la mine. Face apel, din partea Regelui, la concursul şi la discreţia mea, şi-mi cere părerea mea asupra următoarelor acte: Un proiect de tratat şi două protocoale secrete cu Polonia, pe care Take Ionescu vrea să le semneze mâine cu Sapieha, ministrul afacerilor străine poloneze. —*Tratat:* Alianţă defensivă în cazul când una din ţări ar fi atacate, pe graniţa orientală, aşa cum este fixată pentru România prin tratatele generale; iar pentru Polonia, aşa cum rezultă din tratatul de la Riga sau din orice tratat care ar confirma pe acesta din urmă. Obligaţiune de a încheia o convenţie militară. Obligaţiune de a comunica Societăţii Naţiunilor. Se declară că s-a luat cunoştinţă de acordurile în curs de executare (Mica Înţelegere). — *Protocoale:* Cum orice tratat este nul în Polonia dacă nu este ratificat de Dietă, se ia angajamentul să se păstreze secretul atât faţă de Societatea Naţiunilor cât şi faţă de celelalte ţări, însă în caz de pericol tratatul rămâne executoriu. — Printr-un al doilea protocol, se ia angajamentul că acordurile, cu Cehoslovacia, Sârbia şi Grecia (Mica Înţelegere) vor fi transformate în tratat. Noi vom da concursul pentru regularea favorabilă a chestiunii Sileziei de sus; în schimb Polonia ne oferă o ratificare de graniţă spre Maramureş.

Mişu îmi arată şi o telegramă de la Ghica din Paris:

«Berthelot (secretar general la Afacerile Străine), declară: Aranjamentul făcut la Paris de Sapieha este o simplă obligaţiune a Francezilor de a procura –arme, echipament şi Stat-Major, în caz de atac al bolşevicilor sau al Germanilor; aranjamentul comercial este aproape nul, căci Polonezii s-au arătat foarte aspri neavând nimic de furnizat. Berthelot n-a putut să facă să înţeleagă pe Sapieha că era periculos de a se menţine graniţele rupte de la Riga, din cauza eternei inimiciţii a ţărilor ruseşti şi că nimeni n-ar primi o schimbare în tratatul de la Trianon. Sapieha s-a arătat recalcitrant, zicând că puterea lui era mărită prin alianţa cu România.

Înainte de a citi acest document pe care Misu, şiret, nu mi l-a arătat decât după răspunsul meu, am declarat că dacă aş fi ministru, nu aş avea curajul să semnez acest tratat, dar că nu-l voi combate; însă nu trebuie acceptate protocoalele cu niciun preţ. Prin tratat, văd prea bine ce câştigă Polonia, dar nu văd deloc ce câştigăm noi, căci nu ne ameninţă niciun pericol. — După ce am luat cunoştinţă de telegramă, insist cu energie contra semnării: Jignim într-un mod vădit Franţa prin faptul că dăm voie lui Sapieha să ceară cu mai multă putere graniţele de la Riga; şi desigur ne punem cu Anglia în stare de vrăjmăşie, prin faptul că am luat poziţie în contra Germaniei.

Mişu îmi spune atunci acest lucru absolut uimitor: că Regele nu cunoaşte textele decât de astăzi de dimineaţă şi că a fost silit să facă ieri o adevărată somaţie lui Take Ionescu pentru ca ele să-i fie arătate. — *Eu*: «Motiv mai mult pentru a refuza sau pentru a amâna semnătura. Take Ionescu a mai vrut să ne lege într-o expediţie în Armenia fără consimţământul Regelui; dacă Regele tolerează această recidivă, el dă mână liberă tuturor încălcărilor». — *Mişu:* «Regele credea că poate avea încredere în Averescu, dar el consimte la proiect. De altminteri Averescu sfătuise pe Rege sa meargă la Atena şi-i oferise să-l însoţească; Take Ionescu l-a întors însă şi astăzi el refuză să însoţească chiar pe Regina. Averescu nu ştie nimic şi fiecare îi schimbă părerea

cum îi place. Aşa că în caz de refuz, ar trebui poate să demisioneze». — *Eu:* «Şi fără asta guvernul e în stare de lichidare. Ia Regele în sarcina lui nepopularitatea unui război pentru graniţa Poloniei? Există, slavă Domnului, oameni pentru a guverna: Brătianu...» – *Mişu:* «Încă prea de vreme pentru el...» – *Eu*: «El, sau altul cu câteva capacităţi...» – Mişu: «E teamă de alegeri». — *Eu*: «Este o greşeală. Partidul naţional ar da tot Ardealul; de aceasta garantează Maniu; în vechiul Regat orişicine poate face alegerile, mai ales cu ajutorul ţărăniştilor». — (Restul conversaţiei: sondaj asupra politicii interne).

Sfătuiesc să fie întrebat şi Brătianu, fiindcă dacă ar fi şi el de acord, ar fi o mare putere pentru Rege. În timpul conversaţiunei Mişu mi-a spus că este sigur că Brătianu va refuza. De aci conchid că l-a şi văzut.

1 Martie. —Am avut pe dr. Madge la dejun. S-a vorbit de negocierile în curs: «Dacă încheiaţi un tratat mlitar cu Polonia zice Madge, şi dacă Sovietele iau acest pretext pentru a vă ataca, Anglia o să vă spună: Aceasta e treaba dv.; aţi căutat-o, scăpaţi cum veţi putea». — Aceasta este o confirmare a gândului meu. Madge crede că nu se va face tratat. — Seara *Poklevshi:* «Nu este vorba numai de o graniţă la Riga, sau alta; este vorba de un acord în caz de atac; nu puteţi rămâne ca o insulă izolată».

2 Martie. — Nu cred să se fi hotărât ceva cu Polonia. S-a stat de vorbă, aceasta este impresiunea adoptată. Mai ales nu este vorba de vreo convenţiune militară. (Vezi 5 Aprilie).

8 Martie. — Toată săptămâna a fost ocupată la Cameră cu contestaţia alegerii lui *Stere,* cu toate că a avut la Soroca 35.000 de voturi în contra candidatului Toncescu(!) cu 6.000, candidatură impusă de guvern. Dezbateri mizerabile, provocate de Take Ionescu (germanofilia, «Lumina», trădare, etc). S-au schimbat toate înjurăturile posibile şi chiar lovituri. Discursul lui Stere a avut răsunet foarte mare. I-am depus o carte de vizită pentru a-l felicita; el a venit să mă vadă. El este de părere că trebuie evitată venirea liberalilor;

ei cred că vor lua guvernul în curând şi i-au făcut propuneri. E sigur de retragerea lui Iorga şi speră să întemeieze un mare partid ţărănist al României-Mari. Peste trei luni el nu mai răspunde de Basarabia: va izbucni o revoluţie contra administraţiei. Averescu a lăsat pe Take Ionescu să facă ce i-a plăcut, de frica demisiei sale; el va fi cu totul altfel în restul discuţiunii fiindcă Regele i-a spus: «Dacă căderi de la putere nu va fi din cauza demisiei d-lui Take Ionescu», (Stirbey mi-a confirmat această frază a Regelui).

9 Martie. — Germania a respins concluziile Parisului şi a făcut, la Conferinţa de Londra, contra propuneri, care au fost respinse foarte aspru de Lloyd George. Aliaţii vor proceda la sancţiuni: ocuparea oraşelor rhenane, vamă pentru regiunile ocupate, etc. Italia declară că nu va participa la niciun act militar.

12 Martie. — Ieri la Cameră, Madgearu a stabilit că *Argetoianu* dăduse 500.000 lire sterline în bonuri de Tezaur lui Schuller, care a făcut operaţii de schimb în folosul lui, a obţinut exporturi fără taxe şi n-a dat ţării nimic în schimb. Argetoianu s-a mărginit să trateze pe Schuller de escroc şi să spuie că a fost înşelat. — Se dă textul puterilor extraordinare date lui Schuller de Argetoianu.

19 Martie. — Afacerea Schuller a fost reluată cu toate amănuntele. Scandal, înjurături, huiduieli; se pedepsesc deputaţii alandala; Mihalache este expulzat pe zece zile şi toată Federaţia se retrage. Publicul nu se prea emoţionează, dar toată lumea este dezgustată de Guvern.

— Am vorbit cu *Vaida:* el este de acord pe toate punctele, dar nimic nu se face: 1) Iorga încurcă toată Federaţia; 2) Maniu vrea să fie preşedinte de consiliu! Toţi Ardelenii sunt supraclasaţi...

21 Martie. — Au venit la mine Prinţul *Reuss* junior, împreună cu Geheimrat *Arnoldi.* Acesta din urmă zice că în Germania există unanimitate absolută pentru a se rezista măsurilor Conferinţei. Se va face, dacă va fi posibil, comerţ cu neutri; dar guvernul este înţeles cu marea industrie *şi cu*

lucrătorii, pentru ca fabricile să nu lucreze vreo trei sau patru luni... Arnoldi e speriat de corupţia administraţiei, la noi; în Germania se ştie că la noi nu se obţine nimic fără bacşiş, exact ca la Constantinopol. — Aşa a fost şi în Germania sub regimul, din fericire scurt, al socialiştilor. În plus nu poţi ajunge la niciun sfârşit, fiindcă, în ministere, nimeni nu se pricepe. El se gândeşte în mod serios, pentru a putea termina cumpărările de porumb, să intereseze în afacere pe Schuller, care alaltăieri i-a arătat puteri pentru a negocia schimburi în valoare de 500 milioane! (După divulgările de la Cameră!). Pentru a-şi arăta mai bine creditul, Schuller a chemat pe Averescu la telefon spre a cere o audienţă pentru Arnoldi care nu o dorea! «Eine Gemeinheit» a lui Schuller. — A doua zi, Arnoldi s-a contramandat şi s-a dus să-şi prezinte scuzele.

26 Martie. — Regele, fostul Împărat Carol, a intrat pe neaşteptate în Ungaria, s-a consfătuit cu Horthy la Budapesta, a luat comandamentul trupelor puse la dispoziţia sa de către generalul Lehar şi a format un guvern cu Andrassy. Această veste a fost primită foarte rece la noi; singur Take Ionescu, care vorbise la Consiliu de retragerea ministrului nostru, a propus o acţiune militară; face pe gâsca Capitoliului.

5 Aprilie. — Întoarcerea Prinţului Carol de la Atena este din nou amânată fără dată.

— D. *Mişu* se anunţă la mine. Regele studiază modificările de adus statutelor Crucii Roşii(?!) Ar dori să mă vadă. Dar să nu se afle că El este acela care doreşte aceasta. (Crucea Roşie e pretextul care trebuie să-l dau indiscreţilor?...) Doreşte să ştie dacă părăsesc zilele acestea Bucureştiul. — Eu: «Nu. Dar aş dori ca M. S. să-mi fixeze la vreme întâlnirea». — Apoi vorbim politică. Nemulţumire în armată din cauza reducerii soldelor, lucru periculos; din cauza înaintărilor, s-au făcut nedreptăţi deplorabile; se copleşesc sedentarii şi se lasă la o parte acei care şi-au riscat viaţa... Eu: «Dar de ce Regele îngăduie astfel de lucruri?» – Miş*u:*

«El este atât de hun. Este fără apărare. Astfel, cu toate părerile contrarii, a autori*zat semnătura convenţiei cu Polonia aşa cum i-a fost prezentată.* Din fericire că convenţia mai este supusă ratificării: altfel ai putea să te găseşti angajat prosteşte, sau în necesitatea să nu-ţi respecţi semnătura! Acum toată lucrarea în favoarea Micii Înţelegeri reîncepe». — Răspunzând la o întrebare a mea Mişu îmi spune: «Singurii miniştri de război posibili, ar mai fi Văitoianu, care este inteligent şi hotărât, şi Prezan, care e mai puţin deştept, dar cinstit. S-a spus mult rău de Văitoianu, în Basarabia, de anturajul lui... Răşcanu e un arivist, şi puţin cinstit; Regele o ştie!...»

— De abia sosit la Club, Mocsoni mă întreabă dacă am văzut pe Mişu. Deci se pune preţ pe conferinţa noastră; la orele 8 a şi sosit convocarea mea la Palat pentru Vineri 5½.

— Duminică am prânzit la Pleniceanu cu *Titulescu.* Mişu ştia şi-mi spusese că cu greu a reuşit Titulescu să mă întâlnească. De fapt el se anunţase de trei ori la mine şi la urmă îmi trimisese pe secretarul lui general. Titulescu, pe când îmi explica proiectele lui, mi-a vorbit în două rânduri de necesitatea unui guvern de coaliţie.

9 Aprilie. — Lungă audienţă ieri la *Rege,* prietenească, dar din care, după părerea mea, n-a ieşit nimic. — În privinţa impozitelor: Regele cunoaşte conversaţiunea mea cu Titulescu; este şi M. S. de părere că sunt exagerate, dar se va face ceva pentru a le uşura? Mister. Iorga, la o audienţă a vorbit cuminte, el nu vrea să se dizolve Camerele şi trebuie ca acest guvern să voteze legea agrară şi impozitele. — Eu: «Crede că va fi pentru el, şi nu-şi dă seama că se prepară astfel scaunul pentru liberali...». Regele a râs, dar nu m-a dezminţit. —Apoi s-a **v**orbit de pretenţiile lui Maniu de a forma ministerul: «El nici nu vorbeşte franţuzeşte! şi Vaida recunoaşte că aceasta este o piedică». — În urmă am expus sistemul meu cu Maniu ministrul unificării şi toată combinaţia pe care o cred posibilă, cu ţărăniştii şi Ardelenii. —Regele mă întreabă ce durată ar putea avea un astfel de

guvern? «Doi ani, doi ani şi jumătate, răspund eu, n-ar putea dura mai mult; dar în acest răstimp partidele ar relua jocul lor normal». — Regele a aprobat toată expunerea: acesta este singurul indiciu al gândului politic care a provocat audienţa mea. — La întrebarea dacă liberalii ar intra în această combinaţie, şi eu răspunzând că în orice caz ar trebui să li se ofere; Regele a spus: desigur, căci este cu totul altceva dacă refuză de cât dacă se trece peste ei. Aceasta este al doilea indiciu, cam slab, că Regeile nu-şi are încă părerea făcută. — Regele este nemulţumit de administraţia în armată şi de faptul că nu poate obţine o lege a cadrelor. — Eu răspund: «Mai bate, Sire, din picior; a D-tale este puterea». — Regele: «Dar ce crezi că nu bat? Am zis lui Răşcanu: Uită-te la ofiţeri şi pe faţa lor vei vedea că nu sunt mulţumiţi». — Lui Mihalache Regele i-a zis: «D-ta vrei rezbel de clase; eu nu, pentru că este antipatriotic; cât voi fi pe Tron, nu voi tolera lupta de clasă». — «Închipuiţi-vă, mi-a zis Regele, că Vaida mi-a spus că Mihalache e cel mai mare om de Stat al nostru; Eu i-am strâns imâna în semn de compătimire».

19 Aprilie. — *Madge,* întors de la Londra, este foarte grăbit să mă vadă. E bucuros de modul cum s-a terminat în Anglia criza minieră: greva amânată şi alianţa lucrătorilor de la mine, de la căi ferate şi de la docuri, ruptă. «D-l Lloyd George e foarte tare; n-are niciun fel de scrupule: voi vota totdeauna pentru el!». — Îmi mai spune că crede pe Take Ionescu pierdut; el este considerat ca un profesionist al politicii şi din această cauză, periculos; fiindcă profesionistul, ca să-şi poată exercita talentele, are nevoie să tulbure apele. — Madge critică foarte viu tratatul cu Polonia; cu o schimbare de guvern tratatul va cădea. Clauza relativă la o cedare eventuală a unui teritoriu cehoslovac, a nemulţumit Praga; Veverka, după un ordin al lui Beneş, a cerut comunicarea tratatului; Take Ionescu a citit, în faţa ministrului Serbiei, convocat şi el, acest tratat, dar sărind partea aceasta; Veverka a insistat pentru ca să se citească

încă odată paragraful cu pricina şi Take Ionescu s-a roşit până la rădăcina părului. «Nu trebuie, zice Madge, ca un ministru să se expună să roşească, mai ales în faţa unui străin!». — Buna credinţă a Regelui a fost surprinsă prin afirmarea că Franţa şi Anglia vor primi tratatul. Este adevărat că Dering a spus, fără ca să consulte Londra, că principiul unei alianţe defensive poate fi primit, dar «Dering e stupid, cel mai stupid din toţi agenţii Marii Britanii, şi el n-a cunoscut niciuna din clauzele tratatului!».

— Seara târziu am văzut pe *Lupu.* El este foc în contra lui Iorga care i-a spus foarte liniştit: «M-am întâlnit cu Vintilă Brătianu; ştii că s-a schimbat omul? Se uită acum în faţă. Se poate lucra şi cu dânşii?». — Se pare că Iorga ar fi mai schimbăcios ca oricând; Lupu caută să dezlipească ţărănismul de el. — Motivele: Ei nu mai trebuie să aspire la putere; trebuie să-i lase pe liberali, care după un an vor fi gata. Grozavă tactică...!

4 Iunie. — Generalul *Mircescu* soseşte din Bucovina chemat de Averescu; vrea să-i ofere ministerul de război. Răşcanu a refuzat să facă o nouă promoţie de generali la care ţine Averescu, pentru a putea strecura şi pe Dimitrie Soutzo. Mărdărăscu a refuzat şi el. Mircescu îmi cere un sfat, ce să facă? Îl povăţuiesc să se abţină. Mircescu recunoaşte că are, faţă de Averescu care i-a fost profesor, mari obligaţii; el nu va primi decât dacă nu se insistă pentru avansările la gradul de general şi dacă se ia angajamentul, faţă de el, că se vor trimite la front toţi coloneii pe care Preşedenţia îi ţine pe lângă ea pentru a îndeplini funcţiuni civile de control, etc.

5 Iunie. — *Regele* mă întreabă, la curse: «Ce fac Ardelenii?». Îl pun în curent cu câteva vagi conversaţii avute. «Nu pot, zice Regele, dar absolut nu, să-i pun în fruntea unui guvern. Este un lucru imposibil; n-au nici experienţa, nici autoritatea necesară; n-aş putea să fac o astfel de experienţă decât în timpuri normale; şi nu e cazul».

8 Iunie. — Iorga, privitor la legea agrară, face elogiile

liberalilor, şi «Viitorul» ridică pe Iorga în slava cerului. Acord mişcător. Nu le-a trebuit multă vreme nici unora nici altuia ca să-şi schimbe părerile...

15 Iunie. — *Regina* m-a chemat. Ea vorbeşte de toate cu familiaritate, într-un mod plăcut, până şi de Durnell pe oare ar dori să-l vadă din nou în serviciul meu. Apoi Regina strecoară în cursul conversaţiei, venind vorba de daruri: «Orice le face plăcere lui Carol şi nevestei lui; n-au nimic! Familia grecească nu prea e darnică, nici nu prea are de unde; au însă la Paris pe unchiul George (care a luat de soţie pe Princesa Bonaparte), care e foarte bogat. La el e speranţa pentru cadourile de căsătorie. Atunci s-a anunţat lui Carol că familia îi va da un serviciu de ceai de argint şi că George va fi acela care-l va da... Or, George a trimis un fleac, un ceainic mic, de prost gust, o cănuţă pentru lapte, o zaharniţă, totul încăpând pe o tavă mai mică ca o farfurie. Am râs cu mare poftă; şi cum biata Elena era cam ruşinată, pentru a o îmbuna s-a hotărât cu veselie, că serviciul se va păstra pentru primul copil: «va fi excelent pentru dejunul lui de dimineaţă!». Toate acestea povestite de Regină cu mult «umor». — Apoi vorbim de faimoasa încoronare. Regina e furioasă; a vrut chiar să oprească pe Rege să meargă la Alba-Iulia, pentru a nu avea răspunderea ororilor de gust care se pregătesc. — «Sunt artistă şi nimeni nici nu mă consultă! Şi se crede că Eu, fată de împărat rus şi de Rege englez, voi pune pe capul meu o coroană de aramă! Să se culeagă o nuia la Mărăşeşti, să mi se încingă fruntea cu ea, consimt; dar cu aramă? Niciodată! Ce rost are această grabă? D-l Argetoianu pretinde că nu are să cedeze d-lui Brătianu toate actele din istoria noastră; poate c-a făcut vreo prinsoare cu . . . . . .». Şi de mânie Regina avea lacrămi în ochi. «Aş dori ca pentru încoronare, toţi oamenii de frunte din ţară să fie împrejurul nostru; nu numai d-l Argetoianu!». Atunci spun şi eu că încoronarea nu poate fi un sacru, căci este de drept divin; şi apoi diferenţa de religie... Atunci trebuie o ceremonie simbolică, jurământul pe Constituţie;

însă cum se poate jura pe Constituţie când nu avem încă nicio Constituţie? Regina în două rânduri mă roagă cu insistenţă să văd pe Rege şi să-i vorbesc: «D-ta eşti din aceia a căror opinie are greutate pe lângă El».

***22* Iunie.** — Rezumatul convorbirilor avute cu *Regele* la curse, Duminică, şi astăzi în audienţă: – Regele rămâne la punctul lui de vedere; El nu poate guverna decât cu un om din vechiul Regat. Momentul este prea grav pentru a face experienţe. Dealtminteri a spus-o lui Maniu: «Grupaţi-vă împrejurul unui om! Îmi cereţi să înlătur pe Averescu. Să presupunem că aş putea constituţionaliceşte să o fac; ce-mi daţi în loc?». Asupra încoronării: «Ceremonia este necesară, nu pentru vechiul regat, dar pentru Ardeal, care are tradiţia Suveranului încoronat». — *Eu:* «Va fi un sacru? – *Regele:* «Nu». — *Eu:* — «Atunci o ceremonie cu jurământ pe Constituţie; or, nu există Constituţie». — «Nu, nu; am mai jurat odată pe Constituţie». — Eu: «Da, dar ea nu mai există: proprietatea caselor expropiate în favoarea chiriaşilor, legi anulând hotărâri judecătoreşti, etc.» – Regele nu-mi dă niciun răspuns.

Regele: «Generalul Averescu e un naiv; sunt momente când te miri de atâta... candoare. Dacă aş fi fost ascultat când am propus o legaţie la Washington şi dacă s-ar fi trimis Take Ionescu acolo, astăzi eram scăpaţi de el. Am spus lui Averescu: nu-l lua în cabinet, este un şiret şi va acapara tot. Pentru Dunăre propusesem pe Antipa, singurul cu Burghele care cunoaşte bine chestia; mi s-a răspuns prosteşte că ar fi rău primit de străini. În ce priveşte Alba-Iulia: va fi mai puţin urât decât mă temeam; în adevăr, este material modern, dar cărămizile şi coloanele vor fi îmbrăcate în piatră». În urmă spun Regelui că, cu niciun preţ nu trebuie făcut arcul de triumf de «imitaţie», ci de piatră şi că el trebuie aşezat la primul rond a şoselei, iar nu în oribila piaţa Victoriei. După discuţie, Regele mi-a dat dreptate şi mi-a cerut să-i trimit pe Antonescu, autorul planurilor.

30 Octombrie. — Discursul de la Iaşi. Superbă întrunire.

Foarte mare succes.

2 Noembrie. — Am luat lungi vacanţe la Vila Albatros. Regele a făcut o cură la Bagnolles de l'Orne şi a fost bine primit în Franţa. Regina a circulat foarte mult. Averescu a fost la Kissingen; a încrucişat într-o biserică la Nürnberg pe colonelul Sturdza, care a doua zi i-a scris o scrisoare, pe care Argetoianu mi-a arătat-o: îi urează să reuşească mai bine ca dânsul a salva ţara! Take Ionescu s-a plimbat la Aix, la Paris, la Londra, în Elveţia şi a inundat din nou presa cu interviewurile lui. Se spune de toată lumea că toate aceste călătorii s-au făcut pe socoteala celor 14 milioane de franci pe care «Granaria» le-a plătit asupra cerealelor, singurele care au fost predate cinstit, la vreme. Francezii tot mai aşteaptă grâul vândut în 1920 şi în schimbul căruia au avansat 100 milioane pentru cupon. Dar e drept că le-am cumpărat hamuri pentru încoronare, care au fost expuse multă vreme în galantarul şelarului din Fobourg St. Honoré!

— Leul nostru valorează 12 centime cu o tendinţă spre scădere.

— Singurul fapt internaţional mai important: ruptura pe punctul să se producă între Franţa şi Anglia pentru Silezia. Francezii au plasat un capital mare în întreprinderile poloneze; şi cu tot rezultatul faimosului plebiscit, care a dat majoritatea Germanilor, se scindează regiunile, se analizează plebiscitul comună cu comună. Briand a avut şiretenia să pună soluţia în mâinile Societăţii Naţiunilor şi scandalul a fost înlăturat.

5 Noiembrie. — Mişu a venit să mă vestească că Regele dorea să mă vadă chiar în astăseară. Vorbind cu dânsul generalităţi asupra situaţiei, i-a scăpat: «acum că va fi o schimbare...»

Cred şi eu. Sunt 10 zile de când liberalii anunţă ca s-a făcut un acord perfect între ei şi partidul naţional din Transilvania şi că înainte de 15 vor fi la putere. A fost chiar un manifest. Se simte că liberalii sunt foarte grăbiţi, fiindcă la 6 Decembrie trebuie numit guvernatorul Băncii Naţionale!

— La ora 6 când am sosit la Palat, am găsit pe *Titulescu* acolo. El vrea să plece la Paris şi să ameninţe guvernul francez că dacă nu ne vine în ajutor, el va proclama moratoriu şi va căuta un sprijin în altă parte. (M-a lăsat să înţeleg: în Germania). El mi-a explicat că voia să depună 30 milioane de franci francezi ca acoperire şi să «imobilizeze» un miliard şi jumătate de lei şi în acest mod să oprească orice fel de «agiotaje». — «Operaţie de bursă, zic eu». — Dar el nu va pleca înainte, de a căpăta asigurarea Regelui «că nu am să păţesc ca Vaida!».

— *Regele* mă felicită pentru discursul meu de la Iaşi; şi îmi mulţumeşte pentru toastul meu dinastic. Situaţia este foarte rea, şi Regele repetă mereu miniştrilor săi că n-au nicio politică economică, şi că ar fi mai bine să se urmeze chiar o politică defectuoasă decât mai multe deodată. (Regele a recitit discursul meu din Decembrie!), împins de mine, că acuma e momentul de a interveni, Regele spune că nu trebuie să se creadă că nu va şti să-şi asume răspunderile. Eu i-am spus că mă plângeam că toată vara Regele împinsese din toate puterile pe Ardeleni în braţele liberalilor; Regele a încercat să explice, cu multă francheţă, că El spusese Ardelenilor să se unească cu unul din vechile partide ale Regatului, şi că liberalii erau cei mai tari. Regele este, fără îndoială, orientat spre liberali. În adevăr, când am vorbit de Unguri, Regele a răspuns: «Am întrebat pe d-l Brătianu care va fi politica sa faţă de minorităţi». Când i-am spus că pactul cu Ardelenii nu era făcut, el a surâs cu condescendenţa omului care binevoieşte să se îndoiască; când am spus că va fi nevoie să se facă alegeri în plină criză, el a răspuns că nu se teme de ele!». Regele este foarte îndoctrinat, dar nu vrea să se despartă de Averescu cu vrăjmăşie. Argetoianu propune să se aştepte, pentru rezolvarea crizei, ca Parlamentul să fie adunat: «Dar cum pot să deschid Camerele cu o sută de locuri vacante?».

Regele este în curent cu corupţia administrativă. Când s-a întors din călătorie, a vorbit despre aceasta cu Averescu,

căci chiar în străinătate i se pomenise de ea; Averescu s-a prefăcut că-l prinde mirarea, şi a protestat chiar!

Am emis ideea să se dea o ultimă şansă lui Averescu, impunându-i să constituie un guvern tare şi de concentrare. Dacă nu poate s-o facă, asta va fi proba nediscutabilă a neputinţei lui. A spus Regele da, sau nu? Nu sunt în stare să afirm. — M. S. mă anunţă că guvernul voia să-mi ofere postul de guvernator al Băncii ceva?» zice Regele luându-mă la o parte. Din aceasta locuit Bibicescu: «A venit să Mă vadă; este în aşa hal încât trebuie să-i smulgi cuvintele».

6 Noiembrie. — La curse, arăt *Regelui* pericolul celor ce vrea să facă Titulescu: «Mai face să te mai opui la ceva?» zice Regele luându-mă la o parte. Din aceasta conchid că lichidarea e apropiată şi sigură. Dar poţi oare să fii vreodată sigur de ceva, cu Regele nostru?

7 Noiembrie. — Blumenfeld de la Iaşi îmi anunţă că acordul între liberali şi Ardeleni s-a făcut; s-au luat dispoziţii în privinţa cluburilor liberale din Ardeal; la început nu se vor da scaune liberalilor, dar în urmă se vor numi în funcţiuni dintre aleşi, şi locurile lor vor reveni liberalilor. Vaida, Branişte şi M. Popovici sunt aceia care au făcut acordul. «Pupătura cea mare!»... Dar nicio vorbă de vreun program...

— S-a făcut şi pace între Blank şi Vintilă: într-un cuvânt, toate căile sunt preparate. Mircea Arapu, un intim al casei Blank, îmi anunţă: «Adevărul» a fost lichidat de casa Blank, şi fiul, Aristide Blank nu mai are semnătura. Grozav la strâmtoare trebuie să fie casa Blank!

10 Noiembrie. — *Argetoianu* vine la mine ca să-mi propună locul de guvernator al Băncii Naţionale. El vrea să-mi explice ce mari foloase economico-politice ar izvorî dacă aş accepta. Eu o retez: «Nu mă pun în retragere». — El: «Nu este o retragere; poate să fie chiar o reintrare». — Despre politică îmi spune că s-a schimbat ceva în această ţară: guvernele nu mai pot dispare la un singur semn al Suveranului. Băncile opoziţiei nu vor mai fi goale şi s-a căzut de acord cu ţărăniştii. Titulescu părăseşte ministerul; el a

fost lăsat să se ducă la Paris ca să se retragă după un succes; impozitul asupra capitalului va fi părăsit; pentru moment va fi suspendat. Oare câte vor fi minciuni din toate spusele acestea?

11 Noiembrie. — *Mihaly,* vice-preşedinte al Senatului, nu crede că pactul cu liberalii să fie încheiat în adevăr; în orice caz Maniu nu va intra în Cabinet. Pe de altă parte Ardelenii nu vor intra în Cameră cu Averescu: «Argetoianu este un om prea încrezut. Dacă lucrurile nu se aranjează, Averescu va căuta un şah la Rege! — Tot Ardealul s-ar grupa împrejurul d-tale!».

— În aceiaşi zi Gică *Ştefănescu,* care a avut o lungă convorbire cu Lupu, pretinde că ţărăniştii au încredere în mine, chiar pentru a face alegerile. Toate acestea sunt foarte măgulitoare, dar nu dau niciun rezultat!

17 Noiembrie. — Totul este rupt între Brătianu şi partidul naţional. Bontescu şi-a dat toată osteneala ca să ajungă la acest rezultat, împreună cu Branişte, cu toate că acesta era unul din plenipotenţiari. Guvernul s-a grăbit să promulge convenţiunea cu Banca Agrară, şi aceasta strânge împreună pe toţi Transilvănenii, care ştiu că instituţia este antipatică liberalilor. — Guvernul anunţa că e sigur de a deschide Camerele; liberalii spun că sunt siguri de contrariul.

— Iar se strică lucrurile între Englezi şi Francezi. Înţelegerea făcută de Franklin-Bouillon cu Kemal la Angora, a exasperat pe Englezi, care consideră acest act unilateral ca o violare a Antantei. O telegramă de la Londra, care expune punctul de vedere englezesc, a fost corectată de cenzură; atunci legaţiunea engleză a comunicat ziarelor textul integral, al cărui ton este foarte viu: – «tratatul este în contrazicere *flagrantă* cu asigurările date de d-l Briand».

Mai târziu, Poincaré a criticat în ziarul «Le Temps» înţelegerea de la Angora şi acuză, bineînţeles politicos, pe Briand că ar fi fost... de rea credinţă.

27 Noiembrie. — «Congresul» liberal. — S-a adus multă

lume. Defilare pe calea Victoriei începând de la Şosea; placarde. La Eforie întrunire după vechea formulă: un ţăran(?), un lucrător, un institutor, un basarabean, un Ardelean pentru a proclama gloria partidului liberal. Brătianu a vorbit, singurul din oamenii politici, pentru a nu da o singură soluţie, pentru a nu preciza o singură formulă: «Partidul liberal ştie să asculte glasul poporului şi va şti să descurce situaţia!» – *Nimic nu s*e *schimbă în această ţară!*

— Aseară mi-a fost trimis popa *Man,* deputat. El este un intim al lui Vaida şi al lui Maniu: pleacă la Cluj unde se întruneşte Comitetul executiv şi doreşte să ducă şefilor lui preciziunile mele. La diferitele întrebări ce mi le pune, răspund că primesc un guvern Maniu, dar că recomand o formaţiune prezidată de Averescu, însă numai pe baza programului economic pe care l-am schiţat la Iaşi. Părintele Man mă aprobă cu căldură...

2 Decembrie. — De la deschiderea Camerei, toată săptămâna a fost ocupată cu o violentă controversă împrejurul unor cuvinte de ameninţare pe care Averescu le-a rostit în contra Coroanei. Un comunicat fulgerător al liberalilor, de asemenea al Bucovinenilor lui Nestor; în sfârşit toate gâştele salvând «Capitoliul». — Regele a avut ieri o lungă convorbire cu Averescu: a sosit chiar cu o jumătate de oră întârziere la concertul legaţiunei Italiei. Rezultatul a fost: o retractare pe care Averescu a citit-o şi la Cameră şi la Senat. Fapt destul de umilitor pentru cineva care vorbise: «de aşa rezistenţă, cum nu s-a mai pomenit!» – Garoflid mi-a spus: «Era negru, bietul general, când a citit declaraţia».

5 Decembrie. — Americanul *Clarke* s-a întors din călătoria sa în Ardeal, în care a fost însoţit de d. Stoica şi de unde a adus documente bune a fi întrebuinţate în contra propagandei pe care Ungurii o fac în contra noastră; însă de natură a caracteriza incapacitatea noastră administrativă. În şcoalele ungureşti se mai întrebuinţează şi acum cărţile dinainte de război, care glorifică eroii naţionali unguri, şi în

biserici se mai cântă imnul naţional ungar. — El îmi spune că sunt foarte popular(!) în Transilvania: «Ein Mensch, ein Wort!»

Ministrul *Garoflid* vine la mine ca ambasador, sub forma următoare: «Majoritatea vrea o concentrare: îmi dai voie să o propun şi cu d-ta?» El specifică, rezumându-le, toate punctele discutate şi adaugă: «Dar dacă generalul ar cere o fuziune a partidelor?» – Am răspuns: «În acest caz el nu va avea pe Ardeleni». Şi Garoflid adaugă că o colaborare la guvern ar face fuziunea mai uşoară.

Baranga aduce vestea că Bontescu pleacă diseară cu un vagon ministerial, însărcinat de Averescu, să aducă pe Maniu şi pe Vaida.

7 Decembrie. — Părintele *Man,* ieşind de la Cameră, insistă ca să-l primesc. Vaida a sosit, Maniu nu: Tot aceeiaşi «diplomaţie» cusută cu ată albă. În rezumat: «Situaţia este schimbată, zice Man, din moment ce guvernul v-a făcut propuneri – (desigur nu eu am vorbit de aceasta). —Noi suferim în autoritatea noastră prin faptul că nu suntem în Cameră şi cu toate astea nu vom face noi primul pas; este de datoria guvernului de a ne face propuneri concrete. — (Insist în două rânduri dacă sunt autorizat să comunic aceasta guvernului, şi Man mi-o cere formal). Man: «N-ar trebui să intraţi dv. singur din partidul dv. în guvern; şi apoi cum rămâne cu pactul tacit dintre noi? (Aceasta este, presupun, sensul situaţiei schimbate). — Eu: «Poţi să-i spui lui Vaida că nu voi face nimic fără o apropiere cu Ardelenii».. — Manu, foarte satisfăcut, mă întreabă dacă poate să comunice formal aceste lucruri lui Viama. Îi răspund afirmativ.

11 Decembrie. — Criza este acută la Cameră şi la Senat. Take Ionescu şi ministrul finanţelor sunt foarte viu atacaţi. Se ştie că Take Ionescu a încercat să formeze un guvern în afară de Averescu; el a făcut propuneri directe lui Vaida, care i-a răspuns: «Te împaci cu Marghiloman?» – Toate acestea au supărat pe Averescu şi pe majoritate.

Vineri am fost rugat de *Zamfirescu* să-i acord o

întrevedere la Hotel Bulevard: el cerea ca întâlnirea noastră să rămâie secretă. Mi-a propus din partea lui Averescu, şi autorizat de el, să intru în partidul lui; apoi Averescu, obosit, s-ar da la o parte şi mi-ar da mie direcţiunea partidului. Averescu a căutat un succesor şi nu l-a găsit: «ce ar spune Argetoianu?» adaugă Zamfirescu. — Eu refuz. — Duiliu Zamfirescu mă roagă să vad direct pe Averescu şi adaugă: «Lui Take i se va da, după cum merită, un picior undeva».

Ieri, Sâmbătă, Duiliu Zamfirescu a revenit: «Vei vorbi cu Averescu la începutul săptămânii... «Eu nu arăt nicio grabă. Zamfirescu insiniuiază că ar trebui să văd şi pe Ardeleni. (Presupun că se întâmpină greutăţi din partea lor). Eu răspund că nu stau de vorbă nici într-o parte nici într-alta; nu pot să mă substitui preşedintelui de Consiliu actual sau «în spe».

În fine, azi dimineaţă, după ce m-a căutat în tot oraşul, Zamfirescu îmi telefonează că are o mulţime de noutăţi bune să-mi spună şi că vine *să mă ia* la ora 1¾. «Dimineaţa» dă demisia lui Take Ionescu ca sigură.

— Lupu a spus ieri lui Gică Ştefănescu că el şi cu Stere au somat pe Averescu să încheie cu Marghiloman şi să rupă cu Take Ionescu.

— Ora 2, la *Averescu.* El începe cu vorbele: «Pe cine nu-l laşi să moară... A trebuit două luni, ca să dau un minister d-lui Take Ionescu, pe care Regele nu-l prea voia...» El şi-a dat demisia azi dimineaţă, împreună cu Mişu Antonescu. Sunt trei portofolii vacante şi Averescu oferă: Afacerile Străine lui Vaida, Justiţia lui Maniu, Comerţul şi Industria mie. — Vorbesc de program: «Ne vom înţelege între noi», îmi răspunde Averescu. Vorbesc de mari concesiuni ce trebuie făcute Ardelenilor. El răspunde: «am şi eu oamenii mei la Alba-Iulia: Mihali, Goga, Lucaci...» — Constat încă odată că nu vorbim aceeaşi limbă. Dau sfatul să se înţeleagă întâi cu Ardelenii, care sunt o putere parlamentară, şi apoi cu mine care n-am niciun aport în Cameră. Dar, cum insistă pentru un răspuns, pentru că va vedea mâine pe Rege, îi spun că:

trebuie să se gândească la o remaniere mai largă, care să dea impresia unei grupări de partide şi că trebuie să dea trei locuri Ardelenilor şi două progresiştilor. Dacă poate să se înţeleagă numai cu trei portofolii, îi voi da pe cineva sigur pentru a arăta concursul meu, – dar că intrarea mea în guvern ar servi la Finanţe; la Comerţ însă n-ar avea nici un rost.

— La ora 6 muzică şi ceai la *Regina* (a se vedea 20 Dec). De la început *Regele* mă ia de-o parte, căci «n-am venit decât ca să vorbesc politică cu d-ta», îmi spune el. Conversaţie toată vremea cât a ţinut concertul; adeseori aud rău pe Rege, cu toate că-mi vorbeşte la ureche. Nicio indicaţie în ceea ce priveşte manoperile lui Take, nici în privinţa liberalilor. (Colonelul Arion, care era la ceai, a văzut azi dimineaţă pe Take Ionescu, care nu pierduse orice speranţă de a forma el guvernul). O aluzie directă a Regelui: A nu se uza pentru un guvern de 2—3 săptămâni o putere care va putea fi mai bine întrebuinţată mai târziu. Regele îşi rezumă gândul în modul următor: El vrea o destindere (a insistat de mai multe ori asupra destinderii); nu trebuie ca soluţia să mai zăbovească; cheltuelile inutile trebuie reduse; vrea un regim economic care să permită colaborarea capitalului străin; respectarea pactului de la Alba-Iulia; impozitele noi, puse treptat la o parte. — Am profitat de ocazie ca să spun că reîntoarcerea prea grabnică a liberalilor va găsi multă opoziţie, şi că luptele electorale vor fi teribile.

— Seara *Garoflid,* ieşind de la Consiliu, vine la mine. Întrevederea lui Averescu cu partidul naţional n-a dat niciun rezultat; Maniu s-a dat în lături, iar Vaida a spus că din moment ce se tratase cu liberalii, partidul naţional nu putea dintr-odată să vie la Averescu şi că, dacă s-ar trece mai întâi printr-un guvern intermediar Take Ionescu, lucrul ar fi mai uşor... (Şiretenie!) În urmă Garoflid mă roagă să văd pe Ardeleni ca să le deschid ochii. Îi răspund că o voi face numai în cazul când preşedintele de consiliu m-ar ruga el s-o

fac.

12 Decembrie. — Primul, dintr-o zi agitată, care vine să mă vadă este *Mihaly.* Din convorbirea cu el aflu multe asupra uneltirilor lui Maniu şi Vaida. Mihaly îi crede câştigaţi de liberali; însă ei manevrează în aşa fel ca să aibă aerul, în ziua când liberalii vor apare cu decretul de dizolvare la mână, că au avut mâna forţată. — De altminterea domnii aceştia au anunţat mereu dorinţa de a avea o întrevedere cu mine, întrevedere care n-a avut niciodată loc.

— Al doilea vine *Garoflid,* după Consiliu. El mă roagă din partea lui Averescu să văd pe Ardeleni, hotărât fiind să le facă cele mai mari concesiuni. Garoflid mă mai roagă să văd pe Rege, pentru ca să-i arăt ce greşeală ar face dacă s-ar da, cu mâinile legate, liberalilor. Accept prima parte; dar declin pe a doua. — Rog pe Mihaly să invite diseară la mine pe Maniu şi pe Vaida; se pare de altfel că ei voiau, într-un mod spontan, să vie să mă vadă. Ei sunt însă atât de adaptabili încât lipsa lor nu m-ar surprinde.

— Al treilea vizitator, dr. *Lupu.* Ei declară că va susţine guvernul Averescu remaniat şi că face presiune asupra Ardelenilor ca să intre în el. Ţărăniştii nu primesc cu niciun preţ un minister Take Ionescu. El mă roagă să spun Ardelenilor că ţărăniştii nu pun decât o singură condiţie: votul legii electorale, *asupra căreia ei vor face câteva concesiuni partidului naţional* (acest partid vrea menţinerea actualului regim, care apără pe Ardeleni în contra Ungurilor), căci, zice el cu drept cuvânt, naţionaliştii ar duce litigiul înaintea Societăţii Naţiunilor dacă li s-ar lua drepturile lor de minorităţi. — Lupu mă mai însărcinează să declar că ei ar accepta un guvern Maniu pentru a prezida viitoarele alegeri constituţionale.

— În fine vine *Bontescu,* care explică refuzul de aseară pentru motivul că propunerile lui Averescu erau insuficiente. Naţionalii se tem că Regele n-ar primi combinaţiunile Averescu – (n-ar fi oare o lucrare pe dedesubt din partea lui

Mişu, în favoarea liberalilor?), – ceea ce i-ar compromite gratuit, şi ei îşi închipuiesc o demisie a lui Averescu, cu dreptul, admis de Rege, de a desemna el succesorul lui şi acest succesor să formeze cabinetul.

— La Cameră răspândindu-se svonul că Take Io-nescu s-ar fi angajat faţă de Rege să aibă pe Ardelenii partizani ai lui Averescu, Goga s-a însărcinat să dezmintă faptul. Mi se telefonează că el a făcut-o în termeni foarte vii în contra lui Take Ionescu. *Goga atacând pe Take!!...*

13 Decembrie. — M-am dus să văd pe Ardeleni, după ce am cerut lui Averescu să-mi confirme că mai aveam mandatul lui ca să stau de vorbă cu ei; Garoflid îmi asigurase aceasta, dar Averescu m-a informat prin telefon că el hotărâse să se retragă şi că indică pe Coandă ca succesor; cu toate astea el mă roagă să continui conversaţiile cu Ardeleni; «noroc bun», termină el la telefon. Deci el pune preţ pe aceasta.

Am vorbit două ore, dintâi cu Maniu şi apoi cu *Maniu* şi cu *Vaida.* Lungi, întortochiaţi, plini de reticenţe: Alegeri libere, dar bine conduse; democraţie, dar nu anarhie; economii, dar fără frustraţiuni; reprezentarea minorităţilor, dar nu să se înece Ungurii, etc. etc... Fondul întreţinerii este că ei vor sta de vorbă cu orice preşedinte care va avea dizolvarea; Vaida a arătat chiar că Take i-ar place mai mult decât Coandă; nu v*or să intre într-un guvern care n-ar avea durată lungă.* Ţinta lor adevărată este o grupare: partidul poporului, ei şi Marghiloman; sub preşedinţia mea, zic ei; sub a lor, speră ei. Un astfel de guvern «neutralizat»(?) ar face alegeri care ar da atunci guvernului forma sa definitivă. Toată conversaţia tindea la această concluzie. — Maniu m-a mirat când, vorbind de Take Ionescu, a spus: «Eu nu pot zice unui om care ar fi însărcinat de Rege: dar d-ta eşti plin de păcate. Îl întreb numai: ce ai? ce poţi?» – Probabil că nu trebuie dat decât o creanţă limitată următoarei formule a lui Maniu în favoarea tezei sale: «Mai bine să facem aşa, *bloc în contra Brătienilor* la guvern, decât să-l facem în opoziţie». —

Premisa tuturor raţionamentelor lor este următoarea: tot răul vine din alegerile siluite făcute de Averescu; trebuie alegeri noi care să dea guvernul definitiv.

— La ora 1 se anunţă că Averescu a dat Regelui demisia sa într-un ton foarte aspru (afirmarea aceasta că tonul demisiei ar fi aspru, este falsă. Averescu mi-a arătat textul; el e foarte cuviincios; însă nu este demisie îndemânatică prin faptul că-şi recomandă succesorul) – şi că Take a fost însărcinat să constitue guvernul. Take a cerut un răgaz de trei zile, care i-a fost acordat.

Regele vorbeşte de «destindere»: El alege pe omul cel mai pătimaş şi care stârneşte cel mai mult necaz...El vrea economii: şi ia pe prototipul risipei... Se plânge de corupţie: şi alege pe Take... Mă întreb, aceasta e lucru serios? Sau este comedie?

— Aflu prin Garoflid că Averescu e liniştit, aproape mulţumit; şi prin Corteanu că *Argetoianu* pretinde că el este autorul acestei combinaţiuni care nu e decât o înscenare. Această braşoavă este cu totul în genul lui Argetoianu.

— *Lupu* vine grăbit la mine: cum el trebuie să se întâlnească cu Maniu, vrea să ştie ce mi-a spus. El primeşte, dar trebuie votată legea electorală: vorbisem cu Ardelenii de această cerinţă, care nu părea că ridică vreo obiecţiune prea însemnată. La întrebarea mea, el răspunde că în caz când Take sau liberalii dizolvă Camera, noi mergem împreună la alegeri.

15 Decembrie. — Take Ionescu face toate demersurile posibile pentru a putea să-şi completeze ministerul; se adresează orişicui din majoritate şi chiar afară din Parlament. Toate mijloacele sunt bune, pentru el, căci contează la prorogarea Camerilor, în care răstimp el va putea să evolueze şi să cumpere o majoritate. Nimic de notat pe ziua de eri. — Argetoianu mi-a spus la Club: «Comedia cu Take nu va reuşi; există între Rege şi mine ceva, care îmi permite să fiu afirmativ; Coandă va fi chemat, şi dacă Ardelenii nu intră în guvern, vom merge împreună şi vom

forma cabinetul fără ei». Această siguranţă n-ar fi ea oare un simplu efect al uşurinţei lui Argetoianu?

— Am întrunit comitetul meu pentru a-l consulta: Dacă Coandă ar fi însărcinat cu formarea guvernului, mergem cu el, chiar dacă Ardelenii nu primesc să intre şi ei? Au răspuns afirmativ: Arion, Corteanu, Dobrescu, Cantacuzino; contra s-a pronunţat Hârjeu, dar în urmă şi-a schimbat opinia; Catargi ar fi mai mult contra; Mitilineu, categoric contra, dar s-a raliat când l-am făcut atent că dacă refuzăm soluţiunea Coandă, aceasta ar însemna venirea imediată a liberalilor şi izolarea noastră în alegeri, căci Averescu nu ne-ar ierta căderea lui reală.

— Mârzescu este îngrijat. Coandă a făcut greşeala să spună că el nu va guverna decât după indicaţiile lui Averescu, ceea ce pentru Rege (şi liberalii trebuie s-o ştie) este un viciu redibitoriu. Blumenfeld, trimis de *Mârzescu,* a venit să mă consulte asupra repescuirei lui Coandă, liberalii crezând că Take Ionescu era în stare să se înţeleagă cu ţărăniştii pentru a vota legea electorală, de care ei, liberalii, nici nu vor să audă. Această comedie mă amuză, ea tinde probabil să mă facă sa vorbesc.

— Garoflid (10 ore seara) crede că combinaţia Coandă este foarte compromisă. La gafa declaraţiunilor lui Coandă, a venit să se adauge astăseară, la adunarea majorităţilor, un nou discurs de ameninţări al lui Averescu. Garoflid nu mai vede salvarea decât într-un guvern neutru (naţional) formula Maniu. Mă roagă să lucrez în acest sens pe lângă Averescu.

16 Decembrie. — *Vaida,* la amiază: «Pot şi eu, în sfârşit, să vorbesc deschis cu D-ta». Aceasta este o aluzie la comunicatul dat aseară după o deliberare a Comitetului naţional: refuzul de a participa la guvernul Take Ionescu şi declaraţia că nu vor intra decât în guvernul care va avea dizolvarea. – Vaida mă întreabă ce este de făcut acum pentru a ajunge la formula Maniu; eu i-am destăinuit demersul lui Garoflid şi înţeleg ca partidul naţional să conteze pe mine şi pentru a lucra pe lângă Averescu şi pe lângă Rege! — Când

ieşea Vaida de la mine, Garoflid îmi comunică că aranjase o înter-vedere între mine şi Averescu.

— După înmormântarea fiului generalului Văleanu, ne-am întâlnit, cu *Averescu,* la Preşedinţie. El crede că Coandă va fi desigur chemat; încă de Marţi, 24 ore după demisie, Mişu *a venit să-i spună, din partea Regelui, că Take Ionescu nu va avea nici prorogarea, nici dizolvarea.* Ieri, Regina a mai spus d-nei Averescu că vom avea probabil un guvern Coandă. Dar dacă cumva Regele îl înşelase, aceasta se va vedea mâine.

Din spusele lui se simte că la nevoie el va intra în combinaţia Maniu. M-a întrebat chiar *sub ce formă* ea va fi adusă la cunoştinţa Regelui şi cum se va putea lansa.

17 Decembrie. — Aflu de la Brătescu, cumnatul lui Stelian Popescu, că, cu toată siguranţa lui Averescu şi a lui Argetoianu, Regele a acordat prorogarea lui Take Ionescu!

Scriu imediat D-nei Lahovary pentru a vedea pe *Regina,* chestiuni urgente ale societăţei «Elisabeta». Mi se telefonează că voi fi primit la ora 6 la Cotroceni. Din capul locului spun Reginei că am venit mai ales să-i vorbesc politică; Regina mă ascultă cu multă băgare de seamă; fiecare din întreprinderile ei este un cuvânt potrivit. Când am terminat, Ea mă roagă să redactez imediat o notă ca să nu transmită ceva eronat. — În ultimul sfert de oră Regina îmi vorbeşte, cu o gingaşă ingenuozitate, de lipsa de voinţă a Regelui. — «O acţiune este pentru el o boală». Regina stimează pe Averescu; că dacă el n-a putut niciodată să se înţeleagă cu Regele, este că n-au putut niciodată *să stea de vorbă* împreună. În indeciziunea Regelui este ceva «patetic»; ar vrea totdeauna să facă mâine ceea ce ar trebui să facă astăzi. «Vreau să stau de vorbă cu El dimineaţa, când luăm dejunul aci împreună; îi spun că am să fac cutare sau cutare lucru, neînsemnat, de exemplu să merg la teatru; de îndată deschide gura: ah! ca şi cum ar avea o obiecţiune mare de făcut... «Dar nu este ca să aprobi ce spun, e pur şi simplu ca să stau de vorbă cu tine». A sta de vorbă cu Regele, adaugă Regina, este un lucru care cere o preparaţiune. Regele

observă totdeauna că camerele noastre sunt mai frumoase de cât ale Lui: Dar ai spus Tu vreodată că vrei ca odaia Ta să fie albastră, sau roşie, sau albă? Tu eşti Regele, deci Tu trebuie să spui ce vrei, şi noi ne vom însărcina cu executarea. (Cum reiese din aceste destăinuiri un sentiment de izolare!) – Nicolae este în Anglia; Nicolae se duce la Saint-Moritz; tu te gândeşti: Nicolae se urcă în momentul de fată pe Jungfrau; dar te-ai întrebat vreodată cum Nicolae a sosit în Anglia, cine îl face să călătorească şi cum călătoreşte? Eu sunt aceea care scriu Regelui Angliei, persoanelor din jurul lui, care iau toate dispoziţiile şi aşa mai departe...». La ora 7 am fost condus în apartamentul d-nei Mavrodi şi am redactat cu creionul memoriul cerut de Regina. — În substanţă: Aventura Take Ionescu a redeşteptat cele mai vii susceptibilităţi. — Nu e nici uşurare de raporturi (dau motivele, nici concentrarea – dovadă lipsa de pe lista prezentată Regelui, a Bucovinenilor, Transilvănenilor, Basarabenilor. — Mai mult chiar, s-a aruncat şi pe Averescu în braţele ţărăniştilor.

Din punct de vedere al ţării este imposibilitatea de a se lua măsuri financiare, a căror urgenţă este evidentă. A acorda prorogarea este a descoperi Coroana: 1) A proroga pentru a cumpăra o majoritate? înseamnă a amesteca pe Rege la un trafic imoral. 2) A proroga pentru a câştiga timp spre a merge către liberali, este tot atât de periculos. — Ardelenii îşi pun deja întrebarea: Regele este El liberal?

Dacă Regele n-are încredere în formaţiunea Coandă, care cade de la sine dacă este alcătuită sub condiţia colaborării Ardelenilor, mai este o altă soluţie care poate oferi un guvern «neutralizat» pentru a prezida alegerile. Este: Maniu-Vaida. Acest minister «bine alcătuit» ar avea sprijinul majorităţii, ar fi primit de ţărănişti, ar avea colaborarea mea şi ar alcătui din nou unirea tuturor Transilvănenilor. — (Garantez pentru unirea acestor elemente). Un guvern Maniu nu poate fi atacat de liberali – Regele cunoaşte mdtivele – şi ar lua faţă de Ardelenii din Ardeal

responsabilitatea care o poartă în momentul de faţa vechiul Regat.

Notiţa mea va fi înmânată Regelui: Dumnezeu ştie dacă Brătianu nu o va cunoaşte şi el!... Regina este la curent cu toate. Când am vorbit de Maniu: «Dar ei nu vor cere dizolvarea?» – Am indicat mijlocul prin care se poate evita, în această privinţă, un angajament formal. Când am vorbit de prorogare: «Dar ştiu Eu dacă nu-i prea târziu?»

18 Decembrie: — Take Ionescu şi-a constituit ministerul cu toate rămăşiţele takismului, plus doi transfugi de la Averescu, Mituş Dumitrescu şi Mironescu. «Monitorul» a şi publicat decretul de prorogare: ministerul nici nu s-a prezentat înaintea Camerelor! Nu-mi reamintesc să fi fost vreodată vreun precedent.

— Blumenfeld pretinde că-mi aduce din partea lui *Mârzescu* două precizii: – primul, Brătianu are de gând să se adreseze *tuturor* şefilor de partide pentru opera constituţională. Aceasta este un amendament la declaraţia făcută de Vintilă la Dacia, vorbind de concursul acelora care au făcut unirea, deci cu excluderea lui Marghiloman, Stere, Averescu. Al doilea, el înţelege să zdrobească regionalismul (aviz Ardelenilor).

20 şi 22 Decembrie. — Întâlnesc pe *Flondor* la Vaida-Maniu. Bineînţeles se vorbeşte de reintrarea în Constituţie şi de modul cum s-ar putea tăia calea liberalilor. Înainte de a ne întâlni câteşi patru, *Vaida* îmi spune că Flondor acceptă combinaţia, şi eu îl întreb brusc: «pentru el sau pentru Maniu?» – Mirat, îmi răspunde ca şi cum n-ar fi posibil din partea lui Flondor... — Flondor este mai puţin vorbăreţ ca Ardelenii; înfăţişare bună, înfăţişare de European. — *Maniu*, după o mulţime de circonlocutiuni, paragrafe şi aliniate, sfârşeşte prin a primi ca el să fie desemnat, dar mă îndoiesc că va putea fi vreodată un şef de guvern. Mi s-a părut că Flondor a primit, din toate punctele de vedere, desemnarea lui Maniu. În timpul lungii convorbiri, am aflat o serie de revelaşiuni în privinţa atitudinii Regelui faţă de mine. Lui

Flondor, chiar ieri Regele i-a spus: 1) Că eram bătrân. — Senil?, a întrebat Flondor. — Nu, din contră, o inteligenţă foarte vie. — Dar atunci, a replicat Flondor, aceasta este o calitate mai mult. 2) C**ă** niciodată Ardelenii nu vor merge cu mine. — A pus chiar violenţă în această afirmare, pe care a repetat-o, şi Flondor a trebuit să insiste mult pentru a-i arăta eroarea Sa... (voluntară). — După aceasta îmi spune şi Vaida că Regele i-a spus şi lui că aş fi prea bătrân! Cum se lovesc aceste afirmări cu conversaţia din 11 Decembrie! — Se întâmplă că două zile mai târziu văd pe Mihaly — primit de Rege la 21 – şi pe Averescu, care povestesc: *Mihaly* vorbind de concentrarea cu mine, Regele: «Dar Marghiloman n-are partid!» – *Averescu:* «Regele m-a întrebat în ce termeni eram cu D-ta şi după ce i-am răspuns că nu ne vedem, El a insistat pentru ca concentrarea să se facă şi cu d-ta; sperând desigur că voi refuza. Dar mai târziu, când i-am raportat că eram pe punctul să reuşesc cu Ardelenii şi că mă înţelesesem cu D-ta, tot El mi-a spus: Nu este necesar, ar fi mai mult o slăbiciune!»

Candidatura lui Flondor, pentru a prezida un guvern de concentrare, îşi croieşte calea. Averescu mi-a declarat că el ar primi-o. Are o vie repulsiune pentru Maniu, dar consimte să-l întâlnească la mine.

24 Decembrie. — Conferinţă, la mine, de la 6 la 8 între *Averescu, Maniu* şi eu. Era penibil să vezi cât de amărât este de pe acum Maniu – şi presupun că toţi ai lui sunt la fel, – din cauza atitudinii Regelui. În 1919, la ora 12, el spusese Regelui, care-i propusese să formeze Cabinetul, că primeşte, şi în aceiaşi zi la ora 5 Văitoianu era însărcinat să-l formeze. Pe acest capitol avem şi unii şi alţii multe de zis. Concluziunea la care am ajuns, încetul cu încetul, este: că trebuie să ne unim, pentru a reintra în ordinea constituţională. — Maniu pune toate în funcţiune de dizolvare; chiar Take Ionescu, dacă o are, poate conta pe partidul naţional; cu atât mai mult liberalii, dar cu mare circumspecţiune, căci liberalii reprezintă ameninţarea

permanentă. Câteştrei avem convingerea că Regele vrea sa ajungă, cât mai repede, la liberali. Formula convenită între noi, şi pe care Averescu a mai rezumat-o în punctele ei principale, când ne-am ridicat pentru a ne despărţi:

1) Averescu se angajează să răstoarne pe Take Ionescu, chiar în ziua deschiderii Parlamentului; nicio zi de răgaz. (Maniu spusese ca dacă Take lonescu se obligă să treacă, *în cinci sau şase zile,* legea electorală, Ardelenii ar rămâne neutri. I s-a demonstrat însă, că în practică era un lucru imposibil; la aceasta el a răspuns că cu niciun preţ nu trebuie îngăduit să ajungă la 15 Februarie, căci Take lonescu ar fi om în stare să considere cele trei luni de legislaţiune ca trecute).

2) Majoritatea lui Averescu va sprijini orice guvern de concentrare, care ar lua angajamentul să facă să se voteze: legea electorală, legile financiare şi cele trei declarări de revizuire.

3) Acest guvern, în care liberalii vor fi rugaţi să intre, poate fi prezidat de un neutru: Flondor, Maniu sau un magistrat. Averescu, admiţând ca posibilă candidatura Mitropolitului Primat, pusă înainte de un membru al partidului său, Maniu s-a opus, adăugând că nu primeşte un preot sau un militar.

4) Guvernul acesta va face alegerile din momentul când Camera, odată făcute citirile, se dizolvă de la sine.

5) Sunt însărcinat să aduc, fără întârziere, această soluţie la cunoştinţa Regelui.

În timpul lungii noastre convorbiri, Averescu ne povesteşte că vara trecută Take Ionescu i-a cerut un concediu; se numeşte un interimar, deci el nu mai era decât un simplu particular. În urmă el ridică 263.000 franci (Cudalbu afirmă exactitatea cifrei) şi pleacă în Franţa, în vagon ministerial, însoţit de automobilul lui pe o platformă, şi în acest mod se prezintă oficial la Paris şi la Londra. *Sfântă Democraţie!...*

29 Decembrie. — Audienţă la M. S. Regele. — După

insistenţele lui Vaida, care a venit Marţi să mă vadă, am cerut ieri o audienţă, imediat acordată. De la început, pentru a nu ne rătăci în nimicuri, am spus Regelui că solicitasem o conversaţie politică: «Sunt însărcinat să aduc la cunoştinţa Regelui o soluţie, izvorâtă din lungi conferinţe, care poate rezolva într-un mod parlamentar criza actuală. Vorbesc în numele partidului generalului Averescu, partidului naţional al d-lui Maniu şi a partidului conservator. Cer iertare că figurez şi eu în această întreită înţelegere şi că iau cuvântul în numele ei, căci ştiu că M. V. nu mai crede în existenţa partidului conservator şi că pe mine mă crede prea obosit pentru a mai putea aduce servicii. — Regele se roşeşte până la rădăcina părului şi cu un râs foarte jenat răspunde că «nu aceasta a voit să spuie...»! — Eu: «Vă cer iertare, Sire, n-am venit să mă plâng; oamenii politici cu care M. V. se întreţine, vorbesc... Şi cu toate că M. V. judecă astfel, ei cred că partidul meu şi cu mine mai suntem încă utili».

După această introducere, arăt ce s-a hotărât la 24 Decembrie. Expun avantagiile: 1) Dacă cumva se pierd alegerile, aceasta nu atinge pe Rege, cum ar fi, astăzi, cazul cu partidul liberal. — 2) S-ar da budgetul, la timp: au aş povaţui să se înceapă anul financiar fără budget.

Regele: «Nu, nu, fără budget creditul nostru ar suferi prea mult». — 3) — Revizuirea Constituţiei nu ar mai cere două alegeri, Camera actuală făcând cele trei citiri asupra punctelor de revizuit. — Regele: «Care puncte, căci nu sunt numeroase»? Eu: «Acelea asupra cărora s-ar cădea de acord cu M. V.»- – La punctele arătate de Rege, Senat, limitarea şi împărţirea administrativă a Regatului, adaug cazul de minoritate a Regelui. Şi Regele este de acord. Semnalez pericolul sistemei preconizate de liberali: o adunare naţională, care ar înlocui fără alte preliminări procedura revizuirii, şi rog fierbinte pe Rege să nu renunţe la garanţiile Constituţiei. Regele pare documentat asupra chestiunii; ştie că altfel s-ar putea pune în discuţie chiar forma de guvernământ: «Trebuie ca cuvântul de republică să nu poată

fi pronunţat!».

În cursul conversaţiei, Regele spune că a dat puterea lui Take Ionescu fiindcă îl asigurase că avea partidul naţional cu dânsul; crede şi El că Averescu nu este un răzvrătit, dar este aşa de rece, aşa de închis, încât nu te poţi apropia de el; nu pentru că nu ai vrea, dar pentru că nu poţi să «spargi gheaţa» (timiditatea patetică despre care vorbea Regina). Se poartă aşa de rău cu noi *(«se»,* adică Francezii) că vom fi siliţi să ne legăm din nou cu Germania. Restul conversaţiei, pe un ton foarte cordial, despre toate chestiunile la ordinea zilei. — Când m-am retras: «Hotărârea pe care voi lua-o se inspiră de la *cuminţenie, iar nu de la sentiment...» – Ac*esta este răspunsul la inclinaţiunea liberală, de care vorbisem.

— Seara, la d-na Procopiu, *Regina* mă cheamă lângă. Ea. «Rândul trecut, când am vorbit împreună, era prea târziu; prorogarea era deja acordată». Iar la sfârşitul conversaţiei: *«Nu cred ca El să se gândească la liberali».*

1922

2 Ianuarie. — Madge nu mai înţelege nimic. El se teme ca puterea să nu treacă în mâinile liberalilor, care de sigur nu vor putea s-o păstreze. Transilvania va fi în mare pericol. El crede că Regele va face tot posibilul să prelungească zilele guvernului Take Ionescu, dar cum?

10 Ianuarie. — Astăzi a avut loc logodna Principesei *Maria* cu Regele Serbiei, care a sosit la Sinaia din ajun. Principesa ne telegrafiază direct această ştire. Impresia în public este bună.

— Lucrurile se petrec aşa cum le prevăzuse Madge vara trecută. Marele Consiliu s-a întrunit la Cannes; Lloyd George, într-un memorandum, explică necesitatea de a uşura povara Germaniei şi de a stabili raporturi economice cu Rusia; el oferă în schimb un tratat de garanţie Franţei. — Briand face rezerve asupra a două puncte, dar primeşte principiile arătate şi primeşte o conferinţă economică la Genova, la care Germania şi Rusia vor fi convocate. Italia este însărcinată să facă invitaţiunile.

13 Ianuarie. — Deodată se află retragerea lui Briand. Poincaré, care lucrase mult în contra politicii lui, probabil acum alături cu Millerand, a telegrafiat la Cannes în numele comisiei Afacerilor Străine de la Senat şi a pus 200 de deputaţi să telegrafieze şi ei că nu înţeleg să se scadă întru nimic reparaţiunile datorate Franţei, nici asigurările teritoriale. Briand a declarat că dacă primeşte lovituri de pumnal în spate, el nu mai are autoritatea morală şi se retrage.

15 Ianuarie. — Poincaré a format ministerul şi Lloyd George a părăsit Cannes; e probabil că conferinţa de la Genova va fi amânată. Articolele anglofobe ale lui Poincaré în «Revue des Deux Mondes», nu vor restrânge legăturile cu

Anglia.

17 şi 18 Ianuarie. — Take Ionescu s-a prezentat la Cameră şi a avut votul de neîncredere, cu 190 de voturi contra 81. Nu se credea să fie aşa de lamentabilă căderea lui. Se pare – dar cum poate cineva să fie în aşa hal de uşuratic? – că Grigore Filipescu îl asigurase că va avea sigur o majoritate.

Ardeleniii au votat pentru. Bănuiam că are să fie aşa fiindcă primisem o scrisoare de la Sever Dan prin care pleda pentru o amânare de 15 zile. Aceşti oameni sunt de neînţeles. Este adevărat că Maniu n-a venit la şedinţă; dar Vaida a luat chiar cuvântul pentru a ataca majoritatea! — Iorga a fost de plâns şi a comparat prosteşte pe Regele cu un paravan, în spatele căruia partidul liberal trage sforile. Votul de neîncredere îl atinge tot atât pe el ca şi pe Take Ionescu. Majoritatea s-a ţinut bine, şi pentru prima oară arată un temperament politic. — Ziua a fost rea pentru Rege: deputaţii şi publicul, – dar publicul mai ales – n-au făcut decât să lovească în El.

24 Ianuarie. — Imediat ce s-a cunoscut votul de neîncredere, Regele a chemat pe Brătianu şi i-a încredinţat puterea, fără alte formalităţi nici consultaţii. Numirea lui Văitoianu la Interne a stârnit mirare. Parodia din 1919 – când aşa zis un guvern neutru a prezidat alegerile – este dezvăluită. Mai semnificativă încă este numirea lui J. Th. Florescu la Justiţie: agenţie electorală. Numirea puţin deşteptului general Moşoiu la Lucrări publice s-a făcut în urmă. El se afla în Basarabia, – inspector al cercurilor de recrutare! — după raportul lui Văitoianu pentru a face popularitate politică (există un calendar ilustrat ca piesă de convingere), — a fost adus de acolo ca să contrabalanseze popularitatea partidului naţional în Ardeal. Frumoasă meserie pentru un militar!

Atitudinea opoziţiei a arătat ce personal slab se află la dispoziţia partidelor. — La început toţi erau partizani înflăcăraţi pentru un bloc; Iorga şi luase condeiul pentru a

redacta manifestul. Se făcuse convocări, fără să se ştie cine convoca, la Clubul Ardelenilor: fiecare a trimis reprezentanţi de o importanţă politică mai mică. Eu am trimis pe Corteanu şi pe Marius Theodorian. A doua zi Mihai Popovici telefonează că nu se poate începe nimic fără o prealabilă conversaţie... care nu a avut loc niciodată. Apoi, când Corteanu a telefonat lui Iorga, acesta i-a răspuns – fără a explica sau a se scuza pentru schimbarea de părere – că el se gândea să alcătuiască «liste cetăţeneşti»; Take Ionescu şi probabil fondurile lui Brătianu trebuie să fi trecut pe acolo. Iar cum Ardelenii insistau iar ca să nu se despartă de Iorga, nu s-a mai primit niciun răspuns. În ceea ce priveşte pe Averescu, el a bătut laturile atât de mult încât nu s-ar putea spune dacă din partea lui este duplicitate sau lipsă totală de autoritate faţă de ai lui.

— Brătianu a dizolvat Camerele şi prin decret declară constituante noile adunări. El înlocuieşte cele trei citiri constituţionale prin declaraţiunea sa că din cauza stării de război nu mai avem Constituţie şi că o Adunare Naţională trebuie să ne dea o Constituţie nouă.

Şi când te gândeşti că Regele îmi declarase formal că niciodată nu va consimţi să se dezbrace de garanţia celor trei declaraţii.

Toţi oamenii politici au dat interviewuri pentru a declara această procedură ilegală. — Ce folos!...

— Un conflict de idei se arată între Franţa şi Anglia. Pentru tratatul de garanţii oferit de Anglia, Poincaré pune condiţii care au amânat semnătura, dacă vreodată ea va fi dată. — În ceea ce priveşte conferinţa de la Genova, cu toate invitaţiile făcute de Italia, Franţa propune atâtea lămuriri preliminare, «pro-conferinţe de experţi» încât este fatal ca conferinţa să fie amânată. Aceasta este o înfrângere serioasă pentru Lloyd George, cu atât mai mult că nu se pare că America ar primi invitaţia.

— Eri a avut loc botezul Prinţului Mihai. Toată opoziţia, fără excepţie, s-a abţinut. Singur Mihail Săulescu, Care de

altfel nu era la curent, a apărut la ceremonie. El a venit a doua zi să se scuze, cu toate că eu nu impusesem abstenţiunea prietenilor mei.

25 Ianuarie. — Madge îmi spune: «Guvernul Brătianu va reuşi în alegeri, prin violenţă. Dar ce se va petrece pe urmă: minorităţile, asuprite, vor face apel la Liga Naţiunilor, şi este o greşeală că aceasta nu se ia în serios. Ce va face România, când plângerile Saşilor, Germanilor, Ungurilor vor fi aduse, de Germania, înaintea Ligii? Trebuie ca liberalii să-şi scoată din cap că România va obţine vreodată un împrumut fără garanţii. Ce vor face ei atunci? Pentru Madge, lupta în guvern este între Vintilă Brătianu şi A. Constantinescu, pe care Madge îl găseşte foarte deştept. Constantinescu i-a spus că insistase pentru o înţelegere cu Ardelenii, dar că Brătianu n-a vrut cu niciun chip. În fond Madge îl cam dispreţuieşte; povestindu-mi că în cursul conversaţiei Constantinescu i-ar fi spus: aceasta este un *principiu...* Madge, zâmbind: «Un principiu! Aceşti domni şi un principiu!...»

— După cererea lui Vaida şi a lui Averescu, am văzut pe *Stere.* El este în contra unui pact electoral, şi chiar în contra semnării în comun a unui manifest. S-a dat votul universal fără pregătire; trebuie făcută educaţiunea alegătorului; pentru aceasta trebuie un partid care să nu aibă preocuparea venirii la putere; partidul ţărănist are şi el nevoie de a fi format; pentru educaţia lui, trebuie să fie ţinut în afară de combinaţiile care tind la luarea puterii. Foarte logic. El lucrează (?) pentru viitor.

— În armată a fost un consiliu al inspectorilor. S-a expus, Prinţul cel dintâi, că este lipsă de toate; Brătianu a declarat că nu poate promite nimic. Statul-Major cere încorporarea ctg. 1921 care aşteaptă din Octombrie, dar Brătianu face obiecţiunea că nu vrea să lipsească pe tinerii soldaţi de dreptul lor de vot. A doua zi se află că chemarea contingentului e amânată cu *două luni,* cu toate că efectivele sunt grozav de reduse...

— Generalul Cristescu a fost trimis la Belgrad de Take Ionescu pentru a încheia o convenţie militară; Brătianu i-a făcut aspre mustrări că nu a suspendat semnătura pentru a aştepta noile sale instrucţiuni.

19 Februarie. — Am venit la Constanţa pentru a ţine o întrunire publică. O bandă de beţivi, dintre care doi consilieri comunali numiţi de curând, avocatul Primăriei, trei funcţionari din port, secretarul Camerei de comerţ au spart o uşă ca să intre în sală şi au urlat şi fluierat întru atât încât n-a fost cu putinţă de a se vorbi. Furia lor se îndrepta mai ales contra ţărăniştilor. Dar scandalul a fost atât de mare încât n-a fost cu putinţă să se ţină întrunirea. Acesta este sistemul liberal dinainte de război. De altfel se semnalează ingerinţe cu totul stupide; agenţii beţi terorizează satele. În Basarabia, şi poşta şi telegraful sunt suspendate. La Hotin, telegramele noastre, prin care primeam să candidăm, nu au fost transmise. La Cetatea Albă, prefectul Adamovici rechiziţionează automobilele opoziţiei: «având nevoie să se pună în contact, cu ruralii»! Multe vom mai vedea! În Ardeal birourile electorale anulează pur şi simplu candidaturile care displac.

21 Februarie. — Logodna religioasă a Regelui Alexandru cu Principesa Maria a fost celebrată Duminică. S-a manevrat astfel ca să se evite contactul cu neoficialităţile noastre; iar pentru concertul de astă seară s-au făcut sondaje cu multă insistenţă şi de abia astăzi la ora 12 s-a dat curs invitaţiunilor. Mitilineu şi cu mine, Iorga şi Argetoianu am asistat.

— Nastassievici şi ministrul Nincici mi-au menajat **o** convorbire cu *Regele Alexandru.* M. S. este un om tânăr, călim, inteligent, fioarte amabil, a cărui înfăţişare este corectată de un surâs foarte blând. Conversaţia noastră foarte lungă, a avut mai mult de obiect vechiul sentiment de prietenie pentru Serbia. Am reamintit demersul care îl făcusem în 1900 pe lângă Goluchowsky, după ordinul Regelui Carol, şi bineînţeles am dat interpretarea pe care

am dat-o totdeauna Consiliului de Coroană de la Sinaia în 1914, în care Regele Carol a vrut să iasă cu faţa curată, dar n-a vrut niciodată războiul. – Regele mi-a spus: «Ar trebui să scrii toate acestea, Domnule Preşedinte. Scrie-le neapărat». — Am răspuns, sigur fiind că cuvintele mele vor fi repetate, că pregătesc istoricul evenimentelor de atunci.

23 Februarie. — După cererea sa, am văzut pe Pasici. El venea de la fotograf şi avea la gât superbul vultur de diamant pe care îl cunoşteam. — El vorbeşte mai corect, dar căutându-şi cu greutate vorbele, atât în franţuzeşte cât şi în nemţeşte, deşi întrebuinţează mai uşor această de a doua limbă. Începe prin a-mi spune că ştie cât am fost de maltratat: «D-ta ţi-ai scăpat Regele; ai fost foarte util ţării D-tale». E şi el de părerea mea: crede că experienţa lui Brătianu este foarte delicată; nu se mai poate guverna cu un singur partid; trebuie cât se poate mai mult adunate puterile; curentele cele noi nu trebuiesc neglijate; trebuie sisteme noi: «die alte gute Zeit» nu va mai trăi. —El s-a opus legii agrare, a îndurat-o împreună cu partidul cel nou care s-a născut din ea. În Serbia – ca şi la noi – primul rezultat a fost micşorarea producţiei; ea este redusă la o treime. Vom merge la Geneva, s-a convenit cu România; dar el e hotărât, să nu-şi pună ţara la contribuţie pentru a ajuta ameliorarea economică a Austriei. (A făcut aluzie la Sindicatul marilor aliaţi, care va căuta să pună în spinarea aliaţilor cei mici o parte din suma ce voiesc să se împrumute-Austriei). Eu: «Austria este moartă; nu mai există altă salvare pentru ea, în afară de încorporarea cu Germania; atunci ea nu va mai fi un punct de atracţie pentru Ungaria, care, redusă la puterile ei actuale, nu mai poate fi o ameninţare pentru vecinii ei». — D-l Pasici este de părerea mea, afară numai dacă unele părţi ale teoriei mele, spuse pe franţuzeşte, nu i-ar fi scăpat; dar nu cred.

Este greu de a da înfăţişarea completă a alegerilor care s-au petrecut. Regele nu s-a ascuns un moment: «main forte»; iar Mişu, în diferite circumstanţe, a făcut semnul pumnului

care învârteşte. Guvernul Brătianu l-a slujit pe plac. Toate neomeniile, dar toate; toate violenţele, mărturisite pe faţă; arestările cu duiumul. Dar unde guvernul nu are nicio scuză, este când a silit pe unii prezidenţi de birou – magistraţi! — să comită falsuri: sunt judecători, ca cel de la Hârşova, care izolându-se spre a împiedica orice control, au dat guvernului voturile opoziţiei.

2 Aprilie. — Am convocat *Comitetul* executiv la mine, căci la Club ar fi fost afluenţa prea mare. Au venit mai bine de 50 de persoane. Săulescu lipsă, nescuzat: prietenii spun că e bolnav. *Mi-am dat demisia, motivând-o prin atitudinea Coroanei şi inaptitudinea partidului de a se pleca la cerinţele politicii noi. Coroana poate să-şi arate încrederea unui singur partid; este «à ses risquies et périls»; Ea nu are însă dreptul, pentru a netezi căile acestui partid, să discrediteze sistematic un alt partid. Partidul este victima tradiţiei schimbării partidelor la putere, ca pe timpul Regelui Carol; timpurile sunt schimbate. Un partid care nu se arată, nici măcar la alegeri, este o Academie politică, dar nu mai este un factor constituţional.*

Comitetul a discutat foarte lung; două şedinţe până la **7** seara. Arion, Baranga, generalul Gârleşteanu, Generalul Hârjeu, I. Berceanu, Corteanu, Mitilineu au admis adevărul îndoitei mele teze şi într-un mod unanim.au proclamat că retragerea mea însemnează dizolvarea imediată a partidului. Am fost silit să cedez solicitărilor lor, dar cu îndoita condiţie că se va subveni la nevoile gazetelor şi că se vor reconstitui în mod serios Comitetele. — S-a vorbit mult de o alianţă. Grigore Cantacuzino găseşte că numele partidului este o dificultate; aproape toţi sunt de părere că ar trebui să ne grupăm cu Ardelenii. Idea unei fuziuni cu Averescu este primită cu răceală; partea morală a partidului poporului ridică vii critici.

Mi se dau depline puteri pentru a negocia sau a rămâne cum suntem.

6 Aprilie. — Dr. *Madge,* revenit în ţară de 48 de ore, dejunează la mine. Retragerea lui Lloyd George e apropiată; a făcut mare greşeală că nu s-a retras la primul semn de opoziţie. Partidul conservator va veni la putere; va fi mai folositor să fie la minister oameni de o valoare egală, decât un guvern şters cu o singură personalitate. Politica va fi «pro Germania». El a spus lui Brătianu: «În această rivalitate franco-englezească, ce vei face D-ta?» – «Voi face politică englezească». — «Atunci, faceţi şi politică germană». — Brătianu n-a răspuns nimic. Pentru Madge alegerile române trebuiau să fie ceea ce au fost. Era fatal. Dar slăbiciunea este aiurea: disentimentele Constantinescu-Vintilă Brătianu, ceea ce este pentru el o axiomă. El e revoltat în contra proiectului de lege a chiriilor, care exclude pe străini de la beneficiile legii. Cum se poate să se afişeze, în ajunul Conferinţei de la Geneva, o xenofobie ca aceasta? (Legea a fost modificată în sensul reciprocităţii. Dar cu refugiaţii ruşi ce se face?) La observaţiunea mea: ce se va gândi de noi, când se va afla de modul cum s-a procedat în contra Ardelenilor şi mai ales în contra Ungurilor?, – Madge mi-a răspuns: – «Nu puteţi fi mai discreditaţi decât sunteţi! Cehoslovacia a avut un împrumut, dar ea, a dat garanţii. — Viitorul politic era între Take Ionescu şi D-ta; ai rămas singur; Take Ionescu s-a omorât singur prin «prostia» sa cu guvernul de o lună; la noi este considerat acum ca un om fără scrupule».

10 Decembrie. — Am convocat pentru mâine o întrunire a partidului. De la începutul toamnei a reînceput vânătoarea după partizani; răposatul Nicu Filipescu a făcut şcoală; şi fiul său şi Argetoianu sunt elevi desăvârşiţi. Unul pescuieşte pentru partidul naţional care a luat în cârcă rămăşiţele takismului; celălalt pentru firma socială Averescu; în fond însă pentru el. Şi unul şi celalt pretind că lucrează pentru reconstituirea unui partid conservator: Filipescu înlăturând pe Ardeleni, când va veni momentul oportun; iar celălalt scăpându-se de Averescu. Şi toate aceste intrigi se prind!

Am rămas bizantinii politicii— Bontescu, care critica pe Maniu şi care la sfârşitul lui Iunie trecut a venit să-mi propună o acţiune comună; acelaşi Bontescu a avut obrazul să propună ieri lui *Catargi:* «Treceţi cu toţii, fără d-l Marghiloman, la Averescu (el înţelege că, din cauza takiştilor, ai noştri nu vor merge la ei), să când va veni ceasul, ne vom înţelege şi vom forma guvernul cu participarea... lui Marghiloman». — Este atât de complicat, atât de cusut cu aţă albă, că abia poţi înţelege asemenea demersuri.

— D-l *Retcher,* care tratează cu guvernul chestiunile pendinte între România şi Germania, îmi spune: «Situaţia economică mondială nu se mai poate drege decât trecându-se cu buretele peste toate datoriile izvorâ-te din război. Trebuie ca America, care a câştigat atât de mult asupra tuturor beligeranţilor înainte de a intra în campanie, să înţeleagă aceasta, ca şi Anglia, care a avut cel mai mare câştig. Noi lucrăm, dar în curând lucrul se va domoli din cauza lipsei de credit. În ziua când nu vom mai putea cumpăra bumbac, nici plăti fierul Statelor de la Nord sau al Spaniei, totul se va opri. Am ajuns să ne servim de fier vechi, ultimul ni l-am putut procura în Rusia. Facem un comerţ activ cu Rusia prin Riga; liniile cele mari ruseşti funcţionează. Fără o reacţiune militară care să răstoarne sovietele, ceea ce e oricând posibil, nu va trebui regimului rus mai mult de cinci ani pentru a deveni un guvern regulat. Germania vrea să se înţeleagă cu România; avem nevoie unii de alţii. Brătianu m-a primit bine, şi trag nădejdea că voi ajunge la o tranzacţie».

12 Decembrie. — Ieri toată ziua a fost ocupată de întrunirea noastră. A venit lume de pretutindeni şi toţi s-au arătat foarte calzi. Grigore Carp şi colonelul Gârleşteanu nu au fost cruţaţi. Grigore Cantacuzino singur a avut o notă neplăcută; Arion a ţinut un discurs de om foarte cuminte. Bineînţeles că Săulescu era lipsă.

Astă-seară, prietenii mi-au oferit un splendid banchet la

Athénée Palace; foarte multă lume. Am pronunţat un discurs-program foarte aplaudat; şi cum se deschisese uşile de comunicare cu sala cea mare, doamnele-s-au unit cu manifestanţii. Bontescu, care era însoţit de unele doamne, este cel dintâi care mi-a trimis semne de admiraţiune.

20 Decembrie. — Semnalul de raliere pe care l-am dat şi-a ajuns scopul. Lumea se ocupă foarte mult denoi în oraş, dar, ce e şi mai mult, partidele celelalte au început să dea semn de viaţă. D-l Coltur, un factotum al lui Maniu, îmi spune Carada care a venit cu dânsul, a cerut să mă vadă. El sugerează o acţiune comună. Răspund că nu e nimic mai uşor şi că trebuie numai să fim de acord pe câteva puncte de program. — Aceasta ar complica situaţia, îmi răspunde Coltur; este mai bine să facem o coaliţie de răsturnare a lui Brătianu pe chestia constituţională. (Eterna frică a lui Maniu să se găsească angajat aşa încât să nu poată fi desemnat la sigur ca preşedinte de consiliu!). Maniu vrea să vorbească şi cu Averescu. — Nu prea dau importanţă tuturor acestor «pertractări». — Coltur povesteşte că vara trecută, Iorga a propus lui Maniu o alianţă cu trei condiţii: Iorga, preşedinte de consiliu; mână liberă pentru el în vechiul Regat; război cu ţărăniştii. — Maniu – efect probabil al primei condiţii, – s-a retras, trimiţând felicitări ironice pentru certitudinea afişată de Iorga de a fi şef de guvern.

— Generalul *Răşcanu,* care lucrează din răsputeri în Moldova pentru Averescu şi care, cu Cudalbu, are toată încrederea generalului, a stat mult de vorbă cu mine înainte de a se duce la general, la Severin. Averescu cunoaşte intrigile lui Argetoianu; a pus piciorul în prag la congresul lor de la Sibiu, oprind veleităţile lui Argetoianu de a readuce partizanii în Camera. (Se pare că faţă de Rege şi de Duca, Argetoianu a luat angajamentul să facă pe averescani să intre în Parlament şi că, drept răsplată, se vor avea pentru el în viitor atenţiuni speciale). — Lipsa Ardelenilor dela congres, căci Goga n-a putut să aducă pe niciunul, nici măcar un ţăran din satul lui, a hotărât pe general a nu se

mai ţine la o parte de partidul naţional. — Răşcanu este foarte înflăcărat pentru o acţiune în comun; el nu se îndoieşte că Averescu va împărtăşi aceleaşi sentimente. Pe la 4 Ianuarie s.v. trebuie să primesc veşti.

Am însărcinat pe Răşcanu să spună generalului motivele pentru care atitudinea lui Argetoianu m-a oprit să reiau, până acuma, conversaţiile cu el.

1923.

4 Ianuarie. — Toate gazetele nu vorbesc de cât de o doamnă Leonescu, care a fost arestată împreună cu soţul ei, şef de gară la Bucureşti. Este o afacere de cecuri fără acoperire, o escrocherie de milioane. Gazetele insistă asupra «înaltei» protecţiuni, despre care vorbeşte mereu această doamnă. — Judecătorul de instrucţie a făcut o percheziţie, în prezenţa lui Romulus Voinescu, şi a găsit scrisori ale Prinţului *Carol* în care era vorba de «copiii noştri». A doua zi Voinescu, în numele Palatului, a cerut şi obţinut scrisorile. Judecătorul a fost în urmă aspru mustrat de procurorul general, Moscu, şi apoi şi de ministrul său: J. Th. Florescu ar fi fost foarte bucuros să aibă în mâinile lui acest element de şantaj. Din acelaşi mediu se povesteşte versiunea că în timpul intrigilor Lambrino, această persoană, pe atunci elevă la azilul Elena Doamna, ar fi fost aruncată în braţele Prinţului Carol şi că în urmă dânsa ar fi rămas însărcinată; apoi a avut loc căsătoria de comandă, etc. Se zice că relaţiunile continuau şi acum.

11 Ianuarie. — Rău început de an. Conferinţa de la Paris între şefii de guverne asupra diferendului cu Germania în privinţa reparaţiilor, nu a izbutit, şi chiar în ziua de 5 Bonar Law a părăsit Parisul. Mussolini nu a voit să se ducă la aceasta conferinţă: el era reprezentat de Della Torretta. (Martin Franklin mi-a spus alaltăieri că, şiret, Mussolini pretextând chestii interioare, refuzase să se ducă la Paris: «De ce să merg să mă cert cu oamenii?». Deci eşecul era prevăzut). Englezii au prezentat la conferinţă planul lor prin care dădeau răgaz Germaniei; Poincaré a declarat planul inacceptabil şi pe ziua de 4 membrii conferinţei s-au despărţit, după ce au constatat diferenţele de vederi, dar

făcând pentru rest declaraţii de prietenie. În Anglia toată lumea, începând cu Lloyd George, susţine guvernul. Imediat Turcii, la Lausanne, au retras toate concesiunile ce făcuseră şi Ruşii au început să ceară parliciparea lor la discuţia de detaliu, în chestia Strâmtorilor. — Barbu Catargi îmi spune confidenţial că Jugoslavia a făcut un pact cu Grecia în contra Turcilor, sub auspiciile Angliei, care a promis ca va renunţa la datoriile de război; Bazil Zacharof, prietenul lui Lloyd George, care a făcut cu noi afacerea bonurilor de tezaur, a dat Greciei 150.000 de puşti din ultimul model: afacerea este cusută cu aţă albă. — Aceste ştiri, la care se adaugă puţina prietenie pe care ne-o arată Cehoslovacia – Duca se plânge de aceasta tuturor la Paris (Kiriacescu), – au alarmat guvernul nostru; concediile miniştrilor au fost revocate şi astăzi are loc un consiliu.

În fine astăseară Radio comunică că Francezii au „trecut graniţa şi înaintează spre Essen; toată regiunea Ruhr va fi ocupată. S-a luat Germanilor cărbunii din Silezia; li se ia şi cei din Ruhr: va fi o minune dacă nu se va produce vreo revoluţie sau altă reacţiune.

12 Ianuarie. — *Regele Constantin* al Greciei a murit subit la Palermo. Principesa Elena era de trei săptămâni lângă el. Mai avusese un atac de aploplexie, despre care nu se vorbise. Înmormântarea provizorie va avea loc la Neapole. Am telegrafiat Regelui George şi Reginei Elisabeta şi am primit următorul răspuns de la Atena; «Adânc mişcaţi, vă mulţumim din toată inima pentru partea care o luaţi în marele doliu care ne-a lovit. — Elisabeta – George». — Prinţul Carol va părăsi Bucureştii poimâine, după ceremonia anului nou, pentru a asista la înmormântare.

— Asupra Prinţului *Carol* aflu din aceiaşi sursă că în cuprinsul scrisorilor găsite (vezi 4 Ian.), Prinţul recunoaşte paternitatea copiilor d-nei Leonescu. (De ce «copiilor», căci numlai unul ar fi avut timpul să se nască?). Prinţul scrie că ar fi vrut să dea numele de Cezar celui din urmă – 4 ani – dar că cedează, înaintea, voinţei mamei, pentru numele de

Silviu.

D-na Leonescu a fost în relaţii cu Prinţul Carol înaintea căsătoriei lui, la epoca când se voia să fie despărţit de Zizi Lambrino şi relaţiile au continuat după căsătoria sa. Tânăra persoană era introdusă la Prinţ când comanda în nordul Ardealului, costumată în soldat.

Îmi reamintesc că la acea epoca se zicea la Bucureşti că Prinţul avusese un copil cu o fată din Transilvania: probabil că era vorba de micul Silviu. D-na a fost căsătorită cu un şef de gară: 500.000 lei, plus o zestre de un milion şi jumătate. S-a făcut un pact, redactat de Romulus *Voinescu,* prin care Leonescu se angajează să restituie scrisorile, s-au restituit 60 de scrisori şi cu toate astea, cu ocazia perchiziţiei, s-a mai găsit un sold de scrisori. Aceasta explică prezenţa lui Voinescu. — O denunţare a provocat o nouă perchiziţie şi s-a mai descoperit altă serie de scrisori, printre care şi de la palat, şi un carnet unde detaliile întâlnirilor erau notate zi cu zi. Romulus Voinescu este denunţat de d-na Leonescu ca fiind cauza nenorocirilor ei!...

Acestea la epoca în care Prinţul Carol îmi scria scrisoarea prin care se punea El, şi punea şi pe soţia Lui, Zizi, sub protecţia mea! Frumos!

22 Ianuarie. — Cele zece zile din urmă: vacanţele, Sft. Ion, Boboteaza, – multă zăpadă, regiuni blocate. Camerele închise, scumpetea creşte pe zi ce trece, nu se găseşte carne în piaţă şi totul pe acelaşi calapod. Intrarea Francezilor în Düsseldorf, Essen, etc. şi ocupaţiunea care se întinde, cere mereu forţe noi. Arestarea şefilor industriei, expulzarea marilor funcţionari, grevele care încep, n-au avut până acuma alt rezultat apreciabil decât scăderea francului. Şi, din nenorocire, leul nostru îl imită: a rămas la 8 centime, dar livra englezească este la 930 lei şi lireta aproape 10 lei!

— Am găsit din nou mijlocul să ne acoperim de ridicol. S-a imaginat să se facă o diversiune, pretextând incursiuni ungureşti pe graniţă. Nu erau acte de brigandaj, ci trupe regulate ungare; Ungurii masau trupe: s-a proclamat starea

de asediu la Oradia Mare; s-au rechemat rezerviştii, în fine toată reclama necesară. Ziarul «Le Progrès» s-a înscris în fals din prima zi; dar nu ne-au atacat.

— Camerele trebuiau să se deschidă astăzi, pentru depunerea Constituţiei; se zice că va fi semnalul unei coaliţii, despre care a venit Lupu să-mi vorbească alaltăieri. Zăpada împiedicând comunicaţiile, s-a amânat deschiderea pe Vinerea viitoare.

— Grigore Cantacuzino a venit să mă înştiinţeze «că comitetul din Slatina ne-a părăsit pentru a merge la partidul naţionalist, dar că el rămâne credincios. — Pe de altă parte mi-a spus că vorbeşte din nou politică cu fratele său Mişu, care-i făcuse propuneri... Asta este o preparaţie meşteşugită pentru plecare. Un «handicap» mai puţin pentru mine.

25 Ianuarie. — Gazetele dau rezumatul unui articol atât de violent al lui Lloyd George în contra Franţei, că trebuie să aşteptăm verificarea textului. O notă de reţinut: Germania a şi plătit 6 miliarde mărci aur pentru armata de ocupaţiune şi a furnizat ca material cu mult mai mult decât indemnizarea cerută Franţei de către Bismarck în 1870.

— Întrevedere cu *Averescu.* El a vorbit cu Maniu şi Lupu şi admite coaliţiunea puterilor din opoziţie, dar nu s-au înţeles încă asupra procedurii. Averescu a propus: 1) Un manifest; 2) Întruniri publice, dar serioase, fără înjuraturi, nici violenţe; 3) Demers pe lângă Suveran; şi, în ultimul recurs, o agitaţiune. — Mă lasă să înţeleg că Maniu, ca şi Lupu, ar fi partizanii violenţei imediate. Averescu adaugă: «Lesne de dezlănţuit, dar nu ştii ce drum apucă-» – El mai crede că guvernul va cădea de la sine. Îşi propune, dacă este chemat, să ceară exact acelaşi decret de convocare ca liberalii pentru alegeri, şi noua Cameră va schimba Constituţia pe care liberalii vor să o impună. El primeşte colaborarea ţărăniştilor în opoziţie, dar nu la putere. Nu dă voie partizanilor lui să ia parte la dezbaterile Camerei; s-a voit să se discute chestiunea la Sibiu, dar prin scrisoare el a spus lui Argetoianu că această chestiune şi-a rezervat-o exclusiv, şi

că dacă se discută, va fi nevoie să se discute şi şefia partidului.

Când ne-am ridicat de pe scaun, Averescu mi-a spus: «Ţin să ştii, Domnule Marghiloman, că eu guvern nu fac fără D-ta». — La care am răspuns: «Ţin să ştii că de la mine nu vor veni nici greutăţi, nici luptă de întâietate». El replică: «Nu aş vrea să fiu prim-ministru, numai pentru a nu avea prilejul de a lucra cu acest Rege.

27 Ianuarie. — Am pus la curent Comitetul consultativ. Săulescu nu a venit.

31 Ianuarie. — Am avut audienţă la *Regina* pentru «Elisabeta», dar n-a fost vorbă decât de politică şi de discuţii asupra societăţii. Am atacat cu francheţe faimoasa chestiune a Sovatei şi articolul lui Corteanu care a făcut atâta rău. Regina – desigur la curent prin scrisoarea pe care o scrisesem lui Stirbey, – fără a da prea multă importanţă, a spus în mod vag: «Nu mai îmi reamintesc prea bine; credeam că venea din partea lui Averescu». — Eu: «Generalul face parte, ca şi mine, din oamenii bine crescuţi, incapabili de a insulta o femeie, fie chiar o Regină!» M. S. a fost de părerile mele când am vorbit de chestiunile la ordinea zilei, tulburări antisemite, alegerea între Englezi şi Francezi, chestii economice. — La urmă: «Sunt sigură că Regele ar dori să cunoască opiniile D-tale». — Eu: «Sunt la ordinele M. S.». — «Însă, ar trebui să ceri audienţă».

4 Februarie. — Ca urmare la dorinţa Reginei, Barbu *Stirbey* depune la mine o cartă de vizită, pe când eram la Institutul Social, cu câteva rânduri de o cordialitate cam subită.

— Conferinţa mea asupra doctrinei conservatoare a avut un mare succes. Sala era tixită. Mulţi prieteni n-au putut intra în sală. Lume şi doamne din toate rangurile sociale, mult tineret. Ovaţii la ieşire. Spontaneitatea acestei manifestaţii este un semn al timpurilor!

5 Februarie. — D-l *Kaufmann,* de la Banca de Credit, foarte stimat de Rege, s-a anunţat la mine. El îmi spune:

«Iertaţi-mă că mă amestec în politică, dar am fost însărcinat. Nu pot să spun mai mult. Puneţi-vă la dispoziţia Regelui». — (O fi Stirbey? O fi Mişu)?

— Audienţă la M. S. Regele. Două ore şi un sfert de conversaţie cu *Regele,* în aceiaşi mică bibliotecă unde fusesem primit în 1916, după Consiliul de Coroană. Întrevedere foarte cordială cu Majestatea Sa. Regele, la sfârşit, nouă asigurare de amiciţie şi cuvintele: «Nu face omul totdeauna ce ar vrea». — Ce s-a spus precis în timpul acestei audienţe, sau mai bine zis ce mi-a spus Regele, care a vorbit foarte mult? — Că trebuie ca Constituţiunea să se facă. — Eu: «Dar aşa cum-este ea alcătuită, fiecare guvern va voi să o aibă pe a lui». — *Regele:* «O ştiu. Chestii de discuţie. Asupra amănuntelor trebuie să se discute, să se facă concesii. Brătienii fac greşeala de a trăi numai între ei; cu Ion mai poţi să discut, cu toate că este foarte încăpăţânat, dar cu Vintilă nu este chip, chiar cu *doze homeopatice.* Vintila mi-a promis libertatea comerţului, dar mai târziu. Lui Lupu i-a spus: Naţionalizarea subsolului nu este o măsură democratică? — «Ce spui d-ta de *scandalul* uniunii Ardelenilor cu Takiştii?» Apoi câteva aprecieri dispreţuitoare despre Mişu Cantacuzino. Trebuie soluţii: a cerut lui Maniu pe ale sale. Maniu i-a răspuns: «Noi avem pentru toate chestiunile soluţiunile studiate gata». — Dar alţi Ardeleni I-au mărturisit că nu aveau nicio singură problemă studiată. Regele a înştiinţat pe ţărănişti că cu scandal de stradă nu se vine la putere...

6 Martie. — Am văzut pe Dr. *Madge,* venit ca reprezentant a lui Vickers pentru adunarea generala a «Reşiţei», care a fost amânată din cauza pretenţiunilor liberale de a avea ei singuri cele 60 milioane de capital nou. Un act banditesc. Madge e furios în contra liberalilor, mai ales în contra lui Vintilă; acesta l-a tratat de mamoş, la care Madge ar fi răspuns că este util în viaţă să ai mai multe meserii, numai să fie onorabile! — Nu se va da nimic, absolut nimic, nici în America, nici în Anglia, acestui guvern. Regina

i-a vorbit de o perspectivă Averescu-Marghiloman. El adaugă: «Când veţi fi la putere şi imediat după ce veţi lua-o, vi se vor face propuneri financiare care o să vă mire; dar numai d-tale, nimănui altuia. Prietenii mei din partidul naţional nu sunt deştepţi; cum? ei se unesc cu Filipescu? Greşeală de neiertat. Au pierdut până şi avantajul de a se numi partid naţional din Ardeal!»

11 Martie. — Frumoasă întrunire publică la Botoşani. Sala teatrului plină de lume. Oameni din toate partidele. Discursul meu a fost foarte aplaudat. — Părintele Ardeleanu din Sighetul-Maramureşului a încântat auditoriul. Grigorcea din Cernăuţi mi-a cerut să iau numaidecât contact prin cineva cu cei din Bucovina, care se constituiesc în partid local: Reutz, Simionovici, Florea Lupu. Am însărcinat pe Meissner să ia contact cu ei.

6 Aprilie. — Notele politice sunt foarte puţin interesante. Sub presiunea takiştilor, Maniu şi ai săi au lăsat să cadă contactul cu noi. În tovărăşia ţărăniştilor, ei fac o campanie de întruniri publice, pe care ar dori să o facă violentă, dar care nu emoţionează pe nimeni. Tema constituţională, singura pe care o exploatează, nu interesează. Criza economică ar avea mai mare succes, dar nimeni nu vorbeşte de ea în întrunirile publice, fiindcă ar trebui indicate soluţii, pe care ei nu le au!

1924.

18 Februarie. — Astăzi, ai mei au serbat ziua mea de naştere. Am avut la 9 Februarie 70 de ani, dintre care mai mult de 40 în serviciul Statului. Telegrame venite din Basarabia şi din Ardeal mi-au făcut mare plăcere. Nunţiul, Mgr. Doici, mi-a telegrafiat la Buzău; miniştrii Italiei, Angliei şi Germaniei mi-au arătat multă prietenie. Prietenii mei pregătesc o manifestaţie pentru aniversarea unirii Basarabiei.

N-am mai vrut, din dispreţ să mai consemnez faptele interne. Liberalii îşi bat joc de tot şi de toată lumea. Ei au trei sferturi din ţară contra lor şi tot rămân atotputernici, din cauza moliciunii generale şi a ambiţiei prosteşti a lui Maniu. Cât despre bunul Averescu, el are convingerea că Regele îl va instala în culcuşul ţinut cald de Brătianu, şi în consecinţă el nu face nimic.

— O notă supărăcioasă sunt continuele deplasări ale Curţii. Trenurile regale circulă mai des decât trenurile de marfă. Regina e peste tot, la Serajevo sau la Belgrad, la Roma, la Neapole sau la Malta şi aceste eterne dute-vino politico-matrimoniale au aerul că pun în mâinile ei politica externă. În orice caz îi place să se spună aceasta. — Gică *Ştefănesu,* bine plasat la atelierele C. F. R., pretinde că în 1923 a fost pe zi, pentru Curte, o medie de 1 tren şi ⅓ şi că socoteala suportata de «Datoria publică» a fost de 80 milioane.

19 Februarie. — Am fost primit în audienta la *Rege.* Am dus M. S. un memoriu în chestiunea impozitului comunal asupra curselor. Costinescu, prin surprindere, a făcut să se voteze o dispoziţiune brutală şi abuzivă. Repede a alunecat conversaţia asupra politicii. În rezumat: Regele recunoaşte

ca guvernul este impopular. — «Nu sunt logodit cu liberalii», – dar nu vede nimic. «Am spus lui Maniu: Grupează lumea împrejurul d-tale, alcătuieşte un program dinainte, căci la putere nu se mai poate face, şi aşa voi putea lucra şi Eu... Averescu nu mai are aproape pe nimeni împrejurul lui... Am spus lui Averescu că din nenorocire, şi insist: din nenorocire încă, opinia publică te va primi greu pe d-ta, Marghiloman, ca şef de guvern... Îmi trebuie un program unde să fie expus într-un mod clar vederile în ceea ce priveşte finanţele, criza economică, reforma administrativă, şi... ţăranii...» Şi ca răspuns privirii mele interogative: – «Am dat pământ, dar n-am făcut nimic pentru instrucţiunea profesională a ţăranilor; şi agricultura piere».

Notez trăsăturile generale. Fraza, privitoare la mine, era un răspuns reproşului pe care îl formulasem: «Partidul conservator este prin esenţă dinastic (admis), el nu-şi permite măcar să fie din când în când ironic în ceea ce priveşte Coroana, cum au fost şi vor mai fi alţii (surâs aprobator). Din patriotism, el şi-a luat greaua sarcină să încheie pacea învinsului». — Regele: «Nimeni mai bine ca Mine nu ştie importanţa sacrificiului». — «De ce atunci, în toate ocaziile, ostilitatea Coroanei?» – Regele: «Dar am fost rău înţeles... Averescu a interpretat greşit cuvintele Mele, etc».

Nu înţelegem cum Regele putuse să vorbească de ceea ce spusese lui Maniu. Când cu puţine momente înainte El relevase că de un an Maniu nu venise să-l vadă. Am aflat în urmă, că cu două zile înainte Mihail Popovici fusese primit în audienţă şi că «acest puţin interesant produs al cafenelelor din Viena» fusese însărcinat cu comisionul Regelui. Aceasta coincide cu momentul când, deodată, Maniu s-a arătat intransigent cu celelalte partide şi a luat aere de «prezumtiv».

A dat speranţe lui Averescu, înaintea plecării lui în Italia; a dat aceleaşi speranţe lui Maniu, după plecarea lui Averescu. Din această echilibristică reiese tihnă pentru

liberali.

26 Martie. — Am primit vizita lui *Branişte,* un om pe care îl apreciez mult. Această vizită presupun că este în concordanţă cu unele întrevederi cu Grigore Filipescu, în care *am* spus modul meu de a vedea asupra atitudinii lui Maniu faţă de mine şi faţă de partidul meu. Partidul naţional voia concursul meu în Romanaţi, dar nu înţelegea «să stea de vorbă». Branişte se plânge de atmosfera ce se face partidului naţional. — Eu îi spun verde că nu mai are nimeni încredere. Branişte: – Dar Maniu este un «martir», căci nu vrea nimic pentru el. — Eu: N-are decât să iasă din martiriul lui făcând ceva şi spunând în sfârşit ce vrea. —Branişte: O colaborare cu toate partidele de opoziţie, pe baza unui program, e lucru greu: mai întâi e Averescu... Eu: Aţi prefera poate pe Iorga? — El: Niciodată; el e isteric. — Eu: Dar afirmă că este înţeles cu dv... — El: Maniu e prea cuminte pentru a comite o astfel de nebunie. — Eu: Atunci Averescu este o necesitate din moment ce recunoaşteţi chiar dv. că singuri nu puteţi lua puterea. — Branişte: El e prea prost şi va fi din nou în braţele unui Argetoianu oarecare.

Cu încetul ajungem la declaraţia că starea Ardealului e deplorabilă şi că tot descreditându-l, partidul naţional nu va mai putea stăpâni mulţimea, iar elementele demogogice vor lua-o înainte.

Aceasta era, pare-mi-se, obiectul esenţial al acestei convorbiri.

27 Martie. — Se zice, cam pretutindeni, că Regele începe a se teme ca partidul naţional să nu înceapă să joace rolul lui Rădici şi al partidului croat din Jugoslavia şi că El caută, punând de exemplu pe Titulescu înnainte, sa găsească o formulă în stare să-i contopească. — Aceasta a fi în legătură cu quasi-ameninţările lui Branişte.

— *Stârcea* ţine să mă însoţească la ieşirea de la Club, ca să-mi povestească că acum o luna Regele i-a spus ca şi el îl va însoţi în călătoria Paris-Madrid-Londra; în urmă Regele i-a mai confirmat lucrul a doua oară. De altfel, mai ales la

Madrid, el era foarte indicat, căci cunoaşte toată lumea acolo. Alaltăieri însă vine Stirbey la dânsul ca să-i spună că Brătianu se opune absolut ca Mocsony să facă parte din suita regală, fiindcă vorbeşte de rău partidul liberal, şi, ca hapul să pară mai puţin amar lui Mocsony, era rugat Stârcea să renunţe şi el la călătorie. Regele s-a supus şi drept consolare a numit pe Stârcea Mare Maestru de Ceremonii. Stârcea adaugă foarte amărât: «Se loveşte în Mocsony fiindcă vorbeşte, şi se primeşte ca Mişu să facă mereu intrigi...»

Acest incident caracterizează de minune acţiunea tiranică a lui Brătianu.

28 Martie. — Blumenfeld, trecând în «Adevărul» o notă despre atitudinea lui Constantinescu faţă de Regele George, a fost rugat de Duca să nu mai atingă de loc această chestiune: «Căci guvernul întreg era de părere că această figură de Rege în exil, era un sfat primejdios pentru popor... Că cererile băneşti ale Reginei Elisabeta au provocat o donaţiune». (Duca a lăsat să se înţeleagă că guvernul e acela care a plătit...). — Este clar că există fricţiuni.

— Pleniceanu vine să-mi anunţe că *Titulescu* a fost primit de Rege; el va rămâne surd la orice sugestiune de a face astăzi politică. Regele i-a spus (Pleniceanu se scuză de a raporta aceste cuvinte): «Nu! văd decât capul lui Marghiloman şi... (sau lipsa de...!) al lui Maniu». — Să înţeleagă cine poate.

7 Iunie. — Averescu şi-a avut Marţea trecută parada lui la Parcul Carol: o defilare de câteva mii de partizani. Era reuşit, bine aliniaţi, bine încadraţi: copie de fascio italian. Iar ca idei exprimate: neant. Totul pleacă de la credinţa că el, Averescu, va fi chemat la putere peste cincisprezece zile.

— Partidul naţional a fuzionat cu ţărăniştii, imediat după întoarcerea lui Lupu din călătorie. Cu toate aceste două evenimente, guvernul merge înainte cu legea lui de comercializare a serviciilor Statului şi legea minelor. Mă ţineam de-o parte când Mavrojani, care văzuse pe Grigore

Carp şi Baranga, trimişi de averescani, îmi spune grija generalului în ceea ce mă priveşte! El conta absolut pe mine, dar din toate părţile îi vine zvonul că eu nu aş fi surd propunerilor pe care mi le fac fuzionaţii, etc.

A fi la pândă în ceea ce priveşte toate intrigile posibile, dar a nu se gândi vreodată la teribilele probleme la ordinea zilei, asta este viaţa grupărilor care vor să guverneze!

14 Iunie. — După fuziunea realizată săptămâna aceasta între ţărănişti şi Ardeleni, toată lumea se agită. Averescu vrea să strângă legăturile, ţărăniştii mă roagă să nu iau nicio hotărâre pentru a putea conta pe mine. Argetoianu îmi trimite emisar peste emisar. —Doream să am o situaţiune limpede şi cum Carada trebuia să vadă pe generalul Averescu, —ca urmare a unei precedente întrevederi, – i-am pus în scris: «Generalul se plânge că nu-i vorbesc politică, – or, de la prima întrevedere de la Costică Miclescu, noi n-am mai vorbit. M-am ţinut totuşi ca angajat şi în toate împrejurările i-am luat apărarea, după cum l-am şi prevenit de oarecari intrigi. — La Kişinău generalul a vorbit de raporturile sale cu partidele: Niciun cuvânt despre partidul meu, – răceală la toţi prietenii mei. — Cu toate acestea, când ţărăniştii mi-au trimis în scris invitaţiunea pentru o luptă comună de opoziţie, am spus lui Mihalache că nu puteam să dau un răspuns fără a vorbi şi cu generalul absent!

Mai târziu, la 7 Aprilie, generalul îmi citeşte convocarea pe care o trimitea ţărăniştilor şi Ardelenilor; iar pe mine nu mă invita: n-a avut dreptate, căci aş fi.

Deci, în ideea generatului, sunt o persoană căreia el îi rezervă o întrebuinţare, pe când de partidul meu nici vorbă nu e. – Nimic de mirat, atunci, dacă nu vroiesc să se acrediteze faptul că sunt candidat la un portofoliu şi atunci mă abţin de la orice iniţiativă sau propunere.

Car oda a văzut astăzi dimineaţă pe Averescu, care i-a cerut să-i precizeze ceea ce gândeam despre «fuziunea noastră-». — Am pus din nou în scris: «Marghiloman se menţine la primul lui punct de vedere: Fuziunea se va face

fiind la putere; imposibilă în opoziţie». Când se va cădea de acord pentru formarea guvernului, adică asupra soluţiunilor în materie eocnomică şi financiară şi asupra posibilităţii de a le aduce la îndeplinire şi nicidecum asupra persoanelor şi contingentelor, chestiuni pe care le dispreţuiesc, — a doua zi după constituirea Cabinetului, comitetele noastre se întrunesc şi, conform doctrinei conservatoare, şeful guvernului, în special generalul, devine prezidentul partidului fuzionat.

Este în interesul guvernului viitor, şi pentru prestigiul lui în străinătate, ca el să reprezinte două partide; iar nu unul, plus un singur om.

15 Iunie. — *Lupu* a venit la miue şi s-a scuzat că de la întoarcerea lui de la Londra nu venise încă să mă vadă. El n-are deloc aerul încântat de audienţa lui la Rege, şi nici de fuziune nu e mulţumit. E furios, că întâmpină rezistenţă pentru intrarea lui Stere în comitetul provizoriu în locul lui Halippa, dar va face mai bine scandal decât să renunţe. Maniu rămâne ostil oricărei aproprieri de mine; nu vrea să audă de mine la Finanţe! (S-ar zice că i-am cerut vreodată ceva!?). — Chestiunea mare este Basarabia; Lupu a văzut la Londra pe cei din jurul lui Rakowski (neagă că ar fi văzut chiar pe Rakowski) şi ştie cât de vrăşmaşe ne sunt sovietele. Ce cer ele de la noi? Nici el nu ştie, dar probabil punerea în libertate a lui Bujor. Un guvern democratic ar ajunge mai uşor la o aplanare; de aceasta Lupu garantează. — Dacă guvernul nu se schimbă, peste şase luni va avea cuvântul «forţa!». Ameninţare de republică!

Mă duc, or când s'o încheia viața mea; cu conștiința mea în pace. Am greșit poate mai des decât soc[ot]ește, dar gândul mi-a fost tot-deauna curat și nu-am iubit țara.

Făcut și scris de mine, în București, Duminecă în șapte Octobre, anul una mie nouă sute douăzeci și trei.

A. Marghiloman

7 octobre 1923.

ANEXE

ANEXE DOCUMENTARE

I

Act de fuziunea partidelor conservator şi constituţional

(junimist), 1900:

Împrejurările grele, financiare şi economice prin care trece ţara, fac, în momentul de faţă, că prima datorie a tutulor conservatorilor este de a-şi da mâna şi de a pune în comun munca lor în serviciul tării. — Nu lipsim de la această datorie.

Ou începere de azi partidul constituţional fuzionează cu partidul conservator sub conducerea d-lui George Gr. Cantacuzino, ca şef.

Comitetul partidului constituţional

Iulie 1900.

(Originalul scris de Marghiloman).

II

Privitor la revoltele din 1907.

— Scrisoarea d-rului Gruiescu (din Severin, 14 Martie).

«... Se ştie că de o lună cel puţin judeţul nostru e cutreierat din comună în cătună de loct. reformat de geniu Armăşescu, de loc din Mehedinţi. Cel mai aprig luptător socialist nu putea să facă cât el. Ieri (Sâmbătă), la orele 8 a. m., a venit din Bucureşti şi, făcându-şi apariţia la cafenea, a

fost recunoscut de proprietari şi arendaşi. A fost crunt bătut şi în apărarea lui a venit însoţitorul său, îmbrăcat ca un negustor de rând. Când mulţimea s-a adunat pe capul acestuia din urmă, el a strigat: Staţi că eu sunt căpitan de Stat-Major. Duşi la Poliţie (cel dintâi rănit bine la cap), li s-a făcut perchiziţie. Căpitanul a cerut să fie recunoscut de maiorul Arghirescu de la Statul-Major al diviziei; acesta l-a recunoscut. Apoi a arătat o scrisoare cu acest cuprins:

«Cabinetul ministrului de Război. Se însărcinează Căpitanul de Stat-Major Marin Ionescu pentru a însoţi pe d. Armăşescu în diferite misiuni. Ministru, Gl. Averescu; 16 Martie 1907».

S-a mai găsit o cheie alfabet. Nu a voit să dea niciun detaliu. La Armăşescu s-a găsit 197 de lei, un jurnal «Vestitorul» manuscrise revoluţionare şi un plic vânăt de mărimea obişnuită» rupt la un capăt, gol, cu adresa d-lui V. G. Morţun loco, – scrise de Armăşescu. Plicul nu avea ştampilă de poştaş dar pe colţ are scris cu creionul: «Ţin să te văd înainte de plecare. Vino. V. G. Morţun». — Acest plic căzuse în mâna unui prieten al meu, dar el nesimţind ce importanţă are, l-a dat unui alt prieten liberal, binecunoscut cu Morţun. Plicul l-am văzut. Se vede că după trei ore plicul a intrat în mâna prefectului, căci el dă toată atenţiunea şi tot sprijinul celor doi prinşi. Liberalii sunt consternaţi; cei linşaţi spun că sunt trimişi în unire să calmeze ţăranii. Desigur, acum o lună, Armăşescu a fost trimis de Morţun să agite, şi acum văzând groaznicul măcel, a trimis pe agitatori să-i potolească.

III

Telegrama Ragelui Ferdinand al Bulgariei, cerând pacea. —

3/16 Iulie 1913:

Sa Majesté le Roi de Roumanie – Bucarest.

Ayant la ferme intention de mettre fin dans le plus bref

délai aux rencontres sanglantes entre les troupes bulgares et celles de la Serbie et de la Grèce et désirant rétablir l'ancienne amitié traditionnelle entre la Bulgarie et la Roumanie, Moi et mon gouvernement faisons appel à Votre Majesté en La priant d'ordonner l'arrêt de la marche de ses troupes et d'indiquer les conditions au prix desquelles pourront être renoués les liens traditionnels et amicaux entre nos deux peuples. C'est avec promptitude et dans un large esprit de conciliation que Moi et mon gouvernement examinerons ces conditions et nous efforcerons d'y satisfaire conformément à la dignité de nos peuples et animés du vif désir de resserer à l'avenir les anciennes relations d'amitié qui ont toujours existé entre eux.

Ferdinand [1]

Răspunsul Regelui Carol la telegrama precedentă. —

4 Iulie 1913.

J'ai autant à coeur que V. M. que les rélations amicales qui ont toujours animé la Roumanie envers la Bulgarie, ainsi rue le passé le prouve, soient rétablies aussitôt que cela sera possible. Je ne puis cependant cacher a V. M. que pendant ces sept derniers mois il s'est créé dans mon pays un courant difficile a arrêter, sans que le pays sache clairement

---

1 Majestăţii Sale Regelui României, Bucureşti.

Având intenţia fermă de a pune capăt cât mai curând posibil luptelor sângeroase dintre trupele bulgare şi cele ale Serbiei şi Greciei şi dorind să restabilesc vechea prietenie tradiţională dintre Bulgaria şi România, eu şi guvernul meu fac apel la Majestatea Voastră, cerându-i să comande oprirea marşului trupelor sale şi să indice condiţiile în care legăturile tradiţionale şi prietenoase dintre cele două popoare pot fi reînnoite:

Cu promptitudine şi într-un larg spirit de conciliere Eu şi guvernul meu vom examina aceste condiţii şi vom încerca să le îndeplinim în conformitate cu demnitatea popoarelor noastre şi animate de dorinţa fermă de a consolida în viitor vechile relaţii prietenie care a existat dintotdeauna între ele.

Ferdinand [Trad.cor]

ce que la Bulgarie serait prête a faire pour la garantie de bons rapports futurs. Il appartiendrait donc au gouvernement de Votre Majesté de satisfaire aux désirs de la Roumanie, désirs si souvent exprimés et encore tout dernièrement portés à la connaissance de l'Europe entière».[2]

IV

Telegrama Ţarului la moartea Regelui Carol. —

29 Septembrie 1914:

De Tsarskoeselo. — A.S.M. le Roi Ferdinand,

Partageant de tout coeur le chagrin que tu éprouves, Je te prie de croire à ma sincère sympathie et de transmetre à S.M. la Reine Elisabeth toutes mes condoléances. Je ne doute pas que les liens d'affection réciproque qui m'unissent à toi s'affirmeront toujours davantage et nous permettrons de collaborer utilement au bien-être de nos deux pays, que des intérêts communs appellent à marcher d'accord vers un même but.

Nicolas[3]

---

2 Sunt de acord din toată inima cu M.V. că relaţiile prietenoase care au animat întotdeauna România faţă de Bulgaria, după cum demonstrează trecutul, să fie restabilite cât mai curând posibil. Cu toate acestea, nu pot ascunde M.V. că în ultimele şapte luni în ţara mea a fost creat un curent dificil de oprit, fără ca ţara să ştie în mod clar ce ar fi gata să facă Bulgaria pentru garantarea unor bune relaţii viitoare. Prin urmare, guvernul Maiestăţii Voastre va fi în măsură să satisfacă dorinţele României, dorinţe expuse atât de des şi care în ultimul timp au fost aduse în atenţia întregii Europe ". [trad. cor]

3 De la Ţarskoeselo – M.S. Regelui Ferdinand,

Împărtăşind din toată inima durerea pe care o simţi, Te implor să crezi în sincera mea simpatie şi să-i transmiţi condoleanţele mele către M.S. Regina Elisabeta. Nu mă îndoiesc că legăturile de afecţiune reciprocă care ne unesc se vor întări pentru întotdeauna şi ne vor permite să colaborăm în mod eficient pentru bunăstarea celor două ţări, pe care interesele comune ne cer să mergem împreună spre acelaşi scop.

Nicolas

V

Memoriul înmânat Regelui

la 26 Noiembrie s.v. 1915:

Sire,

În numele partidului conservator şi în deplină înţelegere cu fruntaşii lui, am onoare să supun cu cel mai adânc respect Majestăţii Voastre câteva considerări asupra situaţiunii Ţării. De la ele se va inspira mai cu putere acţiunea noastră, cu dorinţa de a pregăti sau a susţine soluţiuni care nu se mai pot amâna fără prejudiciu pentru viitorul Statului.

Majestatea Voastră îmi va da voie ca în această formă să-I aduc la cunoştinţă ideile partidului conservator, deoarece circumstanţele actuale nu îngăduie toate formulările, nici toate criticile în discuţiunile din Parlament.

Puţin câte puţin atitudinea oficială a Ţării a deviat de la linia care fusese fixată în Consiliul de Coroană de la 21 Iulie 1914. Această deviaţiune ne-a dat înfăţişarea că ţara a rupt-o cu politica ei tradiţională în care, de la 1884 încoace, ea a găsit siguranţa şi putinţa de dezvoltare.

În bună judecată nu se mai poate afirma, azi, că am păzit regulile unei stricte neutralităţi. Din contra!

Primejdia cea dintâi este, dacă ar supraveni pacea, că ne-am găsi cu totul izolaţi între puteri, unele mari, altele pe cale de creştere, din care niciuna nu ar avea cu noi o solidaritate oricare, fie măcar de interese.

Nu învinuim raţiunile care au condus guvernul M. V. Nu le cunoaştem.

Unele rezultate negative le putem însă pipăi de pe acuma.

Deşi convenţiunea IV de la Haga, art. 7 şi 9, ne îndreptăţeau să facem cu deplină legitimitate exportul sau tranzitul a tot ce este necesar unei armate beligerante, am refuzat, de la o dată oarecare, trecerea muniţiilor către

Bulgaria şi exportul grânelor, benzinei şi altor produse către Austro-Germania, pentru himerica speranţă de a avea noi înşine muniţiuni din occidentul Europei sau din America.

Majestatea Voastră ştie că acele muniţiuni nici până azi nu ne-au sosit; că unele, după ce au fost încărcate, au fost reţinute; că în fine, după toate probabilităţile, vor mai trece şase, şapte luni înainte de a avea ceea ce am comandat.

Credeam că, fie pe cale de schimb cu produsele noastre, fie prin conjugare cu tranzitul în Bulgaria, guvernul avea putinţa de a-şi procura tot stocul necesar de la puterile centrale, fără ca prin aceasta să-şi alieneze libertatea de acţiune ulterioară.

În această chestiune jertfa Ţării a fost mare pentru că, fără nicio contravaloare, ne-am lipsit şi de avantajele enorme ce am fi tras din exportul cerealelor şi benzinei, pentru care s-au oferit preţuri necunoscute până atunci.

În felul nostru de a tălmăci libertatea de navigaţiune pe Dunăre, am permis unor vase încărcate cu arme, cu cai, cu muniţiuni, cu oameni armaţi, să acosteze şi să se ravitalieze în porturile noastre.

Am permis spre Serbia ieşirea a tot ce era interzis către Austro-Ungaria.

Chiar acuma în urmă, am aplicat un tratament de favoare unor unităţi armate care au căutat un refugiu în apele române.

Trebuie Sire, că ne oprim cu o oră mai înainte şi să ne întoarcem, şi faţă de puterile centrale, la o politică binevoitoare pe care, cu exces, am practicat-o faţă de cealaltă grupare.

Aceasta se impune cu atât mai mult că avem astăzi elemente de apreciaţiune ca să ne hotărâm dacă o nouă orientare politică este utilă şi posibilă.

Nu este util pentru România ca ea să sprijine o acţiune care aduce pe Rusia la Constantinopole. Atât timp cât stăteau în picioare asigurările date în Septembrie sau Octombrie 1914 că pentru strâmtori se avea în vedere un

regim internaţional şi de libertate a comerţului o nedumerire mai era permisă. După afirmaţiunile însă precise şi categorice din anul acesta că instalarea Rusiei la Constantinopole nu admitea nici control, nici limitare, pe o Mare Neagră devenită Lac Rusesc, credem că o participare a României ar fi o sinucidere economică şi o pieire politică.

Tot asemenea nu este în folosul Ţării un regim de ostilitate cu Bulgaria, întrucât creşterea acesteia ar fi paralelă cu o sporire a României care ar menţine raportul actual de putere între amândouă ţările.

Nu există contrarietate de interese materiale între România şi Bulgaria şi pe această lipsă de concurenţă se pot stabili raporturi economice trainice, a căror întrupare ar fi linia Dunăre-Lagos de care s-a vorbit la 1913, şi care ne-ar asigura o ieşire la Marea Egee, când circumstanţele ar aduce o nouă blocare a Dardanelelor.

Majestatea Voastră ştie încă din Octombrie anul trecut, că în acordul încheiat cu Germania, Bulgaria se obliga să nu hrănească niciun cuget de agresiune împotriva unei Românii «amică». La ceasul de azi, după izbânda din Serbia, forma acestei declaraţiuni este de luat în seamă pentru Dobrogea nouă.

Este în fine evident, din punctul de vedere financiar, că avem tot interesul să menţinem bunele raporturi tradiţionale cu Germania. Datoria noastră flotantă este deja de un miliard. Rusia nu ne poate ajuta, având ea însăşi nevoie de ajutor. Puţinul interes ce-l arată Franţa pentru nevoile noastre de organizare a fost pus, acum doi ani, în evidenţă. Iar Anglia în afară de o nevoie militară a ei şi a momentului, nu credem ca va accepta să se substituie finanţei germane pentru alimentarea permanentă a cerinţelor dezvoltării noastre. (Credem mai ales ca este azi şi primejdios să nu ne croim o nouă orientare internaţională).

Nu ne aparţine să despicăm ce se va produce pe frontul occidental sau pe cel oriental. Un lucru este cert: Puterile centrale nu mai pot fi îngenunchiate în gradul de a li se

putea impune, lor sau aliatelor lor, capitulări şi jertfe de teritorii.

Ceea ce se petrece pe frontul Sud, în atingere cu noi, este însă afirmarea unei supremaţii incontestabile a armelor germano-austro-bulgare şi aducerea pe câmpul de bătaie lărgit a unui nou element, o armată turcă, de astădată înzestrată cu tot materialul necesar.

Puterea de rezistenţă a Turciei de până aci, lasă să se întrevadă şi o putere de ofensivă reală.

Toate ameninţările unei treceri a Huşilor sau unei debarcări a lor în peninsulă, cad faţă de constatarea peremptorie a lipsei lor de mijloace. Dacă, vreodată, aceste mijloace se vor aduna, ele s-ar ciocni în Balcani de armatele a trei ţări care nu pierd, ca alţii, un timp preţios pentru a se organiza. Guvernul are desigur cunoştinţă că la data de 17/30 Noiembrie două divizii germane cu toată artileria grea necesară se aflau deja la Varna, pregătite pentru orice eventualitate.

Aşa fiind, România trebuie să nu piardă o zi pentru a se întoarce la politica de prietenie şi încredere cu Imperiile Centrale.

Aceasta nu ar însemna de loc un resbel *imediat.* Aceasta nu i-o cere nimeni şi nimic. Dar este clar că recuperarea Basarabiei, dacă i-o conveni Ţării să intre, la ceasul ei, în război, se indică din ce în ce mai mult ca o posibilitate dacă este chezăşuită pentru viitor printr-un tratat de alianţă cu puterile centrale, aşa cum i-a fost formulată odată o propunere.

Credem, mai departe, că şi retrocesiunea Bucovinei, propusă astă-vară României, ar putea face obiectul unei noi negociaţiuni.

În orice caz, numai într-o stare amicală cu Puterile Centrale se poate concepe putinţa de a cere condiţiuni de trai politic favorabil pentru congenerii noştri din Ardeal şi o amnistie pentru cei din ei care sunt refugiaţi la noi. Deşi acestea sunt chestiuni de ordin interior, Monarhia vecină a

consimţit să le discute cu Statul Român şi, pe baza acestui precedent, tratativele, care odată ajunseseră la un stadiu satisfăcător, se pot relua şi, avem încredere, cu deplin succes.

Dacă guvernul d-lui Ioan Brătianu este dispus să revină la această politică, pe care singură o credem mântuitoare, partidul conservator îi va da tot concursul lui.

A. Marghiloman.

VI

Tratamentul prizonierilor în lagărele bulgăreşti. —

(Scrisoarea mui ofiţer, locotenent Filipescu, mort în captivitate):

Este poate a douăzecea scrisoare pe care ţi-o trimit şi a suta pe care o scriu pentru Bucureşti de când sunt prizonier, şi totuşi mă îndoiesc că voi avea vreun răspuns, fiindcă sunt sigur că nu va pătrunde în ţară, cum n-au pătruns nici cele de până acum. Nouă prizonierilor români din Bulgaria ni s-a suprimat dreptul de a comunica cu ai noştri. Oficial, ai dimpotrivă dreptul de a comunica cu ai tăi şi să expediezi câte 6 scrisori pe lună; niciuna însă nu ajunge la destinaţie. Şi nici la noi nu pătrunde din ţară nicio veste, niciun rând. Iată de ce va trebui să mă consider ca cel mai norocos dintre oameni, dacă soldatul bulgar, căruia îi încredinţez scrisoarea, ţi-o va aduce, nu pentru a mă servi, ci pentru dorinţa unui bacşiş. Va ajunge astfel la d-ta un glas din mormântul în care sunt închise 60.000 vieţi de atâta vreme, sau mai exact au fost închise, căci mai bine din jumătate din prizonierii români din Bulgaria s-au prăpădit şi mulţi alţii vor pieri până la sfârşitul acestei nebunii sângeroase. Puţini sunt cei care pot să reziste la o foame perpetuă în intemperiile cele mai capricioase, terorizaţi zi cu zi. E destul să-ţi spun prin câteva cuvinte tratamentul la care suntem expuşi noi ofiţerii, ca să-ţi dai seama cât de ticăloasă e viaţa celorlalţi. — Cei 700 prizonieri români ofiţeri din Bulgaria suntem

ţinuţi în trei lagăre: 250 (toţi de la Turtucaia) în lagărul de la Kirdjali; 350 (majoritatea tot de la Turtucaia) în lagărul de la Hascovo, iar ceilalţi 150 (prinşi toţi între Dunăre şi Bucureşti) în lagărul de la Sliven. Un lagăr e o puşcărie. Cei de la Sliven, unde sunt eu de la 25 Martie, cuprinde în afară de 150 ofiţeri şi 50 plutonieri români, iar alţi 2000 soldaţi români, sârbi şi ruşi, care fac acum numai un stagiu de câteva zile (căci sunt trimişi de la o muncă la alta) şi vreo 4—5000 de ostatici sârbi: bătrâni, femei şi copii. Tot acest furnicar omenesc e îngrămădit în vreo 2—3—4 pogoane de teren, înconjurat de santinele de câţiva paşi una de alta. Noi ofiţerii şi plutonierii locuim 200 într-o baracă, dormim jos pe saltele de paie.

La Hascovo, unde am fost până la 25 Martie, nu aveam nici aceste saltele şi dormeam pe podeala goală fără foc, şi aveam pe noi numai hainele cu care fusesem prinşi. Drept hrană ni se da pâine de mălai 500 gr. şi un fel de boabe de grâu fiert. Săptămâni întregi am primit numai o jumătate pâine fără alt adaus. În 7 luni nu am primit nici haine, nici rufe, nici ghete. Cei mai mulţi erau cu zdrenţe şi încălţămintea obişnuită o formează târligi şi sandale de lemn.

VII

Deputaţi (Parlamentul războiului) aflaţi în străinătate. — *(1917):*

Alexandrescu T. Al., Anagnostiade Tache, Angelescu Const., Antonescu Victor, Arţăreanu Dim., Banu Const., Basileseu N., Bogdan L. Dimitrie, Burileanu Dim., Danielopol George, Deşliu Mihail, Dumitrescu-Brăila V., Filitti T. Nicolae, Florescu Th. Ion, Geblescu Const., Georgescu Const., Guţulescu N., Ionescu Victor, Lalu Spiru, Maxim A., Mihail C. Ion, Mille C., Mitescu Ath. Ioan, Moruzi Sebastian, Opreanu Luciliu, Pascal Nic., Popovici C., Purcăreanu I., Şendrea Ştefan, Toncescu Pascal, Vasilescu P., Vrăbiescu

Iulian, Vorvoreanu George, Văsescu G.

Senatori. — Atanasovici Vladimir, Brătăşanu Paul, Căpitanovici Th., Cavadia G., Coandă N., Costescu-Comăneanu, Dissescu C., Drăghicescu D., Kallimiaki A., Ionescu Toma, Mavrocordat A. G., Mironescu G., Negulescu G., Orăscu Scarlat, Pariano C., Stelian Toma, Trifonescu T.

Nota – Cei mai mulţi din aceşti reprezentanţi ai naţiunii interventionişti intransigenţi, aveau o situaţiune militară, sau erau în stare de a purta armele ori de a fi folositori ţării în alt mod. În momentele cele mai grele pentru ţară, plecând de la datorie, au preferat să trăiască, pe seama Statului, la adăpost şi îndestulare, în ţări străine.

VIII

Asupra atitudinii gazetelor intervenţioniste din Bucureşti. — *(v. 22 Ianuarie 1918):*

Agenţia telegrafică din Petersburg publică noi amănunte cu privire la banii pe care i-a risipit guvernul ţarist spre a mitui pe politicieni şi ziarişti. Actul care se ocupă cu mituirea din România cuprinde diferite telegrame schimbate între Poklevski, ministru plenipotenţiar al Rusiei la Bucureşti, şi ministrul de externe rus. Ca agent principal pentru mituirea presei româneşti figurează Take Ionescu.

Într-o telegramă din 21 Martie 1916, Poklevski cere autorizaţia de a acorda lui Take Ionescu un ajutor în sumă de 350.000 ruble pentru ziarul «Universul», ajutor care va fi repartizat pe o perioadă de 7 ani. La 17 Martie, ministerul de externe îşi dete aprobarea.

La 13 Iunie 1916, Poklevski îşi exprimă intenţia de a da 50.000 ruble pentru organul francez al lui Take Ionescu «La Roumanie», al cărui director ceruse această subvenţie.

La 25 Mai 1916, Poklevski declară că socotea suficient, pentru moment, să se acorde un nou credit de 100.000 ruble pentru ziarele «Adevărul», «Dimineaţa» şi «Naţionalul».

În actele privitoare la contra-amiralul Vesselkin, alt agent

al corupţiei ţariste în România, se află date asupra altor cheltueli, între altele pentru întemeierea la Bucureşti a ziarului «Patria».

(Extras din telegramele agenţiilor, în jurnalele de la 22/I/1918),

IX

În chestiunea rezervei de aur a Băncii Nationale. —

(21 Februarie 1918):

(Scrisoare adresată şefului secţiei politice germane la Bucureşti).

Nous avons mardi dernier causé de l'encaisse métallique de la Banque Nationale qui se trouve à Moscou. Elle est de 350 millions environ. Nous cherchions une solution; j'en vois surgir une.

Ne pensez-vous pas, vu la tournure inattendue des choses russes, que, si votre gouvernement traite à nouveau avec les maximalistes, il peut se faire concéder une sûreté à ce sujet?

Comme Etat occupant, vous avez la charge de la situation économique du pays occupé, qui est la majeure partie de la Roumanie. La disparition de cette encaisse affectera très gravement le cours du billet roumain; ce sera donc une diminution sérieuse de l'avoir public.

Sans compter que la chute du billet de la Banque Nationale entraînera la chute de l'autre billet. A ce titre nous avons le droit d'exiger des garanties, en dehors même de l'éventualité d'une paix séparée avec la Roumanie.[4]

4 Am avut marţea trecută probleme cu numerarul Băncii Naţionale, care se găseşte la Moscova. Este de aproximativ 350 de milioane. Căutam o soluţie; vă propun una.

Nu vă gândiţi, dat fiind faptul că în Rusia se întâmplă ceva neaşteptat, că, dacă guvernul dumneavoastră se va trata (negocia) din nou cu maximaliştii, i se poate acorda cu siguranţă o sotiţi pe acest subiect?

În calitate de stat ocupant, sunteţi responsabil de situaţia economică a ţării ocupate, care este cea mai mare parte a României. Dispariţia acestui

Al. Marghiloman.

X

Preliminările de pace din 5 Martie 1918. —

(Semnate de guvernul Averescu):

În dorinţa comună de a pune capăt stării de război între Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria şi Turcia pe de o parte, şi România pe de alta, şi de a restabili pacea, subsemnaţii:

Secretarul de Stat la Departamentul Afacerilor Străine, consilierul intim actual imperial Richard von Kühlmann, ca plenipotenţiar al Germaniei;

Ministrul Casei Imperiale şi Regale al Afacerilor Străine, Consilierul intim al Majestăţii Sale Imperiale şi Regale apostolice, contele Ottokar Czernin von und zu Chudenitz, ca plenipotenţiar al Austro-Ungariei;

Vice-preşedintele Sobraniei d. dr. Momtschiloff ca plenipotenţiar al Bulgariei;

A. S. Marele Vizir Talaat-paşa, ca plenipotenţiar al Turciei, – pe de o parte;

Şi d. C. Argetoianu, ca plenipotenţiar al României, – pe de alta;

După ce şi-a verificat plenipotenţele au convenit ca, după ce convenţiunea de armistiţiu semnată la Focşani în ziua de 9 Decembrie 1917 a fost denunţată la 2 Martie 1918 şi a expirat la 5 Martie 1918 la 12 amiază, să curgă cu începere de la 5 Martie 12 noaptea un armistiţiu de 14 zile cu un termen de denunţare de 3 zile.

Subsemnaţii sunt pe deplin înţeleşi că în acest răstimp, pacea definitivă va trebui să fie încheiată şi anume pe baza

---

numerar va afecta foarte mult preţul (cursul) monedei româneşti; va fi o diminuare serioasă a proprietăţii publice.

Să nu mai vorbim că căderea cursului leului de la Banca Naţională va cauza căderea celeilalte monede. Ca atare, avem dreptul de a cere garanţii, chiar şi în cazul încheierii unei păci separate cu România. (trad. cor.)

următorului acord:

1) România cedează puterilor aliate Dobrogea până la Dunăre.

2) Puterile împătritei alianţe vor avea grijă să întreţină pentru România o cale comercială la Marea Neagră prin Constanţa.

3) Rectificările de frontieră cerute de Austro-Ungaria la fruntaria dintre Austro-Ungaria şi România, sunt acceptate de către România în principiu.

4) De asemenea vor fi concedate în principiu măsuri economice corespunzătoare cu situaţia.

5) Guvernul Român se obligă de a demobiliza imediat cel puţin 8 divizii din armata română. Conducerea demobilizării se va face în comun de către comandamentul superior al grupei de armată Mackensen şi de către comandamentul suprem al armatei române.

Îndată ce între Rusia şi România pacea va fi restabilită, vor trebui să fie demobilizate şi celelalte părţi ale armatei române, întrucât ele nu vor fi necesare pentru serviciul siguranţei la fruntaria dintre Rusia şi România.

6) Trupele române vor trebui să evacueze imediat teritoriile Monarhiei Austro-Ungare ce le ocupă.

7) Guvernul român se obligă să înlesnească pe cât îi stă în putinţă transportul de trupe ale puterilor aliate prin Moldova şi Basarabia la Odessa, pe căile ferate.

8) România se obligă de a concedia imediat pe ofiţerii puterilor cu care împătrita alianţă se află în stare de război şi care se află încă în serviciul României; se va asigura acestor ofiţeri de către puterile împătritei alianţe libera trecere.

9) Acest tratat intră imediat în vigoare. Spre confirmare, plenipotenţiarii au semnat acest tratat şi l-au învestit cu sigiliile lor.

Dat în 5 exemplare la Buftea, la 5 Martie 1918.

(ss) C. Argetoianu, general de divizie Lupescu,

(Semnăturile Reprez. puterilor centrale).

XI

Plenipotenţiarii puterilor Ia Tratatul de pace din Bucureşti. —

(7 Martie 1918):

Pentru ROMÂNIA: – Ministrul Preşedinte Marghiloman; Ministrul de externe C. Arion. — Miniştrii plenipotenţiari: I. Papiniu şi M. Burghele.

Pentru GERMANIA: – Secretarul de Stat Ministrul de externe R. von Kühlmann; consilierul intim act. P. von Koerner; Directorul din ministerul de externe dr. I. Kriege; General maior E. Hell, şef de Stat Major al grupului de armată v. Mackensen; Comandor H. Bene.

Pentru AUSTRO-UNGARIA: – Ministrul Casei Imperiale şi de externe S. Baron de Burian.

Pentru BULGARIA: —Preşedinte cons. de miniştri şi de externe dr. V. Radoslavoff; ministru de Finanţe D. Tonceff; General maior P. Tantiloff; I. Kostoff, deputat; profesor L. Miletici.

Pentru TURCIA: – Ministrul de externe Ahmed Nessimi Bey; General de cavalerie Ahmed Izzet Paşa; Sub-secretar de stat la externe Reshad Hikmat Bey.

XII

Telegrama Sfatului Tării din Basarabia. —

(11 Martie 1918):

M. S. Regelui – Iaşi,

În numele Sfatului ţării, care reprezintă poporul românesc din Basarabia dezrobit de jugul secular, aduc Majestăţii Voastre expresiunea credinţei neclintite a întregului popor românesc din România Răsăriteană, care în unire cu ţara-mumă vede chezăşia dezvoltării sale libere, calea neîmpiedicată spre cultura naţională şi dreptatea socială. —

Al Majestăţei Voastre prea plecat servitor, —

Ioan Inculet,
preşedintele Sfatului Ţării
din Basarabia.

XIII

Scrisoarea adresată lui C. Arion privitor la condiţiunile de pace cu Bulgaria. —

(6 Mai 1918, or a 3 jum.):

Mon cher Costică,

Le ministre Burian, qui a déjeuné chez moi et qui sort à l'instant, m-a donné, concernant la question bulgare, les assurances et les explications suivantes:

Vous n-avez absolument rien à craindre et je vous donne *l'assurance* que la prétention ne peut pas être admise. Les plénipotentiaires n'ont pas le droit de renoncer à cette prétention: instructions formelles de Sofia. Eux-mêmes conviennent que la thèse est fausse. Et comme il importe qu'on signe pour que nous-mêmes, les allés, nous puissions avoir ensuite, vis-à-vis d'eux, notre liberté de parole, l'acceptation de l'arbitrage ne présente aucun risque.

J'ai tenu à te consigner, de suite, par écrit, ces paroles pour qu'il en reste la trace. Tout à toi.

A. Marghiloman.[5]

---

5 Dragul meu Costică,

Ministrul Burian, care a dejunat la mine acasă şi care doar a plecat, mi-a dat, în ceea ce priveşte problema bulgară, următoarele asigurări şi explicaţii:

Nu aveţi absolut nicio o teamă şi vă asigur că revendicarea nu poate fi acceptată. Plenipotenţiarii nu au dreptul să renunţe la această pretenţie (cerinţă): instrucţiuni ferme de la Sofia. Ei înşişi sunt de acord că teza este falsă. Şi întrucât este important să semnăm astfel încât noi, cei dispăruţi, să putem avea libertatea de exprimare faţă de ei, acceptarea arbitrajului nu prezintă niciun risc.

Am insistat să vă înregistrez aceste cuvinte în scris, astfel încât să rămână dovada lor. Toate cele bune. [trad.cor.]

XIV

Scrisoarea luii A. M. către generalul Ballif, privitor la întoarcerea Prinţului Carol din Rusia. —

4/17 Sept. 1918:

Domnule General, – Majestatea Sa v-a dat o misiune delicată. Subscriu de-a-ntregul la alegerea făcută şi vă rog să transmiteţi Alteţei Sale Regale Principele Carol, următoarele:

Fac apel la sentimentele Lui de fiu şi de Român ca să curme cu o oră mai înainte îngrijorarea ce a cauzat actul lui. Din nenorocire, toată aventura este cunoscută graţie telegramei trimisă de Alteţa Sa Regală, astfel că nu este chip de a curma răsunetul ei decât retrăgându-se din teritoriul străin. Orice tratative, de familie sau politice, nu pot avea loc prin intermediul telegrafelor sau poştelor străine. Dacă Prinţul nu crede că este de a lui datorie să-şi reia repede rezidenţa legală, el trebuie să se întoarcă în Akerman (Basarabia) sau aiurea. Prinţul nu poate uita că, în orice situaţie s-ar pune în viitor, nu se cuvine să i se reproşeze că, ofiţer comandant fiind, şi-a părăsit regimentul şi a trecut în ţară străină fără concediu. Tot asemenea Prinţul nu trebuie să uite că nu poate sa stea un moment peste graniţă cu paşaport fals. Este mult prea bine născut ca să nu înţeleagă gravitatea acestor fapte.

Sper că va asculta de povaţa unui servitor devotat al Dinastiei.

La nevoie trebuie ca Alteţa Sa Regală să ştie că guvernul va uza de toate mijloacele pentru a opri drumul mai departe.

Strângere de mână,

Al. Marghiloman.

XV

Responsabilităţile nepregătirii armatei la intrarea în

războiu. — (Ancheta comitetului parlamentar pentru darea în judecată a guvernului Brătianu). — Sept. 1918:

1) Depoziţiunea generalului Cottescu:

La intrarea în campanie, corpul de armată pus sub comanda mea era lipsit de armament, muniţii, aprovizionare, etc, aşa că am intrat în luptă cu totul nepregătiţi. Nu ştiu ce va fi avut Ministerul în depozitele sale, dar după o lună am primit ordin ca să nu întrebuinţăm mai mult de trei lovituri de tun în 24 de ore, lucru ce nici nu am comunicat trupei spre a nu-i atinge moralul. Am comandat acest corp de armată până la 19 Noiembrie 1916. În corpul meu au fost fracţiuni de trupe-armate cu diferite arme: unele aveau puşti Manlicher, altele Lebel, altele model 1879; mitralierele cu totul insuficiente, defecte, şi cu muniţii în parte de neîntrebuinţat; de asemenea şi proiectile de artilerie erau multe care nu explodau.

Serviciul de aviaţiune şi baloane lipseau cu totul.

Trupele active cu doi ani înainte de intrarea în războiu au fost întrebuinţate în tot acest timp la lucrări de tranşee, aşa că propriu zis instrucţiunea militară se pierduse cu desăvârşire.

La mobilizare, pentru completarea efectivelor s-au încadrat 3 din 4 părţi cu elemente din care majoritatea nu aveau aproape deloc instrucţia militară. Între ofiţerii de rezervă, care formau majoritatea cadrelor, domnea aceeaşi nepregătire. Aşadar trupa cu care am intrat în luptă, era departe de a fi pregătită. Această insuficienţă de armament şi muniţie a ţinut tot timpul cât am condus acest corp.

Din punct de vedere al serviciului sanitar, am fost mai bine ca în 1913. Serviciul sanitar veterinar era foarte prost făcut.

Ca inspector al armatei n-am fost niciodată consultat în privinţa mobilizării, a gradului de pregătire sau spre a-mi da avizul dacă armata era pregătită să intre în campanie. Pe cât ştiu şi am auzit nici ceilalţi inspectori generali nu au fost consultaţi la intrarea în campanie; singur numai d. General

Averescu ne-a spus ca a făcut un raport scris Ministerului în această privinţă. Sunt absolut convins că eşecul armatei noastre se datorează lipsei de instrucţie, armament şi muniţiuni.

Cu îmbrăcămintea stăteam de asemenea prost, aşa încât se lua hainele şi rufăria morţilor şi celor intraţi în spital.

Într-un memoriu ce am prezentat ministrului, se află relatate multe chestiuni referitoare la comandament şi conducerea trupelor.

(ss) General de div. în retragere, **D. Cottescu**.

26 Septembrie 1918.

2) Depoziţiunea generalului Averescu:

La izbucnirea războiului european, ştiind starea de nepregătire a corpului I armată, am făcut un raport asupra mobilizării acestui corp, în care puneam în evidenţă defectele de organizare în ceea ce priveşte pregătirea corpului de armată pentru război. Făceam să reiasă în special slăbiciunea infanteriei din cauza insuficienţei şi calitative şi cantitative a încadrărilor, precum şi slăbiciunea marilor unităţi în general, din cauza amestecului trupelor de rezervă în trupele active şi din cauza insuficienţei artileriei; amestecul menţionat este contrar art. din legea de organizare.

Văzând ca nu se ia în considerare acest raport, am făcut un al doilea la 11 Septembrie 1914, în care, referindu-mă la primul, accentuez din nou defectele semnalate, care între timp, în loc de a se atenua, s-au agravat prin crearea de noi unităţi şi anume batalioanele al IV-lea şi batalioanele de miliţii, şi mutarea de ofiţeri superiori activi la unităţi de rezervă, rămânând să fie înlocuiţi de ofiţeri de rezervă în capul celor active. Această măsură nu putea decât să slăbească unităţile active, fără să întărească pe cele de rezervă.

În iarna 1914—15, nu-mi amintesc ziua, am fost chemat de ministrul de război şi mi-a făcut aproape o imputare că prin

raportul meu criticasem organizarea armatei; a doua zi toţi inspectorii am fost chemaţi la Palat, unde a venit şi d. Brătianu, ministrul de război. Am repetat observaţiunile mele asupra slăbiciunii încadrării, insuficienţei artileriei şi amestecului trupelor de rezervă cu cele active. Ministrul de război mi-a răspuns în calitate de preşedinte al consiliului că armata română nu va avea de luptat cu trupe mai bine organizate. Am repetat că o pregătire serioasă de război trebuie să se gândească la toate posibilităţile.

În anul următor 1915—16, starea armatei nu s-a îmbunătăţit prin faptul că infanteria a fost diluată din ce în ce mai mult şi deci s-a slăbit încadrarea peste măsură iar artileria n-a putut fi sporită, deşi deja era insuficientă chiar pentru ofensivele anterioare. Soliditatea armatei a fost zdruncinată şi prin paralizarea instrucţiei normale. Chiar imediat după izbucnirea războiului european au început a fi chemate contingente rând pe rând din rezervă şi cadrele au fost absorbite, astfel, în instrucţia de detaliu a acestora, iar după ce trupele au fost duse pe frontieră, activitatea lor, dacă nu totală, dar în cea mai mare parte a fost absorbită de lucrările de întărire inutilă.

Concentrările prelungite, pe lângă paralizarea instrucţiei, au mai avut şi inconvenientul de a zdruncina foarte serios disciplina, căci oamenii nepricepând pentru ce sunt ţinuţi sub arme şi ştiind pe cei de acasă în nevoi au început de la un timp să fugă. Am avut cazuri de plecări în masă de la unele regimente. Îmi amintesc chiar că am pedepsit pentru acest motiv reg. 1 vânători cu un marş forţat de mai multe zile; iar din cele ce ştiu, unul din regimentele de la Vâlcea a trecut frontiera cu efective necomplete la intrarea în război.

Am atras atenţiunea asupra stării armatei după începerea operaţiunilor, imediat, prin raportul meu către Rege, din 27 August 1916.

De la izbucnirea războiului european, în afară de convocarea de la Palat de care am vorbit mai sus, nu am fost consultat niciodată asupra nici unei chestiuni privitoare la

organizarea armatei şi asupra mobilizării, contrar textului precis al art. 33 din legea de organizare a ministerului de război, care prevede că ministrul e obligat a lua avizul comitetului inspectorilor generali, ori de câte ori e vorba de organizarea, mobilizarea şi concentrarea în vederea operaţiilor de război.

Care era mentalitatea direcţiunii operaţiunilor în vederea războiului şi cum funcţiona comandamentul, se oglindeşte într-un memoriu pe care l-am redactat în Noiembrie 1915. În această privinţă, am înscris în carnetul meu, la 19 Ianuarie 1915, următoarea notă: «S-a dispus a se instala turele la Severin, Tg. Jiu şi Râmnicul-Vâlcea, sau mai bine zis în defileurile care duc de la frontieră spre aceste puncte... Cu instalarea cupolelor e însărcinat comandantul şcolii superioare de război. Centralizarea cea mai extraordinară; ministrul se slujeşte de agenţii săi personali, nu de organele care sunt instituite pentru asemenea lucrări. Nu există inspector al geniului, nu există inspector al artileriei, nu există şef de stat-major, nu există comandant de corp de armată. Nimic din toate acestea. Pe cine a voit ministrul, pe acela l-a însărcinat.

La întrebarea ce-mi puneţi, răspund că dacă nu am intrat în acţiune până la Septembrie 1915, epocă până la care cred că puteam şi trebuia să intrăm, desigur că după intrarea Bulgariei în război nu aş fi consiliat o acţiune decât când s-ar fi revenit la o situaţiune cel puţin asemenea celei din Septembrie 1915, ceea ce nu a fost cazul în August 1916, când situaţiunea militară în eşchierul nostru era mult mai defavorabilă pentru noi. (Serbia era scoasă afară din cauză, Turcia era neaprovizionată, Bulgaria intrase în acţiune, creând un front în spate, iar comunicaţia cu Salonicul era tăiată). În orice caz, dacă motive politice ar fi impus intrarea noastră în acţiune, nu aş fi consimţit niciodată, dacă aş fi fost consultat de a opera după planul întocmit.

Relativ la chestiunea Turtucaei, nu pot să dau decât aprecieri bazate pe cele ce am putut afla de la ofiţerii

Cartierului general al armatei III. Impresiunea ce am căpătat este următoarea: Lucrările de întărire nu erau executate după un plan matur chibzuit şi corespunzător situaţiunei topografice şi condiţiunilor practice. Efectivul infanteriei necorespunzător extensiunii capului de pod, iar numărul gurilor de foc insuficient.

Consider că a fost o greşeală de neiertat că atunci când situaţiunea a devenit gravă, nu s-a lăsat comandamentului local libertatea de a hotărî dacă se mai putea continua lupta, sau că retragerea era inevitabilă.

Mi s-a confirmat în mod pozitiv că prin telefon s-a dat ordin direct de la Marele Cartier, în mod absolut categoric, de a rezista până la ultimul om, când comandantul local a cerut să se retragă. Nici situaţia generală nici importanţa locală a capului de pod nu impunea un asemenea sacrificiu.

(ss) General Averescu.

3) Depoziţiunea generalului Aslan:

Am fost comandantul corpului III până la începutul mobilizării, când am fost numit comandantul armatei a III-a. Deşi făceam parte din comitetul inspectorilor generali, nu am fost niciodată consultat în vreun chip asupra planului general de mobilizare, organizare, concentrare şi planul de campanie.

În ce priveşte preparaţiunile, deşi am intrat în război după doi ani de război mondial, în care timp puteam învăţa multe, am început campania în cele mai rele condiţiuni. Aşa: Regimentele nu aveau decât 6 mitraliere şi din acestea au trebuit să dea 2 regimentelor de rezervă, aşa încât regimentele din corpul meu de armată aveau unele 6, altele 4 mitraliere. Artileria grea, atât de indispensabilă în războiul mondial, lipsea cu totul. Celelalte tunuri de calitate mai bună, erau în disproporţie, însă în minus, cu efectivul.

Armele de infanterie se compuneau din: arma Mannlicher 1893, arma model 1879, o armă veche cu tragere înceată şi fără muniţiuni, având ca aprovizionare 70 de cartuşe de

fiecare armă şi cu care au fost înarmate batalioanele de la Turtucaia care au fost puse în primele linii şi care, după ce au terminat aceste cartuşe, nu au mai putut face uz de arme. La aceste arme se întrebuinţează pulbere neagră cu fum.

La armele 1893, stocul de muniţiuni era complet. Dar din aceste arme nu aveam nici jumătate din efectiv: totalul lor se urca la cifra de 270.000.

Pentru artileria grea în general nu am avut stocul de război. Nu s-a făcut decât o singură comandă de proiectile unice, care pentru întreaga armată erau insuficiente cu totul.

Aeroplane, baloane captive, fără de care nu se poate regula tragerea artileriei, nu au existat. Ca artilerie antiaeriană nu se dispunea decât de vreo câteva baterii de 75, model 1887, cu tragere înceată. Ca exemplu pot da că la armata III, divizia 19-a, nu exista decât o singură baterie cu tragere repede, restul artileriei cu tragere înceată model 1887; iar la divizia 18-a nu exista nicio mitralieră, şi numai după ce am luat comanda armatei a III-a, am înzestrat-o cu 18 mitraliere, ceea ce faţă de cele 36 mitraliere de fiecare regiment german, era o cifră ridicolă.

Asemenea nu am avut grenade de mână (la intrarea în campanie se făceau încă experienţe); nici tunuri sau mortiere de tranşee.

Înainte de mobilizare şi în cursul operaţiunilor, armata noastră, care în timp de pace număra 15 divizii, a fost mărită la 23 divizii, dispoziţiune greşită care a avut ca consecinţă ruperea echilibrului între infanterie şi artilerie, ruperea legăturilor tactice în unităţi şi agravarea crizei încadrării. Mare parte din companii erau comandate de sublocotenenţi sau ofiţeri de rezervă, iar multe plutoane de sergenţi sau elevi din şcoala militară fără experienţa necesară. Dacă mai ţinem seama că 6000 de învăţători au fost înaintaţi ofiţeri după o pregătire superficială de două luni de zile, ne putem da seama ce înrâurire nenorocită a avut asupra conducerii războiului o încadrare atât de defectuoasă.

Cu ocazia inspecţiilor ce am făcut unităţilor corpului III armată, am putut constata calitatea cu totul proastă a materialelor din care se confecţionase echipamentul. În asemenea condiţii este explicabil faptul că puţin timp după intrarea noastră în război, ministrul de război a fost nevoit să facă apel la generozitatea publică cerând pentru armată rufe, încălţăminte şi haine.

(ss) General M. Aslan.

4) Din raportul generalului Averescu către Rege:

23 August 1916.

M. V. încredinţându-mi comanda armatei III, cu misiunea de a face faţă unei eventuale invazii de la sud, cred necesar, fiind în joc interese atât de vitale, să arăt M. V. mijloacele de care dispun pentru a face faţă unei invaziuni de la sud între Mostiştea şi Olt.

Armata III se compune din corpul V şi VI de armată, corpul V din diviziile 10, 12 şi 15, iar corpul VI din diviziile 16 şi 18 şi 2 brigăzi mixte.

În formaţiuni normale aceste mari unităţi ar trebui să cuprindă: 82 batalioane cu 82 secţii mitraliere, 72 baterii de câmp şi 12 baterii obuziere uşoare, la care dacă se adaugă şi artileria grea de care dispunem, ar fi destul de însemnate pentru a preîntâmpina orice încercări de trecere a Dunării. — În realitate însă armata a III-a se compune numai din 54 batalioane cu 57 secţii mitraliere, numai 44 baterii artilerie şi numai 2 de obuziere uşoare. Rezultă dar o diferenţă în mai puţin de: 28 batalioane, 25 secţii mitraliere, 28 baterii artilerie, 10 de obuziere uşoare. Această atât de însemnată deosebire numerică este mărită foarte mult prin calitatea trupelor şi organizarea unităţilor.

Astfel, din cele 54 batalioane numai 10 sunt din regimente tinere, 20 sunt din regimente de rezervă şi 19 sunt din batalionul IV, adunate din toate unghiurile ţării, şi 5 batalioane de miliţii. În aceste trupe, afară de batalioanele tinere, numai cele de rezervă sunt trupe care, bine

încadrate, pot lupta alături cu cele dintâi, fără a le influenţa în rău; batalionul al IV-lea şi cele de miliţie nu numai că nu sunt de ajutor în vreo luptă, dar sunt un element de panică şi al urmărilor ei. Această afirmare o bazez nu atât pe raţionamentul abstract, cât pe faptele concrete petrecute deja de la începutul războiului, între care prenumăr şi pe cele povestite mie personal de generalul Teodorescu. — Este de adăugat şi faptul că chiar unităţile despre care am spus că sunt în stare de a sta ferm în faţa primejdiei, au în ele sământa de panică în cea mai mare parte în ofiţerii de rezervă improvizaţi din învăţători.

În ce priveşte artileria, situaţia e şi mai puţin satisfăcătoare: Din cele 46 baterii existente, numai 22 sunt cu tragere repede (în care numai 2 de obuziere); restul se compune după cum urmează: – 15 baterii cu tragere înceată, 2 baterii de 57, 4 baterii de 53 (pentru infanterie), 3 baterii diferite. Încadrarea şi instrucţia acestor baterii lasă iarăşi de dorit, ceea ce micşorează şi mai mult valoarea lor tactică, deja destul de unică prin valoarea materialului.

Ceea ce face însă ca totalul acestor forţe să nu reprezinte nici măcar valoarea de război a elenentelor bune este amestecul lor... Părerea mea este a se reface ordinea de bătaie a armatei , a grupa unităţile bune la un loc, ceea ce ar da un corp de armată normal...

(ss) General Averescu

XVI

OCUPAREA BUCOVINEI

1. *Telegramă cifrată a prefectului de Suceava către Prezidentul consiliului.* — (5 Nov. /24 Oct. — ora 3.15 p. m.).

Excelenţei Sale Marghiloman, prezident al consiliului de miniştri, Iaşi.

În Gura Humorului şi la Câmpulung, după plecarea

autorităţilor austriace, bande armate au început dezordine şi jafuri. O delegaţiune a locuitorilor din oraşe cere intervenţia noastră şi trimiterea grabnică de ajutoare, pentru a fi apăraţi. Aşteptând dispoziţiunea E. V. în această privinţă, adaug că un escadron de cavalerie aflat în localitate poate fi trimis în orice moment, cum şi un detaşament de jandarmi. — Un ordin afirmativ ar produce o impresiune din cele mai fericite în toată populaţiunea.

Prefect de Suceava, **Lecca.**

2. *Telegrama cifrată către prefectul de Suceava. (5 Noiembrie s. N. – ora 5,40 p. m.).*

Lecca, prefect de Suceava, Fălticeni.

Sunteţi autorizat a trece jandarmi şi un escadron cavalerie pentru protecţia populaţiei. (Acelaşi ordin a fost dat pentru punctele Suceava şi Iţcani). Trupele se vor purta cu cea mai mare umanitate cu populaţia bucovineană. Măsura de faţă s-a comunicat şi ministerului de război.

Prezidentul consiliului, **Marghiloman.**

Notă. — A doua zi dimineaţa (6 Nov. s. n. 1918), prefectul de Suceava, O. G. Lecca, împreună cu generalul C. Neculcea, comand. trupelor din Fălticeni, şi colonelul Gr. Odobescu, intrau în Bucovina, în oraşul Suceava, iar trupele se îndreptau spre Gura Humorului şi Câmpulung. La aceeaşi dată, prefectul de Botoşani P. Wyzanti, împreună cu comandantul trupelor de acolo, treceau la Iţcani).

3. *Telegrama de mulţumire a orăşenilor din Câmpulung. (6 Noiembrie s. n.).*

Marghiloman, prim-ministru, Iaşi.

Delegaţiunea română din judeţul Câmpulungului moldovenesc, de acum înainte al Regatului român liber, aduce mulţumiri cu lacrămi în ochi prim-ministrului pentru ajutorul dat la intervenţia prefectului de Fălticeni.

(Semnături).

4. *Telegrama Consiliului Naţional către reprezentanţii Bucovinei pe lângă guvern. (5 Noiembrie, ora 4,20, Mihăileni):*

Sever Zotta, arhiva Statului, Iaşi.

Rog comunicaţi imediat următoarele agentului nostru diplomatic Dr. Bodnărescu: Situaţiunea din ce în ce mai critică reclamă imperios neîntârziat intervenţia armatei române, la din contra mişcarea bolşevică dezlănţuită va avea cele mai grave urmări pentru chestia românească.

Preşedintele Consiliului Naţional, **Iancu Flondor**.

Secretar **Sbiera**.

(Cernăuţi, 4 Noembrie 1918).

XVII

Adresa de protestare a fostului guvern Marghiloman şi a partidului conservator către Rege, privitor la anularea lucrărilor Parlamentului din 1918:

SIRE,

Subsemnaţii membri ai guvernului demisionat la 24 Octombrie şi prezident al Camerei dizolvate la 6 Noiembrie, în absenţa colegilor lor reţinuţi la Bucureşti, în numele însă al întregului partid conservator, avem onoare să atragem cu tot respectul atenţiunea Majestăţii Voastre asupra gravei alteraţiuni ce decretele cu No. 3272 şi 3273 din 6 Noiembrie 1918 pot aduce raporturilor dintre Ţară şi Coroană.

Prin simplu decret al Puterii executive, se declară nule şi neavenite toate lucrările îndeplinite de Corpurile Legiuitoare în decurs de cinci luni.

Dar, Sire, aceste Corpuri Legiuitoare au fost convocate de

M. V. în deplina Ei suveranitate şi fără ca voinţa Ei să fi fost înrâurită de vreo constrângere din afară. Ele au fost deschise în persoană de M. V., care a declarat via Sa mulţumire de a se găsi în mijlocul reprezentanţilor Naţiunii.

M. S. A trimis sub a Ei regală iscălitură în cercetarea acestor Corpuri Legiuitoare numeroase proiecte de legi pe care M. V. le-a discutat cu miniştrii respectivi. M. V. a promulgat legile votate, după cum M. V. a cerut şi obţinut de la guvern ca să fie ţinute în loc proiectele din iniţiativă parlamentară, care nu intrau în vederile M. V. Astfel, rareori s-a împlinit mai perfect în litera şi spiritul ei prescripţiunea art. 32 din Constituţiune, care proclamă că «puterea legislativă se exercită *colectiv* de către Rege şi reprezentaţiunea naţională»! În fine, M. V. a dat investitura solemnă celor doi Episcopi aleşi de cele două Corpuri Legiuitoare.

Toate aceste lucrări colective, M. V. le şterge dintr-o trăsătură de condei!

Sire, acest act este fără precedent în viaţa de Stat a oricărei ţări din Europa.

El are însă, din punctul de vedere monarhic, o latură care ne îngrijorează. Când România şi-a dat o monarhie ereditară, ea a înţeles prin aceasta să ia o garanţie de stabilitate a legilor şi instituţiunilor ei. Ea a constituit astfel pe Coroană păzitoare pe deasupra partidelor şi intereselor ei permanente. Dacă însă Regele îşi şterge iscălitura pusă pe legile şi pe actele de Stat colective, această garanţie a stabilităţii dispare şi se slăbeşte puterea Regalităţii.

M. V., prin jurământul ce-I impune art. 87 din Constituţiune, este ţinută să păzească Constituţia. Din Constituţie face parte şi legea constituţională din 19 Iulie 1917, pe care decretul No. 3272 pretinde să o aplice în alegerile viitoare. Dar această lege constituţională prescrie prin art. 57 că principiile din legea electorală, privitoare la compunerea Camerei şi Senatului, se vor vota conform art. 128 din Constituţiune, ceea ce însemnează că trebuiesc

votate cu două treimi din voturi, fiind prezenţi două treimi din voturile Parlamentului.

Crede M. V. că fără o flagrantă violaţiune a Constituţiunei un simplu decret poate înlocui această formalitate, declarată esenţială de acest articol 128?

Lovitura de Stat ce s-a înfăptuit fără de nicio nevoie, cu aceste repetate călcări ale pactului nostru fundamental, a dat o pildă care ne temem că s-ar putea întoarce de alţii în contra principiului dinastic.

Este de datoria noastră, dinastici neclintiţi şi care, când am fost chemaţi în vremurile foarte grele, am slujit cu absolută abnegaţiune Coroana şi Ţara, să ferim pe M. V. de poveţele rele, arătându-i urmările primejdioase la care ele pot conduce.

A. Marghiloman, C. Arion, C. Meissner, M. Seulescu, I. Mitilineu, Gr. Cantacuzino, C. Garoflid, N. Ghika.

(Nov. 1918: – Redactat de A. Marghiloman.)

Facsimil după manuscriptul „NOTELOR POLITICE“.
O pagină din caetul anului 1897, scrisă în întregime în românește.

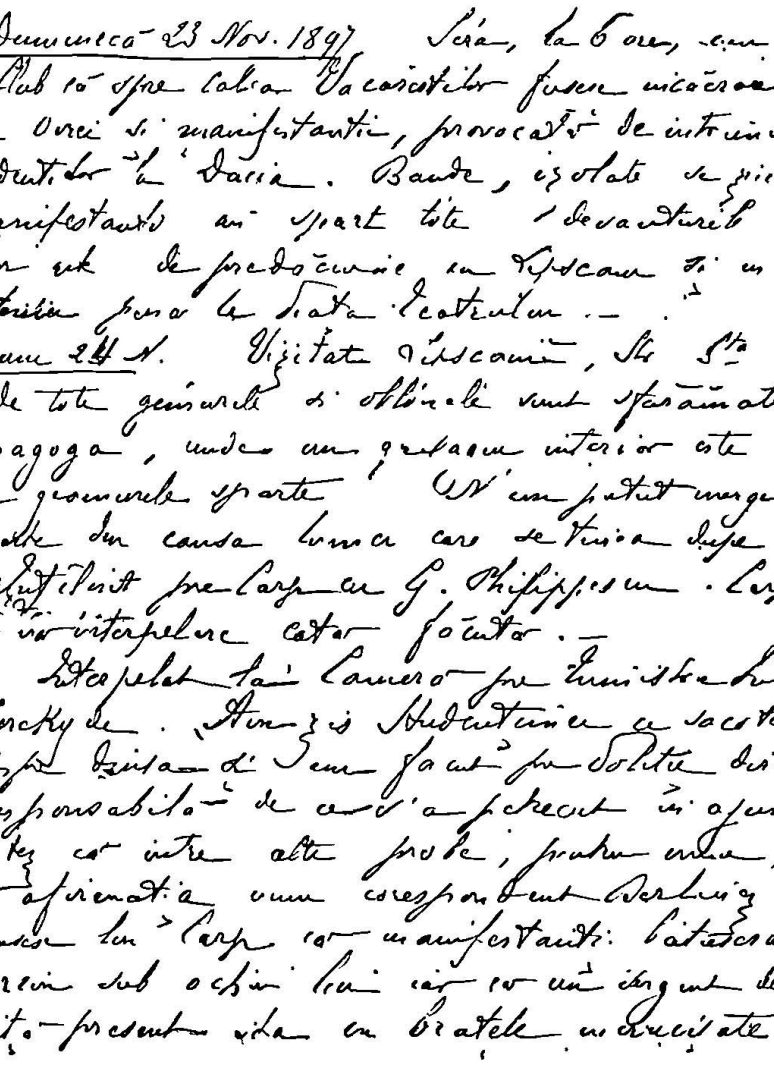
Duminecă 23 Nov. 1897 Séra, la 6 ore, când a Hal
l Club ro spre calea Vacarescilor fusese nicăeri urme
nice Ordre și manifestanți, provocați de intervenirea
Studenților la Dacia. Bande, isolate de ţipica, de
manifestanți au spart tote ferestrile cafenelei
unor ovrei de pe dosul Curții și în Calea
Victoriei până la Piața Teatrului. —
Luni 24 N. Vizitată Sinagoga, Sf. Sf^a Duminecă
unde tote geamurile și oblonele sunt sfărâmate,
Sinagoga, unde când pretutindeni interiorul este curat
iar geamurile sparte. Nu s'au putut merge mai
departe din causa lumei care se ținea după noi.
Întâlnit pe Carp în G. Philippescu. Carp crede
că va interpelare cătră Jocuri. —
Interpelat la Cameră pe Ministrul Afacerilor
Morțun. Atunci și Studențimea a sacrificat
Dacia. Când Jocuri pe Politie direct
responsabilă de cele întâmplate în ajunul
Notei cât între alte probe, fratele unui
ofițer din Regimentul Dorobanți care
împușcase în Carp cât manifestanți: Cătălina un
ovreiu sub ochii lui cât cu un târnăcop de
fier. — Presentă ziua cu Cratele mutilate

Facsimil după manuscriptul „NOTELOR POLITICE".
O pagină din caetul anului 1910, scrisă parte în românește parte în franțuzește.

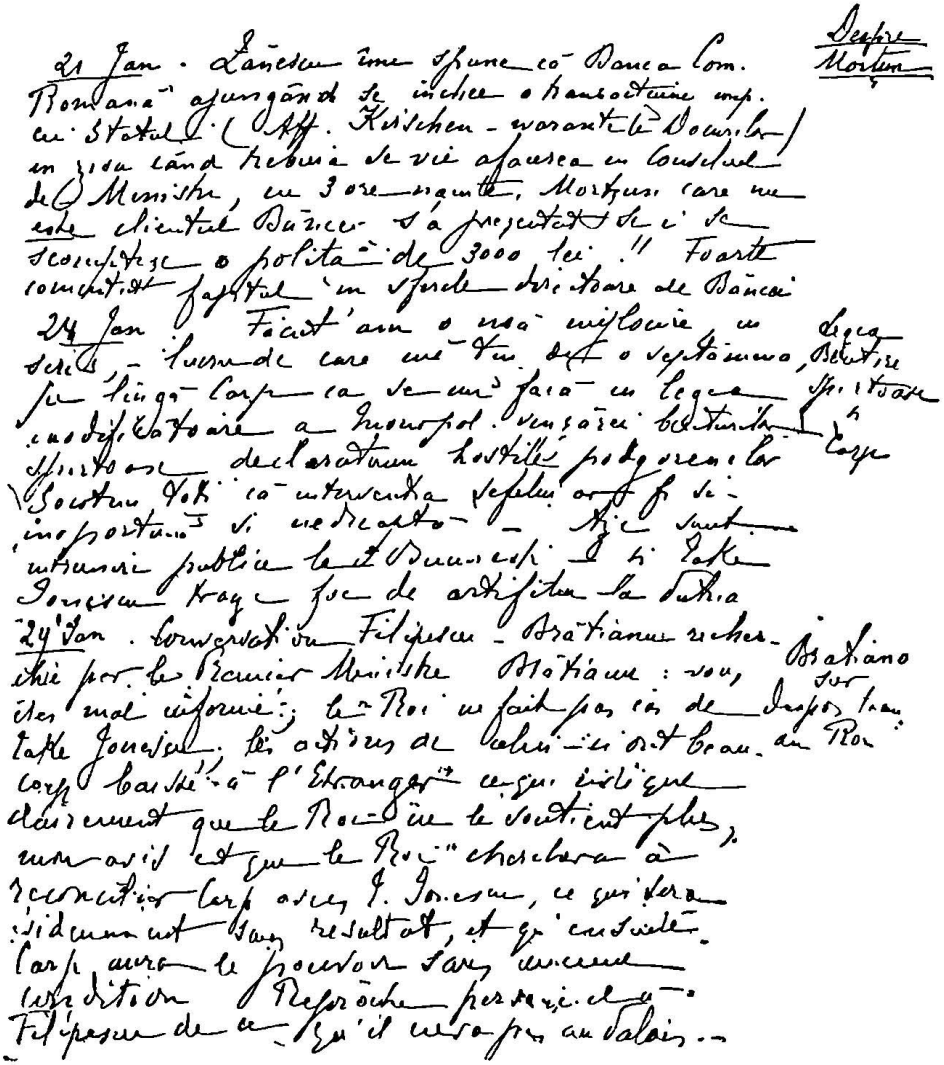

Facsimil după manuscriptul „NOTELOR POLITICE".
O pagină din caetul anului 1924, scrisă în întregime în franţuzeşte.

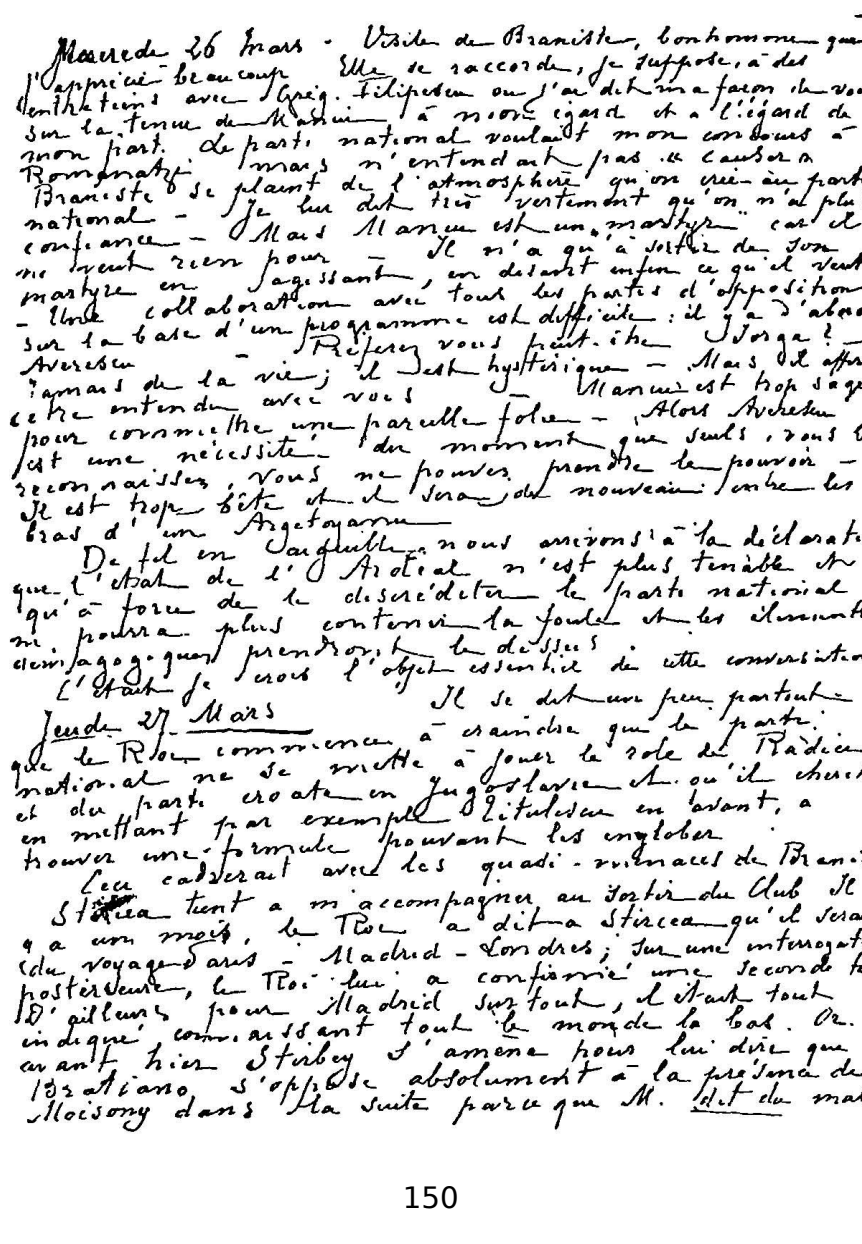

CUPRINS

1920.....3
1921.....58
1922.....94
1923.....105
1924.....112
ANEXE.....119